

בני היכל לא

יו"ל ע"י מכון
"עטרת הסולם"

להוצאת וחידוש ספרי הסולם
בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר מוהרי"י שליט"א
אבן עזרא 4 ב"ב, טל: 03-6192872

51 עמ'

גליון ל' - פסח

פניני זוהר לפסח

המצרים (וארא, סולם אות קנ"ג,
ואות קס"ג) - ענד' כט
מכת כנים (וארא, סולם אות
קע"א, קע"ד) - ענד' לא
מכת ערוב (וארא, סולם אות
קס"ח-ק"ע) - ענד' לב
ביד חזקה זו הַדְּבָר (וארא, סולם
אות קצ"א) - ענד' לג
מכת ארבה במדה כנגד מדה
(ז"ח בלק, סולם אות כ"ז) - ענד'
לג
מכת חושך עונש על ביטול
אור חכמת התורה (ויקהל, ע"ה)
- ענד' לה
ויהי בחצי הלילה (בא, סולם
אות קי"ד-קט"ו) - ענד' לו
אפיקומן (תרומה, סולם אות
תקפ"ח) - ענד' לז
מעשיות מבעל הסולם - ענד'
לט

(בא, קע"ט-ק"פ) - ענד' יד
ולא יכלו להתמהמה (שמות
סולם אות נ"ב) - ענד' טו
כוונת אכילת מרור ע"פ
הזוהר (בא, סולם אות קצ"ד) -
ענד' יז
הלל שלם בליל הסדר (אמור,
סולם אות קל"ט, קמ"ד) - ענד' יט
אמירת הלל בניגון יפה (פנחס,
קצ"א-קצ"ב) - ענד' כא
עשרת המכות כנגד י' הספי'
ממטה למעלה (וארא, סולם אות
קמ"ג) - ענד' כד
מכת דם בגוון הדין (וארא,
סולם אות קל"א-קל"ב) - ענד' כה
מכת דם כמכת חרב (וארא,
קל"ה-קל"ו) - ענד' כז
מכת קולות הצפרדעים (וארא,
סולם אות ק"ג-ק"ב, קס"ב) - ענד'
כז
מכת הצפרדעים בגוף

כלי ומאכלי פסח (כי תצא
רע"מ, סולם אות קל"ד) - ענד' א
ביעור חמץ כביעור יצר הרע
(בא, סולם אות קע"ח) - ענד' ב
שריפת חמץ, ודין התבואה
(ויחי, שנ"ג, צו, כ"ד) - ענד' ג
ביאור הזוהר להיתר חמץ כל
השנה (זוהר בא, קס"ז-קס"ח) -
ענד' ד
רפואת מצה "אסותא" לחמץ
כל השנה (תצוה, ע"ג-ע"ה) - ענד'
ה
שלוש מצות (תיקו"ז תיקון ס"ט)
- ענד' ז
זרוע וביצה בקערת הסדר
(תולדות קכ"ח-קכ"ט) - ענד' ח
מה נשתנה (תיקו"ז חדש, דפו"י
קי"ב אמצע טור ד') - ענד' י
ארבע כוסות (אמור, סולם אות
קל"ה-קל"ו) - ענד' י
סיפור יציאת מצרים בשמחה

פניני זוהר

בשבח והודאה לה' על הסייעתא דשמיא המיוחדת הנראית לעינינו בחוש בהכנת פניני זוהר אלו ובהוצאתם לאור. שמתקיים ברכת אאמו"ר מאשלג שליט"א בכל השלבים, כחפצו ורצונו לזכות את הרבים בתורת בעל הסולם זיע"א.

בקובץ זה פניני זוהר לפסח בו קומץ קטן מדברי ספר הזוהר ופירושו הסולם לפי סדר ההגדה של פסח.

החידוש הנוסף בגיליון זה הוא הבאת דברי הזוהר, כגרסת בעל הסולם שהיא הגרסה המבוררת, עם ניקוד. חידוש נוסף הוא מסורת הזוהר תורה אור. בו הובאו הפסוקים הנזכרים בזוהר ובסולם בשלמותם. שיש בכך בכדי לסייע בהבנת דברי הזוהר ששפתו היא שפת התנ"ך כמבואר בספר פרי חכם (כך א' עמ' קנ"ה ד"ה ארבע לשונות).

איתא בזוהר פרשת בא (סולם אות קפ"א-ב), מצוה לספר בשבח יציאת מצרים, ועיקר המעלה היא בסיפור הנס בשמחה. כיון שרק לאחר שבעל הנס מכיר בניסו הוא יכול להודות עליו כדבעי. לכשנתבונן בניסים הנעשים עמנו בכל יום ויום ובכל רגע, הרי שלא נוכל להפסיק מלהודות להלל ולשבח להקב"ה על כל אלה, כנאמר בנשמת כל חי, "ואלו פינו מלא שירה כים וכו', אין אנו מספיקים".

על כן, ניתן אל לבנו להתבונן ולהכיר בגודל הנס שביצי"מ, שנוסף על קיום הבטחת הקב"ה לאברהם אבינו שיוציאנו משם, עוד הרבה עלינו טובות כהנה וכהנה. כדאיתא בזוהר חדש יתרו (סולם אות א'-ו), שהוציאנו גם משעבוד אלהים אחרים. ועוד, שהוציאנו ממ"ט שערי טומאה והכניסנו במ"ט שערי קדושה. שעל כל אלו לא התנה הקב"ה עם אברהם, אלא שבטובו וחסדיו הגדיל הקב"ה לעשות עימנו. ובהיות שגאולה זו מתעוררת בכל שנה ושנה, כן יש לנו להגדיל את השמחה על עצם הנס ואת השמחה שבשעת סיפור הדברים.

אלא, שכדי לזכות לכך יש לכל אחד ואחד, להשגיח על עצמו שלא יפול ח"ו בשום זמן ובפרט לא בליל הסדר, בשום כעס או קפדנות על דברים של מה בכך, וישתדל להכניס את עצמו למצב של שמחה אמיתית ושלמה, על כל הניסים הנזכרים ומפורטים בהגדה. אשר על ידי כן, וככל שנתעורר לכך בליל הסדר המוכן ומזומן לכך, כן נוכל לשמר בקרבנו שמחה זו לכל ימות השנה.

יה"ר שנזכה להארת פנים מלמעלה, כדאיתא בזוהר תצוה (סולם אות צ"ד), שכפי שהאדם מאיר פניו מלמטה כן הקב"ה מאיר לו פנים מלמעלה. ונזכה כולנו לגאולה השלמה במהרה בימינו אמן.

כבכל הגיליונות שי"ל עד הנה, גם גיליון זה היה למראה עיני אאמו"ר כ"ק אדמו"ר שליט"א. שאישר את הוצאתו לאור והוסיף מד"ק על הדברים, כנדפס בפנים הגיליון.

בתחילה הובאו דברי הזוהר באותיות גדולות יותר אחריהם, הם פירוש הסולם, לאותו סעיף זוהר, אחריהם, כל שבתוך סוגריים מרובעות [], הם הערות הכותב

נלקט ונכתב: יהודה אריה ליב באמו"ר האדמו"ר מאשלג שליט"א

נערך וי"ל: משה יצחק טייטלבוים עורך המכון, בכ"ק האדמו"ר מהאסקוב שליט"א

נ. ב ניתן לקבל גיליון זה בדואר אלקטרוני, על ידי פנייה לכתובת: office2@ateretshlomo.com

וְרָזָא אוֹקִימָנָא, בֵּין חֲמִץ וּמִצָּה דְכֻמְהָ דּוֹכְתֵי,
דָּא יֵצֵר רַע, וְדָא יֵצֵר טוֹב:

הסולם

(קעה): וישא העם את בצקו וגו': מצוה זו, היא לבער חמץ. כי מצוה זו נמסרה להם לישראל, "וישא העם את בצקו טרם יחמץ". וכתוב, "שאור לא ימצא בבתיכם". וכבר בארוהו החברים. ובארנו סוד בין חמץ ומצה של יציאת מצרים, בכמה מקומות, שזה יצר הרע וזה יצר הטוב. (בא, סולם אות קע"ח, דפו"י ח"ב דף מ"א ע"א).

[חמץ ומצה בסוד יצר הרע ויצר הטוב: ידויק לשון הזוהר כאן, שמפרש את סוד ההבדל בין חמץ ומצה, כהבדל שבין יצר הרע ויצר הטוב. כלומר, שכוונת ביעור חמץ היא בסוד ביעור יצר הרע מן הלב. כעין הנוסח המצוי והנהוג לאומרו בשעת שריפת החמץ. שכשם שאנו מבערים את החמץ מבתנו ומרשותינו כך יבער ה' את כל החיצונים ואת רוח הטומאה מן הארץ, ויתן לנו לב בשר לעבדו באמת.

בצק שאינו חמוץ: עוד יש להתבונן בדברי הזוהר, שמזכיר את הפסוק וישא העם את בצקו טרם יחמץ. שעניינו הוא, שאותו חמץ יכול להיות שמור מהחמצה ואז הוא בבחינת יצר הטוב, וכאשר הוא מחמיץ הוא בבחינת יצר הרע. ללמדנו, שמלבד החימוץ שבבחינת יצר הרע, אין ההולכים בעצת יצרם הרע מרוויחים כלום. כיון שבין כך ובין כך המדובר הוא באותו בצק בלבד כנאמר בפסוק "וישא העם את בצקו טרם יחמץ". כלומר, שהוא בצקו [הבצק שלן] בין כך ובין כך. והמצווה לישראל היא, שכל אחד ישגיח על בצקו הפרטי שלא יחמיץ חס ושלום. כעין רמז לדברים נראה בלשון הפסוק "מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה" (ישעיה ס"ג א'), שנדרש בזוהר בא (סולם אות פ"ג), על יום הדין לאומות העולם, לעומת הרחמים על בני ישראל שזבחו את יצרם הרע כמרומז בשחיטת

מתקנים את עצמם ומבערים חמץ מביניהם, הם נכנסים ברשות הקדושה ונשמרים וכו'.

מקור דברי האר"י במובטח לנזהר מחמץ: אגב אורחא: דברי הבאר היטב הנ"ל בשם האר"י ז"ל, אינם נמצאים בכל כתיבי האר"י ז"ל, ונלאו המחברים מלחפשמם. אלא, מעין זה כתב בספר משנת חסידים (מתלמיד תלמידי האר"י), שהשומר ומחמיר בכל חומרות הפסח יועיל לנפשו מאד כל השנה.

חלופי גרסאות: בספר אור החמה הביא את דברי הרמ"ק על הזוהר כאן (דפו"י ח"ג דף רפ"ב ע"ב), שלא פירשם על פסח אלא על החובה לפרוש מכל מיני מאכלות אסורות ויין נסך וכו', יעו"ש. עוד יש גרסה המובאת בזוהר ע"פ הסולם כאן הערה נ', שלא גרסו מאני דפסחא אלא מארי דפסחא, היינו שאין המדובר מזהירות הכלים כלל. אמנם הרמ"ק הנ"ל כן גרס מאני פסחא, אך פירש שהכוונה על עם ישראל שנגאלו ממצרים, בסוד הגאולה מימין.

מסורת הזוהר: תורה אור: כִּי לֹא אֶל-חֶפֶץ קָשַׁע אֶתָּה לֹא יִגְרַךְ רַע (תהלים ה' ה'). וְכָל זֶר לֹא יֵאָכֵל קִדָּשׁ תּוֹשֵׁב בְּהֵן וְשֹׁכֵיר לֹא יֵאָכֵל קִדָּשׁ (אמור, ויקרא כ"ב י')

ביעור חמץ

ביעור חמץ כביעור יצר הרע

(בא, סולם אות קע"ח).

(קעה): רע"מ: "וְיִשָּׂא הָעָם אֶת בֶּצֶקוֹ טָרֵם יְחַמְצֵן" וְגו' (בא, שמות י"ב ל"ד). פְּקוּדָא דָּא (פקודא כ"ה), לְבַעַר חֲמִץ. דְּהָא פְּקוּדָא דָּא, אֲתַמְסַר לְהוּ לְיִשְׂרָאֵל "וְיִשָּׂא הָעָם אֶת בֶּצֶקוֹ טָרֵם יְחַמְצֵן". וְכַתִּיב "שָׂאוֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבֵתֵיכֶם" (שם, י"ב י"ט), וְהָא אוֹקִימָה חֲבָרֵינָא,

בפסח נדונין על התבואה, ואוקימנא דעלמא
אתדן על דינא דה"א.

הסולם

(שנג) תאנא, אמר ר' יהודה, בברייתא שלנו
בארנו, מה ששנינו, בארבע פרקים בשנה
העולם נדון, בפסח על התבואה, בעצרת על
פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם
עוברים לפניו כבני מרון, ובחג נדונים על
המים, הנה בארנו הדברים, וסוד הברייתא
בארנו, בפסח על התבואה וכו', הוא כנגד
מרכבה עליונה, סוד האבות, שהם חג"ת,
ודוד המלך, שהוא מלכות, כלומר שאלו ד'
זמנים, המובאים בברייתא ה"ס אבהן ודוד
מלכא. ומפרש בפסח על התבואה, שכן הוא
ממש, וכבר בארנו דבר זה, על מה בא מצה
בפסח, כי מצה היא דין, דין של המלכות
הוא דין, כלומר מצה היא דין של המלכות.
וזהו התחלה שהתחילו ישראל להכנס לחלק
הקדוש של הקב"ה, ולבער חמץ שהוא
עבודה זרה, הממונים על עמים עכו"ם
הנקראים אלהים אחרים, אלהי נכר, ונקראים
חמץ, יצר הרע. ולהכנס במצה, שהיא
המלכות, חלק הקדוש של הקב"ה, משום זה
בפסח נדונים על התבואה וביארנו, שהעולם
נידון על דין דה' שהיא המלכות, ותבואה
היא נוטריקון תבוא ה'. (ויחי, סולם אות שנ"ג,
דפו"י ח"א דף רכ"ו ע"ב).

[דין תבואת העולם בפסח: בזוהר כאן
(ויחי שנ"ג) מבאר, את סוד דין תבואת העולם
בפסח. כמפורש במשנה (מסכת ראש השנה פרק
א' משנה ב'), בארבעה פרקים העולם נדון, בפסח
על התבואה וכו'. ומבאר, שהשפעת התבואה
לעולם תלויה בדין הנעשה על ידי בני ישראל
במצה, שהמלה מצה היא מלשון דין. כדאיתא
בזוהר בא (סולם אות קס"ט, מאמר מצת דינא),
שהוא דין קדוש, הנאחז בשם הקדוש וכו',

השה במצרים, בקרבן פסח. היינו, שצד הדין
ויצר הרע שבאומות העולם נקרא בלשון חמוץ
בגדים. [חמוץ מלשון חמוץ].

מסורת הזוהר: תורה אור: וישא העם את
בצקו טרם יחמץ משאלתם צרות בשמלתם
על שכמם (בא, שמות י"ב ל"ד). שבעת ימים שאר
לא ימצא בבתים כי כל אכל מחמצת ונכרתה
הנפש ההוא מעדת ישראל בגר ובאזרח הארץ
(בא, שמות י"ב י"ט). מי זה בא מאדום חמוץ בגדים
מבצרה זה הדור בלבטשו צעה ברב פחו אני
מדבר בצדקה רב להושיע (ישעיה ס"ג א).

שרפת חמץ

ביעור חמץ הקלי' בשריפה, ודין תבואת העולם בפסח

(ויחי, שנ"ג, צו, סולם אות כ"ד)

(שנג): תאנא, אמר רבי יהודה, במתניתא
דילן אוקימנא, הא דתנינן בארבעה פרקים
בשנה העולם נדון, בפסח על התבואה,
בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל
באי העולם עוברים לפניו כבני מרון, ובחג
נדונים על המים, הא אוקימנא מלי. ורזא
דמתניתא אוקימנא, בפסח על התבואה וכו',
לקביל רתיכא עלאה, רזא דאבהן, ודוד
מלכא. בפסח על התבואה, דהכי הוא ממש,
והא אוקימנא מלה דא, על מה אתיאי מצה
בפסח, והא דינא הוא, דינא דמלכותא דינא,
ודא שירותא דשריאו ישראל למיעל בחולקא
קדישא קודשא בריך הוא, ולבערא מנייהו
חמץ, דאיהו טעון אחרנין, די ממנן על
עמין עעכו"ם, דאקרון אלהים אחרים, אלהי
נכר, ואקרון חמץ, יצר הרע, ולמיעל במצה,
חולקא קדישא קודשא בריך הוא. בגין כך,

שריפה, וחכמים אומרים אף מפורר וזורה לרוח. כן נפסק בשו"ע (הלכות פסח, או"ח סימן תמ"ה סעיף א): כיצד ביעור חמץ, שורפו או פוררו וזורה לרוח או זורקו לים. בהגהת הרמ"א (כתב שם), והמנהג לשורפו. במשנה ברורה (שם, ס"ק ו'), ביאר טעם המנהג, דחוששין לדעת הפוסקים שפסקו כרבי יהודה, דאמר אין ביעור חמץ אלא שריפה, דילפינן מדין נותר שהוא בשריפה, עכ"ל המ"ב.]

ביאור הזוהר להיתר חמץ כל השנה

(זוהר בא, סולם אות קס"ז-קס"ח)

(קסז): אָמַר רַבִּי יְהוֹדָה, אִי הָכִי כָּל יְמֵי שְׁתַּא נְמִי, אָמַאי שְׁבַעַת יוֹמִין, דְּכְתִיב "שְׁבַעַת יָמִים שְׂאוֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבִתְיֹכֶם" (בא, שמות י"ב י"ט), שְׁבַעַת יָמִים, וְלֹא יִתִּיר. אָמַר לִיה, כָּל זְמַנָּא דְּאַתְחַזְיֵיב בְּרֵשׁ לְאַתְחַזְאָה גְרַמְיָה בְּן חוֹרִין, הָכִי אֶצְטְרִיךְ, כָּל זְמַנָּא דְּלֹא אֶתְחַזְיֵיב לֹא אֶצְטְרִיךְ. (קסח): [משל], לְמַלְכָּא דְּעֵבֵד לְחַד בְּרֵשׁ רוֹפִינוּס, כָּל אֵינּוֹן יוֹמִין דְּסְלִיק לְהַאי דְּרַגָּא, חֲדִי, וְלִבִּישׁ לְבוּשֵׁי יָקָר, לְבַתֵּר לֹא אֶצְטְרִיךְ. לְשַׁתָּא אַחְרָא נָטִיר אֵינּוֹן יוֹמִין דְּסְלִיק לְיָקִירוּ דָּא, וְלִבִּישׁ אֵינּוֹן לְבוּשֵׁין, וְכֵן כָּל שְׁתַּא וְשַׁתָּא. [הנמשל], כְּהַאי גְוֹנָא יִשְׂרָאֵל. כְּתִיב, "שְׁבַעַת יָמִים שְׂאוֹר לֹא יִמָּצֵא", דְּאֵינּוֹן יוֹמֵי חֲדָנוּתָא, יוֹמִין דְּסְלִיקוּ לְיָקָרָא דָּא, וְנִפְקוּ מִשְׁעִבּוּדָא אַחְרָא. וּבְגִין כֵּן, נָטִירִין בְּכָל שְׁתַּא וְשַׁתָּא, יוֹמִין דְּסְלִיקוּ לְהַאי יָקָר, וְנִפְקוּ מִרְשׁוּתָא אַחְרָא, וְעָלוּ בְּרִשׁוּתָא קַדִּישָׁא, וְעַל דָּא כְּתִיב, "שְׁבַעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ" (בא, שמות י"ב ט"ו).

הסולם

(קסז): אמר רבי יהודה, אם כן גם כל ימות השנה לא נאכל חמץ, למה רק שבעת ימים, שכתוב, "שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם", רק שבעת ימים ולא יותר. אמר

יעו"ש. ותחילת הבירור והתיקון הוא בביעור החמץ, שהוא ביעור יצה"ר ואלהי נכר, ואח"כ היא פְּנִיסָה לרשות המצה, שהיא חלק הקדוש של ה'. כלומר, שתיקון הנעשה על ידי עם ישראל בהתגברות על החמץ וכל סוגי היצה"ר הכלולים בו, הוא תיקון קו האמצעי, שעל ידו מושפע שפע ברכה לעולם. כעין תיקון קו האמצעי הנעשה ביום הדין ראש השנה, על ידי מצות התקיעה בשופר וזכרון עקדת יצחק.

אין ביעור חמץ הקליפות אלא בשריפה:

בזוהר פרשת צו (סולם אות כ"ז), מפורש שתשובת המשקל לאדם שחטא ושרף את עצמו בשלהבת יצר הרע [דאוקיד גרמיה בשלהוביתא דיצר הרע] היא, בקדושת אש המזבח. שאש זו מבערת את רוח הטומאה ומינים רעים מן העולם [באשא דמדבחא, דההוא אשא מבערא רוח מסאבא, וזינין ביחשין מעלמא]. על זוהר זה בפרשת צו (דפו"י ח"ג דף כז, תחי ע"ב), כתב הרמ"ק [מובא בספר אור החמה תחי פרשת צו], וזה לשונו: וזהו אין ביעור לחמץ הקליפות אלא שריפה, עכ"ל הרמ"ק ז"ל.

שריפת קרבן פסח באש, כשריפת פרה

אדומה: כעין דברי הזוהר הנ"ל, שאין ביעור הקליפת לא בשריפה, משמע גם בזוהר פקודי (סולם אות שכ"ג-שכ"ד), שמפרש את צליית קרבן פסח באש, כשריפת פרה אדומה באש. שנועדה כדי להכניע את כל אלו צדדי הטומאה שלא ישלטו. כן מבואר גם בזוהר פרשת בא (סולם אות קס"ב). וזה לשונו: אמר הקב"ה עשו אתם מעשה למטה ואני אשבר את תוקף הקליפות למעלה. וכמו שתעשו אתם לשורפו באש, שכתוב בקרבן פסח "כי אם צלי אש", אני גם כן למעלה אעביר אותו באש, בנהר דינור, עכ"ל הסולם (בא, אות קס"ב).

שריפת חמץ בגמי ובשו"ע: להלן לשון

המשנה מסכת פסחים (פרק ב' משנה א, גמ' דף כ"א ע"א): ר' יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא

הזוהר על ידי משל ממאכל רפואה. מובא לקמן בד"ה רפואת מצה.

מסורת הזוהר: תורה אור: שְׁבַעַת יָמִים שְׂאֹר לא יִמָּצָא בְּבִתְיֶכֶם כִּי כָּל אֶכֶל מִחֻמְצָת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הֵהוּא מַעֲדַת יִשְׂרָאֵל בְּגֵר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ (בא, שמות י"ב ט). שְׁבַעַת יָמִים מִצוֹת תֹּאכְלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבֵּיתְכֶם כִּי כָּל אֶכֶל חֻמְץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הֵהוּא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד יוֹם הַשְּׁבִיעִי (בא, שמות י"ב טו).

רפואת מצה "אסותא" לחמץ כל

השנה (תצוה, סולם אות ע"ג-ע"ה)

(עג): הַשְּׂתָא אֵית לָן לְאַסְתְּפֻלָּא, בְּפִסְחָא נִפְקוּ יִשְׂרָאֵל מִנְהֻמָּא דְאַתְקְרִי חֻמְץ, כְּתִיב "וְלֹא יִרְאֶה לְךָ חֻמְץ" (בא, שמות י"ג ד), וְכְתִיב "כִּי כָּל אוֹכֵל מִחֻמְצָת" (שם, י"ב י"ט) מֵאֵי טַעֲמָא. בְּגִין יִקְרָא דְהֵהוּא נְהֻמָּא דְאַתְקְרִי מֻצָּה. הַשְּׂתָא דְזָכוּ יִשְׂרָאֵל לְנְהֻמָּא עֲלָאָה נְתִיר לֹא יֵאוֹת הָרָה לְאַתְבָּטְלָא חֻמְץ, וְלֹא אֶתְחַזֵּיא כְּלָל. וְאַמְאֵי קָרְבְּנָא דָּא [לחם הבכורים], חֻמְץ הָרָה, דְכְּתִיב "סֵלֶת תִּהְיֶינָה חֻמְץ תִּפְאִינָה" (אמור, ויקרא כ"ג י"ז). וְתוּ, דְהַשְּׂתָא בְּיוֹמָא דָּא אֶתְבָּטְלַת יֵצֵר הָרַע, וְאוֹרֵייתָא דְאַתְקְרִי חִירוֹ אֶשְׁתַּכַּחַת. (עד): אֵלָּא, [משל] לְמַלְכָּא דְהָרָה לִיָּה בַר יְחִידָאֵי, וְחֵלְשׁ. יוֹמָא חַד הָרָה תְּאִיב לְמִיכָל, אָמְרוּ יִיכּוֹל בְּרִיָּה דְמַלְכָּא אֶסְנוֹתָא דָּא, וְעַד דְיִיכּוֹל לִיָּה, לֹא יִשְׁתַּכַּח מִיכָלָּא וּמְזוֹנָא אַחְרָא בְּבִיתָא. עֲבָדוּ חֲכִי. בִּינּוֹן דְאַכְלָּהּ הֵהוּא אֶסְנוֹתָא, אָמַר מַכְּאֵן וְלִהְלָאָה יִיכּוֹל כָּל מַה דְאִיָּהוּ תְּאִיב, וְלֹא יִכִּיל לְנִזְקָא לִיָּה. (עה): [הנמשל], בְּךָ כֵּד נִפְקוּ יִשְׂרָאֵל מִמְצָרִים, לֹא הָיוּ יְדַעֵי עֲקָרָא וְרָזָא דְמְהִימְנוּתָא, אָמַר קב"ה, וְטַעֲמוֹן יִשְׂרָאֵל אֶסְנוֹתָא, וְעַד דְיִיכְלֹן אֶסְנוֹתָא דָּא, לֹא אֶתְחַזֵּי לְהוֹן מִיכָלָּא אַחְרָא. בִּינּוֹן דְאַכְלוּ מֻצָּה, דְאִיָּהוּ אֶסְנוֹתָא לְמִיעֵל וְלְמַדְעָא בְּרָזָא דְמְהִימְנוּתָא. אָמַר קב"ה,

לו, כל זמן שהאדם מחויב להראות עצמו בן חורין צריכים כן, שלא לאכול חמץ, ובכל זמן שאינו מחויב אינו צריך לאיסור חמץ. (קסח): זה דומה [משל], למלך שעשה אדם אחד לשר. כל אלו הימים שעלה למדרגה הזו, היה שמח ולובש לבושי כבוד. לאחר כך לא היה צריך לזה. לשנה האחרת שמר אלו הימים שעלה לכבוד הזה, ולבש אלו לבושים. וכן כל שנה ושנה. [הנמשל], כעין זה ישראל. כתוב, "שבעת ימים שאור לא ימצא", שהם ימי שמחה, הימים שעלו לכבוד הזה, ויצאו משעבוד אחר. ומשום זה בכל שנה ושנה שומרים אותם הימים שעלו לכבוד הזה, ויצאו מרשות אחר ובאו לרשות הקדושה, וע"כ כתוב, "שבעת ימים מצות תאכלו". (בא, סולם אות קס"ד-קס"ח, דפו"י ח"ב דף מ' ע"א).

[היתר חמץ כל השנה: משל הרופינוס: תמצית דברי הזוהר כאן, הוא ביאור ע"י משל, לטעם היתר אכילת חמץ כל השנה. שאחר כל המפורש והמבואר בגנות החמץ והשאור שהם בבחינת יצר הרע וכיו"ב, הוקשה לזוהר, אם כן מדוע הותרה אכילת חמץ כל השנה. כלומר, שכאורה מעת השבתת החמץ וביעורו, היה מקום לאוסרו לגמרי ולעולם. תשובת הזוהר כאן היא על ידי משל מאדם שמינהו המלך להיות שר [רופינוס], כל אלו הימים שעלה למדרגה הזו, היה שמח ולובש לבושי כבוד. לאחר כך לא היה צריך לזה. לשנה האחרת שמר אלו הימים שעלה לכבוד הזה, ובאותו זמן שעלה לגדולה היה שב ללבוש את אלו הבגדים. הנמשל הוא, שכעין זה הם ישראל. שבכל שנה ושנה, הם שומרים וכו'. כעין שאלה זו שואל הזוהר תצוה (סולם אות ע"ג-ע"ו), ששואל שם על הקרבת שתי הלחם ביום חג השבועות שהיו חמץ, לאחר שבחג הפסח נצטוונו על ביעור כל חמץ ושאר שהם בבחינת יצר הרע וכו'. גם שם תשובת

לטעם היתר חמץ בכל השנה. שאכילת מצה הרי היא כמאכל רפואה, שלאחר מכן גם החמץ לא יזיק עוד. **כעין משל זה** מובא בזוהר (בא, סולם אות קס"ז-קס"ח, מובא לעיל ד"ה ביאור הזוהר להיתר חמץ כח השנה), משל אחר הדומה לזה, ויש מקום להתבונן בהבדל שבין אלו ב' המשלים.

אכילת מצה ורפואת האמונה: ידויק לשון הזוהר בביאור הנמשל, שסגולת אכילת מצה היא לזכות לאור האמונה. שתיכף כאשר יצאו ישראל ממצרים, לא היו יודעים העיקר והסוד של האמונה. על כן אמר הקב"ה, יטעמו ישראל רפואה, דהיינו אכילת מצה. ועל ידי כן נרפאו, דהיינו שזכו לבא ולדעת בסוד האמונה, שהיא ספירת מלכות. מכאן, שהלוקה בחוסר אמונה נחשב כחולה זקוק לרפואה. ועוד, שבסגולת אכילת מצה והרחקה גמורה מחמץ לרפא מחלה זו. שכפי הנראה משנה לשנה יש לחזור על רפואה זו, כפי התחדשות העולם משנה לשנה.

נהמא דמהימנותא וצלא דמהימנותא: אגב אורחא: יש להתבונן בדברי הזוהר כאן (תצוה ע"ה), שהמצה נקראת **מיכלא** דאסוותא ואסוותא **דמהימנותא** [מאכל רפואה, ורפואת האמונה]. וכן גם חג הסוכות נקרא בזוהר בשם **צלא דמהימנותא** (אמור, סולם אות רס"ד). שלכאורה אפשר לבאר את קדימות לחם האמונה לצלא דמהימנותא, על פי דברי האר"י ז"ל (שער הכוונות דרושי ראש השנה), בביאור מחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע אימתי נברא העולם (גמי מסכת ראש השנה י"א ע"א). שאלו ואלו דברי אלקים חיים, ואינם חולקים במציאות. אלא, שבריאת העולם בגשמי הייתה בחודש ניסן כשיטת רבי יהושע. ובריאתו במדרגת מחשבה הייתה בחודש תשרי, כמ"ש היום הרת עולם. על כן, תחילה הוא תיקון הלחם במדרגת אמונה, כמ"ש שבפסח העולם נידון על התבואה. ולאחר מכן הוא גם תיקון המחשבה. כלומר, שאחר אכילת מצה יכולים לזכות להכנס בצלא דמהימנותא.

מִכָּאֵן וְלִהְיֶה אֶתְחַזֵּי לִוְן חֲמֵץ, וְיִיכָלוּן לִיָּהּ, דְּהָא לֹא יָכִיל לְנַקְּא לִוְן. וְכָל שְׂפִין דְּבִיּוּמָא דְּשַׁבּוּעוֹת, אֲזִדְּמָן נְהַמָּא עֲלָאָה, דְּאִיהוּ אֶסְנוּתָא בְּכָלָא.

הסולם

(עג): עתה יש להסתכל, בפסח יצאו ישראל מהלחם שנקרא חמץ. שכתוב, "ולא יראה לך חמץ". וכתוב "כי כל אוכל מחמצת". מהו הטעם יצאו מחמץ, הוא משום הכבוד של לחם שהוא שנקרא מצה. ושואל, עתה שזכו ישראל ללחם עליון יותר, ללחם דו"א, [האם] לא יפה היה שיתבטל החמץ ולא יראה כלל. ולמה קרבן זה של לחם הפפורים היה חמץ, שכתוב, "סלת תהיינה חמץ תאפינה". עוד, הרי ביום הזה נתבטל היצר הרע, שה"ס חמץ. כי התורה שנקרא חירות נמצאת ולמה הביאו חמץ. (עד): ומשיב, אלא בדומה [משל] למלך שהיה לו בן יחיד, ונחלה, יום אחד היה משתוקק לאכול. אמרו, יאכל בנו של המלך רפואה זו וטרם שיאכל אותו לא ימצא שום מאכל ומזון אחר בבית. עשו כך. כיון שאכל הרפואה שהוא אמר, מכאן והלאה יאכל כל מה שרוצה, ולא יוכל להזיק לו. (עה): [הנמשל], כך, כשיצאו ישראל ממצרים, לא היו יודעים העיקר והסוד של האמונה, אמר הקב"ה יטעמו ישראל רפואה וכל עוד שיאכלו רפואה זו לא יראה להם מאכל אחר, דהיינו חמץ, כיון שאכלו מצה, שהיא רפואה לבא ולדעת בסוד האמונה, שהיא מלכות, אמר הקב"ה, מכאן והלאה, ראוי להם חמץ, ויאכלו אותו, כי אינו יכול עוד להזיק להם. וכ"ש ביום השבועות, שנמצא לחם העליון. של ד"א, שהוא רפואה לגמרי. (תצוה, סולם אות ע"ג-ע"ה, דפרי"ח ב דף קפ"ג תחי' ע"ב).

[משל הזוהר: מיכלא דאסוותא: תמצית דברי הזוהר כאן (תצוה ע"ג-ע"ו), ביאור על ידי משל

סימן הסדר "יחץ", שהיא לחם עוני, כדרך העני שדרכו בפרוסה. **מלח**: עוד מפורש בתיקון ז', שהמצה שהיא פרוסה ולחם עוני, נאכלת בלא מלח. ואע"ג שכתוב על כל קרבנך תקריב מלח, עם כל זאת, מכיון שהיא פרוסה, ויש בכך כמשמעות נוספת על כך שמלכות ישראל עדיין לא נשלמה, הרי היא נאכלת בלא מלח. עד שתשלם ספירת המלכות בכל תיקונה. ג' **קוין**: שאלו ג' המצות הם כנגד ג' הקוין ימין שמאל ואמצעי, שהם בבחינת ג' הנקודות חולם שורוק וחיריק. שכמו כן ג' קוין אלו הם כנגד אברהם יצחק ויעקב, וכן כנגד ג' הקוין שבעם ישראל הנקראים כהן לוי ישראל.

שלוש מצות כזכר בטור ובשו"ע: כתב הטור (או"ח הלכות פסח, סימן תע"ג ד'), ומביאין לפניו קערה שבה שלוש מצות ומרור וחרוסת וכו'. עוד כתב הטור (סוף סימן תע"ה) בשם הרי"ף, שאין צריך אלא ב' מצות. והתוספות (מסכת פסחים דף קט"ז ע"א ד"ה מה) כתבו, שצריך לעשות שלוש מצות וכן הסכים הרא"ש לזה וכו'. וכן פסק הבית יוסף בשולחן ערוך (או"ח, סימן תע"ג סעיף ד'), מביאין לפני בעל הבית קערה שיש בה שלוש מצות וכו'. וכן נפסק במשנה ברורה (סימן תע"ג ס"ק י"ח): שלוש מצות. שניים בשביל לחם משנה כשאר יום טוב, ואחת כדי לבצעה לשתיים. חציה לקיים בה מצות אכילת מצה, כדרכו של עני בפרוסה, וחציה השני בשביל אפיקומן.

דעת הגר"א ב' מצות בלבד: בביאור הגר"א על שו"ע (תע"ג ה"ל), לאחר שהזכיר את דעת הרא"ש שסובר שבבילי הסדר צריכים להכין ג' מצות וכו'. הביא את דעת הרי"ף, ואת דעת הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פרק ח' הלכה ז'), שאין צריך אלא ב' מצות, וכן היא דעת הרבה גאונים וכו', והכריע, שכן הוא עיקר. כלומר שאין להכין ג' מצות, אלא ב' מצות.

כדאיתא בהמשך דברי הזוהר תצוה (סולם אות ע"ז), שהנזהר ונשמר מחמץ בפסח זוכה בדן ביום ראש השנה.

מסורת הזוהר: תורה אור: מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראך לך חמץ ולא יראך לך שאר בכל גבלך (בא, שמות י"ג ז'). שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם פי כל איכל מחמץ ונכרתה הנפש ההוא מעדת ישראל בגר ובאזרח הארץ (בא, שמות י"ב ט"ו). ממושבתים תביאו לחם תנופה שטים שני עשרנים סלת תהינה חמץ ותאפינה בפורים לה' (אמור, ויקרא כ"ג י"ז).

סדר הקערה

שלוש מצות

(תיקון ז' תיקון ס"ט)

ולקבל תלת טפין אלין תקינו תלת מצות בפסח, חד מצה דלעילא לברכא בה המוציא, תניינא לחם משנה. תליתאה לחם עוני בלא מלחא. דהא אתמר "על כל קרבנך תקריב מלח" (ויקרא ב' י"ג), [אלא], בגין דאיהי מצה פרוסה, פגוונא [כמו שנאמר] "דפריס פריסת מלכותך" (דניאל ה כח), [על כן], עד דתהא שלימה לא צריך לקרבא עלה מלח, דאיהו חל"ם, ומאי ניהו חל"ם אמצעי (דכלהו תלת), תלת טפין עלאין אינון סגולת"א, דתליין ממוחא סתימא עתיקא דעתיקין וכו'. (תיקוני זוהר, תיקון ס"ט, דפו"י דף ק"י ע"א).

[שלוש מצות: בלי מלח: וכנגד ג' קוין: תמצית המפורש בלשון התיקוני זוהר הוא, תקנת חז"ל להכין ג' מצות לשולחן ליל הסדר [שלא כבשבת רגילה שבה מכינים ב' לחמים שהם לחם משנה]. מצה הראשונה היא לברכת המוציא. מצה שנייה כדי שיהיה לחם משנה, ומצה השלישית היא לפרוסה. שבה מקיימים את

דִּיעֲקָב, וְעַל דָּא "שְׁנֵי גְדֵי עֲזִים" (שם, כ"ז ט), וּמִתְרַנֵּיחָהוּ טְעִים יִצְחָק וְאַכִּיל.

הסולם

(קכח): "ורבקה אמרה אל יעקב בנה לאמר וגו', ועתה בני שמע בקולי וגו', לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טובים וגו' (תולדות, בראשית כ"ז ו-ט).: אותו זמן ערב פסח היה, ויצר הרע היה צריך להתבער מן העולם, והלבנה היתה צריכה לשלוט, שהיא סוד האמונה, דהיינו הנוקבא, ועל כן עשתה שני תבשילים. (קכט): רבי יהודה אמר, מרמז כאן, שבניו של יעקב עתידים להקריב ביום הכפורים שני שעירים, אחד לה' ואחד לעזאזל, ועל כן הקריבה רבקה שני גדיי עזים, אחד בשביל המדרגה של מעלה, ואחד בשביל להכניע מדרגת עשו, שלא ישלוט על יעקב, ועל כן, היו שני גדיי עזים. ומשניהם טעם יצחק ואכל. המשך ביאור המאמר מפירוש הסולם, מובא לקמן בסימון [עיון] דיבור המתחיל סוד ב' תבשילים. (תולדות, סולם אות קכ"ח-קכ"ט, דפו"י ח"א, דפו"י דף קמ"ב ע"א, ודף קמ"ב תחי' ע"ב).

[שני גדיי עזים בסוד ב' תבשילים זרוע וביצה:
תמצית המפורש בזוהר כאן (תולדות קכ"ח),
שאלו שני גדיי העזים שהכנינה רבקה, היו בסוד
ב' תבשילין. שהם כנגד קרבן פסח וקרבן חגיגה,
כנפסק בשו"ע (או"ח סימן תע"ג סעיף ד' כדלקמן),
שנוהגין לסדר בקערת הסדר זרוע וביצה שהם
ב' תבשילין לזכר קרבן פסח וקרבן חגיגה
שנאכלו בלילה זה בזמן שביהמ"ק היה קיים.
כן פירש רש"י (תולדות, בראשית כ"ז ט), על אלו ב'
גדיי העזים בשם פרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ב).
וכן נאמר בהגדה של פסח מדברי רבן גמליאל
במשנה מסכת פסחים (פרק י"ה, גמ' דף קט"ז ע"ב):
כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא
יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור. פסח
שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש

טיבול המצה במלח או בלא מלח: לעיל הובאו
דברי התיקוף, שמזכיר את מצה השלישית
אין ליתן עליה מלח משול שהיא פרוסה ואינה
שלמה דהיינו לחם עוני. בשו"ע (או"ח הלכות פסח
סימן תע"ה סעיף א'), כתב: שאחר שיברך המוציא
ועל אכילת מצה יבצע מהשלימה העליונה
ומהפרוסה משתיהן ביחד ויטבל במלח. בהגהת
הרמ"א (שם) כתב, ואין המנהג לטבלה במלח
בלילה ראשונה, דפת נקי אין צריך מלח. בשו"ע
הרב (סי' תע"ה ס"י) כתב, יש נוהגין לטבל במלח,
ואנו אין נוהגין כן לפי שפת נקיייה א"צ מלח.
ואף שבשאר ימות הפסח מטבילין המצה
במלח, מכל מקום בב' לילות אלו של פסח אין
נוהגין כן מפני חיוב מצה. לצאת ידי חובתו
במצה שאין עמה תערובת טעם אחר כלל.
בבאר היטב (שם, שו"ע או"ח סי' תע"ה ס"ק ג'), כתב
ויטבל במלח, וכן הוא בכתבים [כתבי האר"י,
שער המצוות פרשת עקב, דפו"י דף צ"ו טור ג].
שם אכן מתבאר סוד לחם ומלח. אלא, שאין
מזכיר שם האם כן הוא גם במצוות מצה בליל
הסדר. ואולי משמע מדבריו [בכתבים], שאין
כלל מקום לחלק בין ליל פסח לשאר ימים].

זרוע וביצה בקערת הסדר

(תולדות קכ"ח-קכ"ט)

"ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח"
וגו' (בא, שמות י"ב כ"ז). זוהר: (קכח): "וְיַעֲתָה
בְּנֵי שְׁמַע בְּקוֹלֵי" וגו' (תולדות, בראשית כ"ז
ח'). בַּהֲהוּא זְמַנָּא, עָרַב פֶּסַח הָהוּא, וּבְעֵי יִצְרָ
הָרַע לְאַתְבָּעָרָא, וּלְשִׁלְטָאָה סִיְהָרָא, רָזָא
דְּמַהִימְנוּתָא. וְעַל דָּא עָבְדַת תְּרֵי תַבְשִׁילִין.
(קכט): רַבֵּי יְהוּדָה אָמַר, רַמְזָא הָכָא דְּזַמְיָנִין
בְּנוֹי דִּיעֲקָב לְקָרְבָא שְׁנֵי שְׁעִירִים, חַד לְה',
וְחַד לְעֲזָאזֵל בְּיוֹמָא דְכַפּוּרִי. וּבְגִין כֵּן, קָרִיבַת
שְׁנֵי גְדֵי עֲזִים, חַד בְּגִין דְּרַגְזָא דְלַעֲלִיא, וְחַד
בְּגִין לְכַפֵּיא דְרַגְזָה דְעֵשׂוּ דְלָא יִשְׁלוּט עָלֶיהָ

שהכינה רבקה משני גדיי העזים, כנזכר בזהר לעיל.

[עיון] סוד ב' תבשילין: להלן ביאור המאמר מפירוש הסולם (שם, תולדות קכ"ח-קכ"ט): **פירוש**, כי שלמות המוחין הם התכללות הימין והשמאל על ידי קו אמצעי. שאז החסדים שבימין כלולים מהארת החכמה שבשמאל. והארת החכמה שבשמאל כלולה מן החסדים שבימין, **והוא סוד ב' תבשילים**, חכמה וחסדים, וההפרש בין ב' שבימין לב' שבשמאל, הוא רב. כי בימין נמצאים שניהם בקדושה **והם סוד פסח וחגיגה הנקרבים בפסח**, שהוא סוד קו הימין. שאפילו הארת השמאל שה"ס פסח הוא ג"כ בקדושה. אבל בשמאל רק החסדים שבימין הם בקדושה, אבל הארת השמאל הוא ניתן לס"א, שבזה מכניעים את הס"א, וה"ס ב' השעירים חטאת ועזאזל, שביום הכפורים, אשר רק החסדים שבימין, שה"ס שעיר החטאת הוא בקדושה, אבל הארת השמאל אינו בקדושה. שהוא השעיר לעזאזל.

וזהו הפלוגתא של ר' יוסי ורבי יהודה. רבי יוסי אמר, שאלו ב' גדיי עזים שעשתה רבקה, הם היו בבחינת ב' תבשילים ימין ושמאל שבקו ימין, וז"ש **בהוא זמנא ערב פסח הוה**, שאז מתקנים את הב' תבשילים ימין ושמאל שניהם בקדושה. אחד [תבשיל אחד] הוא, כדברי הזהר: **ובעי יצה"ר לאתבערא** מהעולם. שהוא בכח הארת החכמה שבשמאל שהוא כנגד קרבן פסח. כי הארת החכמה מכלה ומשבית הס"א מן העולם. ואחד [תבשיל השני] הוא, **ולשטאה סיהרא רזא דמהימנותא**, שהוא בכח הארת החסדים שבימין, שהוא כנגד קרבן חגיגה. שאחר שהשכינה, הנקראת לבנה ואמונה, משגת החסדים מימין, יש לה כח לשלוט בעולם. ורבי יהודה אמר, שאלו ב' גדיי עזים שעשתה רבקה היו בבחינת ימין ושמאל שבקו שמאל, וז"ש הזהר, **רמז הכא דזמינין בני דיעקב וכו' חד לה' וחד לעזאזל ביומא דכפורי**.

קיים על שום מה. על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנאמר: "ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים" וגו' (בא, שמות י"ב כ"ז). שהמלים **זבח פסח** רומזים על אלו ב' הקרבנות הנאכלים בלילה זה. בשר קרבן חגיגה ובשר קרבן הפסח, הרמוזים בברכת גאל ישראל שבהגדה: בא"י אמ"ה אשר גאלנו וגאל את אבותינו וכו', ונאכל שם מן **הזבחים ומן הפסחים** וכו', בא"י גאל ישראל..

זרוע וביצה שבקערת הסדר: כן נפסק בשולחן ערוך הלכות פסח (סימן תע"ג סעיף ד'): מביאין לפני בעל הבית קערה שיש בה שלוש מצות וכו', ושני תבשילין אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה, ונהגו בבשר וביצה, שהם הזרוע והביצה שבקערת ליל הסדר. שהזרוע לזכר קרבן פסח, והביצה לזכר קרבן חגיגה. ונהגו שבשר [הזרוע] יהיה צלי על גחלים והביצה תהיה מבושלת, והוטא הדין צלויה. אגב אורחא: מובא במשנה ברורה (שם, סימן תע"ג ס"ק ל"ב) בשם ספר חיי אדם וזה לשונו: רע עלי המעשה שזורקין הזרוע, והוא ביזוי מצוה. ומצוה להניחם ביום טוב שני בבוקר לתוך הצלי שצולין ליום טוב ואוכלין אותו, עכ"ל. היינו, מכיון שבחוץ לארץ היו צריכים את הזרוע גם לסדר שני של גלויות.

מן הזבחים ומן הפסחים: עוד כתב במשנה ברורה (שם, סימן תע"ג ס"ק ע"ב), בשם המרדכי, שצריך לומר בברכת גאל ישראל שבהגדה: "ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים". שהרי תחילה אוכלים מבשר החגיגה דהיינו הזבח, אבל הפסח נאכל על השובע. בבאר היטב (שם ס"ק כ"ז), הביא את דברי מהרי"ד, שכאשר חל ליל פסח במוצאי שבת, יש לומר ההיפך: מן הפסחים ומן הזבחים. כיון שאין קרבן חגיגה דוחה שבת. עכ"פ, כן נראה שהוא פירוש הפסוק "ואמרתם זבח פסח". שזבח הוא קרבן חגיגה, ופסח הוא קרבן פסח. והם סוד ב' התבשילין

שכנגד ספירת מלכות, היכולה לשאול ולבקש מהקב"ה כמ"ש "הבן שואל אביו". להלן לשון ספה"ק תפארת שלמה: במשנה מוזגין לו כוס שני וכאן הבן שואל לאביו וכו' (פסחים פרק י, משנה ד, גמ' דף קט"ז ע"א). **הרמז** כי בלילה הזה הנה הוא בחי' גדלות שני הוא בבחי' שאלה מאב"א לב"ן ואח"כ היא חוזרת בעיני כנ"ל כיל"ח. והבן: **וכאן הבן שואל מה נשתנה** (שם), צריך להתבונן בזה מפני מה דוקא במצוה זו צריך שאלת הבן ולא כן בכל המצות זמניות כגון תקיעת שופר ונטילת לולב יהי ג"כ צריך הבן לשאול מה נשתנה. אכן יבואר עפ"י הידוע ל"ח [ליודעי ח"ן - חכמת נסתר], שהקדמונים רמזו בזה סודות עמוקים. כאן עולה גימ' ע"ב עם הכולל. ושם ע"ב הוא עולם האצילות ב"ן הוא עולם העשי'. וזה הפי' במה שאמרו חכז"ל (פסחים ג, א) אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. הלשון תלמודו בידו אינו מובן שמשמע שילך לפני חכם לעמוד על הבחינה מה שלמד מעודו. אכן מבואר ע"פ מ"ש (אבות א, יז) לא המדרש העיקר אלא המעשה פי' שיביא את לימודו לעולם העשי'. וזהו אשרי מי שבא לכא"ן הוא מדת החסד ומביאו לעולם העשי'. וזה ג"כ פי' בגמ' וכאן הבן שואל. בן הוא עולם העשי' וצריך להמשיך החסדים משם ע"ב עולם האצילות. וזה שמסיים עבדים היינו כו' להמשיך החסדים שהיו אז שיהיו ג"כ עתה. אמון, עכ"ל תפארת שלמה.]

ארבע כוסות

ארבע כוסות

(אמור, סולם אות קל"ה-קל"ו)

(קלה): אָמַר רַבִּי יוֹסִי, הִגִּי אַרְבַּע כּוֹסֵי דֵּההוּא לִילָא אָמַאי. אָמַר רַבִּי אַבָּא, הָא אִוְקְמוּהָ תְּבַרְבְּיָא, לְקַבִּיל ד' גְּאוּלוֹת. אָבֵל שְׁפִיר הוּא בְּסַפְרָא דְרַב יִיסָא סְבָא, דְּקָאֵמַר הוּאִיל

דהיינו ימין ושמאל שבשמאל. שהשמאל נשלח לס"א לעזאזל, ובוה מכוניעים אותה. וז"ש הזוהר, **חד בגין דרגא דלעילא**, דהיינו להמשיך החסדים של מעלה שבבינה, שהוא כנגד השעיר לחטאת. **וחד בגין לכפיא דרגיה דעשו, דלא ישלוט עליה דיעקב**. דהיינו כנגד השעיר לעזאזל, שהוא להכניע הס"א. אבל עם כל זה לא היה הארת השמאל שבכאן נשלח לס"א כמו העזאזל, אלא **ומתרוייהו טעים יצחק**, דהיינו אפילו מהגדי עזים של הארת השמאל. והוא מטעם שקדושת יצחק שגבה מאד, והחזיר גם השמאל שבשמאל למדרגת הקדושה. עכ"ל הסולם (תולדות, קכ"ח-קכ"ט).

מסורת הזוהר: תורה אור: ועתה בני שמע בקלי לאֲשֶׁר אָנִי מְצַוֶּה אֹתְךָ: לָךְ נָא אֶל הַצֵּאֵן וְקַח לִי מִשֶּׁם שְׁנֵי גְדֵי עֲזִים טְבִיִּים וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם מִטְעָמִים לְאֹבִיבְךָ כְּאֹשֶׁר אָהֵב (תולדות, בראשית כ"ז ח-ט). וְאִמְרַתְּם זָבַח פֶּסַח הוּא לֵה' אֲשֶׁר פִּסַּח עַל בְּתֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בְּתִינוּ הִצִּיל וַיִּקַּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ (בא, שמות י"ב כ"ז).

מה נשתנה

(תיקו"ז חדש, דפו"י קי"ב אמצע טור ד')

וּשְׁלִימוּ דְלִילָה בְּלִיל שְׁמוּרִים, דְּהִינוּ ע"ב בְּחֻשְׁבֵּן בְּלִיל בְּה נְהִיר מ"ה דְּאִיהוּ שְׁמָא מְפָרֵשׁ דְּגְלוּתָא, דְּאִיהוּ קְבוּרָא דְשְׁכִינְתָא. וְכַד יִיתִי לִיל פְּרָקְנָא דִילָה, אָנְהִיר לֵה מ"ה דְּאִיהוּ שְׁמָא מְפָרֵשׁ. בְּהֵוּא זְמָנָא בֵּן שׁוֹאֵל לְאֹבִיו מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלִּילָה הַזֶּה מִכָּל הַלִּילוֹת דְּבֵה (שם לג) מִשְׁמִים הִבֵּט ה' רָאָה אֶת כָּל בְּנֵי הָאָדָם וְאִם יִתְמַהֲמַה חֲפָה לוֹ, עכ"ל התיקו"ז ז"ה.

[חסידות: בספה"ק תפארת שלמה (מועדים-רמזים לפסח), ביאר במקצת את לשון המשנה "וכאן הבן שואל", שהכוונה היא על מדרגת ב"ן

דהיינו המלאך הגואל. ואינה נקראת גואל, אלא על ידי מדרגה אחרת עליונה, שהוא ת"ת, העומדת עליה ומאירה לה. וזה, ת"ת, אינו מוציא אליה אור אלא באלו ב' מדרגות שעליו, שהם חכמה ובינה, שת"ת מקבל מהם, נמצא שארבע אלו, חו"ב תו"מ, הם ד' גאולות. להיותם נקשרים במלכות, הנקראת גואל. (אמור, סולם אות קל"ה-קל"ו, דפו"י ח"ג דף צ"ה

ע"ב)

[ארבע כוסות בשמחה: ב' פירושים בזה: ידוייק לשון הזוהר כאן (תחי קל"ה), שתיכף אחר שהזכיר את טעם שתיית ארבע כוסות על דרך הנגלה, הוסיף שבספרו של ר' ייסא סבא טעם הדבר מבואר יפה. דהיינו ביאור טעם ארבע כוסות על דרך הסוד. ומבאר בהרחבה ב' טעמים לשתיית ד' כוסות בליל פסח, כדלהלן. אלא, שהתוספת בזהו כאן היא, ששתיית ד' הכוסות היא השתתפות כל אחד בשמחה הגדולה שבכל העולמות בלילה זה. שהיא הארת ד' מדרגות עליונות בשלמות, שמהם נמשכים ד' הגאולות. ודבר פשוט הוא, ששמחת כל אדם היא כפי ערכו. ששמחת הצדיקים גדולה כשיעור השגתם במדרגות העליונות, ושמחת הילדים וכיו"ב היא במיני מתיקה כקליות ואגוזים. כדאיתא בגמ' מסכת פסחים (דף ק"ט ע"א), וכן נפסק בשו"ע הלכות יום טוב (או"ח סימן תקכ"ט סעיף ב'): כיצ משמחו, הקטנים נותן להם קליות ואגוזים וכו'. שכעין חלוקה זו בשיעור השמחה וההשגה היה ביציאת מצרים. שהיו ששמחו על גאולה גשמית, והיו ששמחתם הייתה בעיקר על הגאולה הרוחנית. לקמן מובאים דברי התיקו"ז, שסוד ד' הגאולות רמוז בפסוק שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך" וגו'. בזה יובן לשון הפייט הנאמר ביוצר לשבת הגדול [בתפי מוסף], "ארבע כוסות כבמחזה". שבגאולת ישראל הרמוזה בארבע כוסות, יתקיים הפסוק "ונחזה בך". עוד מובא לקמן דברי הזוהר רע"מ פנחס, המבאר את

וזווגא קדישא אשתכח בהאי ליליא בכל סטרין, וזווגא הוא בארבע קשרין, דאינון ד' דרגין, ולא מתפרשי דא מן דא, כד זווגא דא אשתכח, ואנן בחדוותא דלהון אתערנא, בגין דהא זכינא בהו, דמאן דאחיד בדא, זכי בכלא. ועל דא אשתגני ליליא דא מכל שאר ליליון, ובעינן למעבד שמא בכלא, ולמחדי בהאי ליליא, בגין דחדוותא הוא לעילא ותתא: (קל"ו): ועוד אמר, דארבע אלין ארבע גאולות קרינן להו. מאי טעמא. בגין דהאי דרגא בתרעה, גואל אתקרי, "המלאך הגואל" (ויחי, בראשית מ"ח מ"ז). ולא אקרי גואל, אלא על ידא דדרגא אחרא עלאה, דקיימא עלה ונהיר לה. ודא לא אפיק לה נהורא, אלא באלין תרין דרגין דעליה. אשתכח, דד' אלין ארבע גאולות נינהו:

הסולם

(קלה): א"ר יוסי, אלו ארבעה כוסות של לילה ההוא, למה. א"ר אבא, הרי העמידו החברים שהם כנגד ד' גאולות, והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי. (פסחים צ"ט): אבל יפה הוא מבואר בספרו של ר' ייסא סבא, שאמר, כיון שהיחוד הקדוש נמצא בלילה ההוא בכל הצדדים, בין בחכמה ובין בחסדים, והיחוד הוא בארבעה קשרים, שהם ד' מדרגות, שאינן נפרדות זו מזו כשיחוד זה נמצא, שהן חו"ב ות"ת ומלכות, ואנו מתעוררים בשמחה שלהן, ושותים כנגדן ד' כוסות, משום שזכינו בהן, כי מי שאחזו בזה, דהיינו בהארת היחוד זוכה בכל ד' מדרגות חו"ב תו"מ. וע"כ נשתנה לילה הזה מכל שאר הלילות וצריכים לעשות וליחד השם בכל, ולשמוח בלילה הזה משום שהוא שמחה למעלה ולמטה. (קלו): ועוד אמר, שארבע אלו, חו"ב תו"מ, קוראים אותם ארבע גאולות, מהו הטעם. הוא משום שמדרגה אחרונה הזו, דהיינו מלכות, נקראת גואל.

משיעבוד הקשה. ויש אשר לא שעבדו בהם כמו שבטו של לוי אלא שהיו מוכנעים כעבדים והבינו מעלת הגאולה על אשר יצאו בה לחירות. ויש אשר היו במעלה העליונה ולא חשבו לזה ולא לזה רק עיקר מגמותם היה שיגאלו למען יעבדו השם יתברך בלי שום מניעה. כי בהיותם במצרים במקום הטומאה היה הענן והחושך של מסך המבדיל עליהם ואחר כך כשיצאו אור נגה עליהם להוסיף עליהם בעבודה הולך ואור למעלה למעלה, זה היה עיקר שמחתם בצאתם ממצרים. ולזה בא השינוי לשון. למדרגה אחת אמר משעבוד לגאולה. וכנגד הב' אמר מעבדות לחירות. וכנגד החלוק הג' אמר מאפילה לאור גדול. וזהו גם כן בכאן שיתרו הבין שמסתמא יציאת מצרים היא הטובה המתחלקת לפי מעלת אנשים וזהו אשר עשה למשה ולישראל שלמשה עשה בוודאי באופן אחר מבשאר ישראל אלא שבזה הושוו כולם בכללות יציאת מצרים וזהו כי הוציא כו' וק"ל, עכ"ל הנוע"א פ' יתרו.

טעם השני המבואר בזוהר כאן (אמור סולם אות קל"ו), שאלו ד' הכוסות הן כנגד המדרגות המאירות לספירת מלכות הנקראת גואל [כמ"ש המלאך הגואל]. שביחד הן ד' מדרגות הנקראות בשם ד' גאולות. שכולן יחד מאירות לעם ישראל. ואלו הן: הנמוכה מכולן היא ספירת מלכות הנקראת גואל. מעליה היא ספירת תפארת [ת"ת], המאירה לה. וספירת ת"ת אינה מאירה אלא בהארת הספירות חכמה ובינה. נמצא שהארת כל אלו ד' המדרגות נקראת בשם ד' גאולות, וכולן מאירות לעם ישראל בלילה זה. על כן ד' כוסות היין הן כנגדן. שעל ידי שתיית משקה חשוב כיון המשמח, אנו מראים את שמחתנו בהן. אגב אורחא: בכל זה יובן, שהסבר הזוהר בטעם שתיית ד' הכוסות שהוא כנגד ד' גאולות, עולה בקנה אחד עם הטעם המפורסם בדרך הנגלה שהוא כנגד ד' לשונות של גאולה. כדאיתא בפירוש רש"י ורשב"ם בגמ' מסכת פסחים (דף צ"ט ע"ב).

סוד כל ד' הגאולות על התחלקות זמן הגאולה האחרונה לד' זמנים כפי פזורת ישראל בד' רוחות העולם.

טעם הראשון (סולם אות קל"ה), שהם כנגד ד' המדרגות חכמה ובינה תפארת ומלכות [חו"ב תו"מ] המאירות ביחוד הגדול של ליל פסח. ושתיית ד' כוסות היין הם בסבת השמחה שזכינו בכל זה דהיינו בשלמות אור החכמה ואור החסדים. כי מי שאחוז בהארת היחוד הזה של הקב"ה ועם ישראל המאיר בלילה זה, זוכה בכל ד' מדרגות חו"ב תו"מ. על כן, צריכים לשמוח בלילה זה ולהשתתף בשמחה העליונה המאירה למעלה ולמטה. היינו, שטעם שתיית ד' הכוסות הוא משום השמחה הגדולה על ארבע מדרגות עליונות המאירות לבני ישראל בלילה זה. ידויק לשון הזוהר והסולם, ששיעור השמחה הוא כפי מה שהאדם אוהו [ואחוז] בהארת יחוד זה. כלומר, שכשיעור הבנת כל אדם את חשיבות עם ישראל לפני הקב"ה עד שגאלם ממצרים בניסים גדולים וכו', וכשיעור שהאדם מבין את החירות שזכינו בה ביציאת מצרים ובקבלת התורה, כן תגדל שמחתו וכן ירגיש את האורות הגדולים המאירים בליל הסדר.

חסידות: שיעורים בשמחת הגאולה: בספה"ק **נועם אלימלך** (פרשת יתרו ד"ה כי הוציא ה'). ביאר את נוסח **לפיכך** אנחנו חייבים להודות הנאמר [לפני התחלת ההלל] בהגדה של פסח. שבה שינויי לשון כפי שיעור השמחה בהרגשת הגאולה של כל אחד ואחד. להלן לשון ספה"ק **נועם אלימלך:** "כי הוציא ה' את ישראל ממצרים". להיות שאנו אומרים בנוסח ברכת הגאולה הוציאנו מעבדות לחירות ומשעבוד לגאולה ומאפילה לאור גדול, ונעיין בהשינוי לשון למה בא להורות. ונראה היות שכל אחד הבין מעלת הגאולה ההיא לפי מדרגת גלותו שהיה בו. דהיינו מי שהיה עובד בחומר ובלבנים הקשה הכיר טובות הבורא ברוך הוא בהוציא

ד' הכוסות היא, על שמחתנו ובטחנונו בה, על ד' הגאולות העתידות להיות בגאולת כל עם ישראל מד' קצווי תבל. להלן לשון הזוהר רע"מ פנחס (סולם אות תשמ"ח-תשמ"ט): (תשמח): **אָלָא אַרְבַּע גְּאוּלוֹת עֲתִידִין לְמַהוּ, לְקַבֵּל אַרְבַּע כּוֹסוֹת דְּפִסְתָּ. בְּגִין דְּיִשְׂרָאֵל מְפוֹזְרִין בְּאַרְבַּע פְּנוֹת עֲלָמָא, וְאֵינוֹן דִּיהוֹן רְחוּקִין מְאוּמִין, אֶקְדִּימוּ וכו'.** (תשמט): **וּפּוֹרְקָנִין אֲלֵינוּ, יְהוֹן בְּאַרְבַּע חִיּוֹן, בְּשֵׁם הוּי"ה דְרָכִיב עֲלֵיהוּ וכו'.** **הַסּוּלָם:** אלא ארבע גאולות עתידים להיות כנגד ארבע כוסות של פסח, שהם בסוד הספירות חו"ב תו"מ. משום שישראל מפוזרים בארבע רוחות העולם שהם בסוד הספירות חו"ב תו"מ. ואלו שיהיו מאומות הרחוקות מקדימים להגאל וכו'. (תשמט): וגאולות אלו תהיינה בד' חיות המרכבה, אריה שור נשר אדם, בשם הוי"ה הרוכב עליהן וכו'. עכ"ל הסולם (רע"מ פנחס, מאמר ארבע גאולות)..

הערה: רמז נוסף לד' כוסות יין בליל הסדר: בזוהר תולדות (סולם אות קכ"ח-ק"ל), מבואר ענין המטעמים שהכינו רבקה ויעקב ליצחק, לפני שברך את יעקב. ומפורש בזוהר שם, שערב פסח היה ושני גדיי העזים היו בסוד ב' תבשילים. כמפורש ברש"י (תולדות, בראשית כ"ז ט). בשם פרקי דרבי אליעזר [וכמבואר לקמן בד"ה זרוע וביצה שבקערת הסדר]. אם כן, לכאורה היה אפשר לבאר גם את המשך הפסוקים שם, שנאמר "ויבא לו יין וישת" (שם, כ"ז כ"ה), שהוא רמז לשתיית יין בליל הסדר.

אמרי שמאי: מקור ד' כוסות בירושלמי: בספר אמרי שמאי (מזקני הרה"ג ר' שמאי גינזבורג זצ"ל, מועדים, פסח, אות של"ט), הביא את דברי תלמוד ירושלמי (פסחים פרק י הלכה א'), שלדברי ר' יוחנן טעם ד' הכוסות הוא כנגד ארבע גאולות, והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי. ולדברי ר' יהושע בן לוי, טעמם הוא כנגד ד' כוסות של פרעה. שנאמר בפסוקים שם ד' פעמים כוס. "וכוס פרעה בידי, ואשחט אותם על כוס פרעה,

מה נשתנה: עוד ידוייק לשון הזוהר (אות קל"ה), שמזכיר את שינוי ליל פסח מכל לילות השנה, שבשתיית ד' כוסות היין, בלשון מה נשתנה. כעין לשון המשנה (מסכת פסחים פרק י משנה ד), על שאר השינויים שבלילה זה. להלן לשון הזוהר: ועל דא אשתני ליליא דא מכל שאר לילוון וכו'. **הסולם:** וע"כ נשתנה לילה הזה מכל שאר הלילות, וצריכים לעשות ולחדד השם בכל, ולשמוח בלילה הזה משום שהוא שמחה למעלה ולמטה וכו', עכ"ל.

תיקוני זוהר: ארבע כוסות: בתיקו"ז (דפו"י דף קמ"ד ע"א), הזכיר שתיית ד' כוסות יין בליל פסח. שכנגד ד' גאולות הרמוזות בד' פעמים "שובי" שאמר הקב"ה לכנסת ישראל, שהגאולה תלויה בתשובה. כמ"ש: "שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך" (שיר השירים ד' א'). שהם כנגד ד' אותיות שם אדנות, וד' אותיות שם הוי"ה. להלן לשון התיקו"ז (דפו"י דף קמ"ד ע"א): בההוא זמנא יימא לגבה [יאמר הקב"ה לשכינה], שובי שובי השולמית, בתרי בתים דאינון בית ראשון, ובית שני לתתא, שובי שובי בבית ראשון ושני לעילא, ונחזה בך. דבר אחר, שובי שובי ארבע זמנין, בארבע אתוון דילה דאינון אדנ"י, ונחזה בך בארבע אתוון דיליה דאינון יקו"ק [הוי"ה]. אמר קודשא בריך הוא לגבי ישראל, ארבע זמנין שובי בשכינתא בתיובתא, ונחזה בך בארבע כוסות דפורקנא דאינון בפסח, **דחייבין ביה ישראל למשתי ארבע כוסות, כגוונא דארבע גאולות,** שובי שובי בארבע יחודין (ס"א יסודין) דילך, ונחזה בך בארבע חיוון, ונחזה בך בשמיא וארעא, ומיד "שמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים ה' מלך" עכ"ל התיקו"ז.

זוהר רע"מ פנחס: ד' כוסות וד' גאולות: בזוהר רע"מ פנחס, מבאר את סוד ד' הגאולות, שכולן בגאולה האחרונה. אלא, שהן מתחלקות לזמנים שונים [הפרשי זמן] בגאולת פזורת ישראל בד' רוחות העולם, כמ"ש ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ. כלומר, שכוונה נוספת בשתיית

כְּמָה דְאַתְמֵר. כְּגוֹנוֹן דָּא, הוֹכְה אִיהוּ עַל בְּר
נֶשׁ, לְאַשְׁתְּעֵי תְדִיר קָמִי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא,
וּלְפָרְסוּמֵי נִסָּא בְּכָל אֵינוֹן נִסִּין דְּעֶבֶד. (קפב):
וְאֵי תִימָא, אָמַאי אִיהוּ חוֹבְתָא, וְהָא קוּדְשָׁא
בְּרִיךְ הוּא זְדַע פְּלָא, כָּל מָה דְהָהָה, וְיִהְיוּ
לְבַתֵּר דְנָא, אָמַאי פְּרִסוּמָא דָּא קָמִיה, עַל מָה
דְּאִיהוּ עֶבֶד, וְאִיהוּ יַדַּע. אֲלֵא וְדָאֵי אֲצִטְרִיךְ
בְּר נֶשׁ לְפָרְסוּמֵי נִסָּא, וּלְאַשְׁתְּעֵי קָמִיה בְּכָל
מָה דְאִיהוּ עֶבֶד, כְּגִין דְּאֵינוֹן מְלִין סְלָקִין,
וְכָל פְּמִלְיָא דְלַעֲיָלָא מִתְפְּנָשִׁין, וְחִמָּאן לוֹן,
וְאוּדָאן כְּלָהוּ לְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וְאַסְתְּלַק
יְקָרְיָה עֲלֵיהוּ עֲיָלָא וְתַתָּא.

הסולם

(קעט): פקודא בטר דא (פקודא כ"ו) וכו':
המצוה שלאחר זו, הוא לספר בשבח
יציאת מצרים, שהוא חוב על האדם לעולם
לספר בשבחים האלו. כך העמדנו, כל אדם
המספר ביציאת מצרים, ושמח בספור ההוא
בשמחה עתיד הוא לשמוח עם השכינה
לעולם הבא, שהיא שמחה מכל צד, שזה
הוא אדם השמח באדונו, והקב"ה שמח
בספור ההוא שלו. (קפ): בה בשעה, מקבץ
הקב"ה את כל החבורה שלו, ואמר להם, לכו
ושמעו הספור של השבח שלי שמספרים בני,
ושמחים בגאולתי. אז מתקבצים כולם ובאים
ומתחברים עם ישראל, ושומעים ספור
השבח ששמחים בשמחת הגאולה מאדונם,
ובאים ומודים להקב"ה, על כל אלו הנסים
והגבורות ומודים לו על עם הקדוש שיש לו
בארץ ששמחים בשמחת הגאולה של אדונם.
(קפא): אז נתוסף לו כח וגבורה למעלה.
וישראל בספור ההוא נותנים כח לאדונם,
כמלך שנוסף לו כח וגבורה בעת שמשבחים
גבורתו ומודים לו, והכל יראים מפניו ועולה
כבודו על כולם. ומשום זה, יש לשבח ולספור
בספור הזה, כמו שלמדנו. כעין זה חוב הוא
על האדם, לספר תמיד לפני הקב"ה ולפרסם

ואתן את הכוס על כף פרעה, ונתת כוס פרעה
בידו. ומציין, שכפי שיש לשון חמישי של
גאולה "והבאתי", כן נאמר פעם נוספת בכוסות
פרעה "ויתן הכוס על כף פרעה" (בראשית מ' כ"א).

מסורת הזוהר: תורה אור: שובי שובי השולמית
שובי שובי ונחזה בך מה תחזו בשולמית
כמחלת המפחנים (שיה"ש ז' א').

מגידא

סיפור יציאת מצרים בשמחה

(בא, סולם אות קע"ט-ק"פ)

(קעט): פקודא בטר דא (פקודא כ"ו), לְסַפֵּר
בְּשִׁבְחָא דִּי־יִצִיאת מִצְרַיִם, דְּאִיהוּ חִיּוּבָא עַל
בְּר נֶשׁ, לְאַשְׁתְּעֵי בְּהַאי שְׁבַחָא לְעַלְמִין.
הָכִי אוֹקִימָנָא, כָּל בְּר נֶשׁ דְּאַשְׁתְּעֵי בִּי־יִצִיאת
מִצְרַיִם, וּבְהַהוּא סְפוּר חֲדֵי בְּחֻדְנָה, זְמִין
אִיהוּ לְמַחְדֵי בְּשִׁכְיִנְתָּא לְעַלְמָא דְּאִתִּי
דְּהוּא חֲדוּ מִכְּלָא, דְּהַאי אִיהוּ בְּר נֶשׁ דְּחֲדֵי
בְּמַרְיָה, וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא חֲדֵי בְּהַהוּא
סְפוּר. (קפ): בִּיהַ שְׁעֵתָא, כְּנִישׁ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ
הוּא לְכָל פְּמִלְיָא דִּילְיָה, וְאָמַר לוֹן, זִילו
וּשְׁמַעוּ סְפוּרָא דְּשִׁבְחָא דִּילִי, דְּקָא מִשְׁתַּעוּ
כְּנִי, וְחֻדָּאן בְּפוּרְקָנִי. כְּדִין כְּלָהוּ מִתְפְּנָשִׁין,
וְאַתְּרִין וּמִתְחַבְּרִין בְּהַדְּיָהוּ דִּישְׂרָאֵל, וּשְׁמַעוּ
סְפוּרָא דְּשִׁבְחָא, דְּקָא חֻדָּאן בְּחֻדְנָא דְּפוּרְקָנָא
דְּמַרְיָהוֹן, כְּדִין אֲתִיִּין וְאוּדָן לִיהַ לְקוּדְשָׁא
בְּרִיךְ הוּא, עַל כָּל אֵינוֹן נִסִּין וּגְבוּרִין וְאוּדָאן
לִיהַ עַל עֲמָא קְדִישָׁא דְּאִית לִיהַ בְּאַרְעָא,
דְּחֻדָּאן בְּחֻדְנָה דְּפוּרְקָנָא דְּמַרְיָהוֹן.
(קפא): כְּדִין אֲתוּסְפֵי לִיהַ חִילָא וּגְבוּרָתָא
לְעֵילָא, וְיִשְׂרָאֵל בְּהַהוּא סְפוּרָא יְהִי חִילָא
לְמַרְיָהוֹן, כְּמִלְכָּא, דְּאַתוּסְפֵי חִילָא וּגְבוּרָתָא,
כְּדִ מְשַׁבְּחִין גְּבוּרְתִּיהַ, וְאוּדָן לִיהַ, וְכְלָהוּ
דְּחֻלִין מְקָמִיה, וְאַסְתְּלַק יְקָרְיָה עַל כְּלָהוּ.
וּבְגִין כֵּן, אִית לְשִׁבְחָא וּלְאַשְׁתְּעֵי בְּסְפוּר דָּא

יקיר - יכיר: בזה יובנו במקצת גם המשך דברי הזוהר כאן (אמור קפ"ב), ששואל מה הוא החוב לספר ביציאת מצרים. הרי הקב"ה יודע את כל מה שעשה, ומשיב, שכאשר אלו המלים עולות למעלה מתעלה כבודו של הקב"ה וכו'. שבכל המתבאר עד הנה יובן, שכפי שהאדם שמח בספור הזה, כן מתרבה השמחה בכל העולמות, כיון שמתוך סיפור זה ניכר הכרת בני ישראל במתנה זו שהקב"ה נתן להם ביציאת מצרים מעבדות לחירות.

מסורת הזוהר: תורה אור: הִבְנֵן יְקִיר לִי אֶפְרָיִם אִם יֵלֵד שְׁעֲשֻׁעִים פִּי מִדִּי דְבָרֵי בּוֹ זָכֹר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד עַל כֵּן הָמוּ מְעִי לֹא נַחֵם אֶרְחַמְנּוּ נְאֻם ה' (ירמיה ל"א י"ט).

מצה

[בהגדה: מצה זו שאנו אוכלים על שום מה על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ וכו'. שנאמר "ויאפו את הבצק וגו' ולא יכלו להתמהמה "וגו']

ולא יכלו להתמהמה

(שמות סולם אות נ"ג-נ"ב)

(ג): רַבִּי יִצְחָק הֵנָּה קָאִים קָמִיה דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בַּר רַבִּי שְׁמַעוֹן, אָמַר לִיה שְׂכִינְתָא נְחַת לְמַצְרַיִם עִם יַעֲקֹב. אָמַר לִיה וְלֹא, וְהָא פְתִיב "אֲנֹכִי אֲרֵד עִמָּךְ" (ויגש, בראשית מ"ו ד'). אָמַר לִיה תָּא חַזִּי, שְׂכִינְתָא נְחַת לְמַצְרַיִם אַת יַעֲקֹב וְשִׁית מֵאָה אֶלְפִין רְתִיכִין קְדִישִׁין עִמָּה, וְהֵינּוּ דְכְתִיב "כִּשְׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רְגָלִי" (בא. שמות י"ב ל"ז), תְּנִינָן שִׁית מֵאָה אֶלְפִין רְתִיכִין קְדִישִׁין נְחַתוּ עִם יַעֲקֹב לְמַצְרַיִם, וְכִלְהוּ סְלִיקוּ מִתְמָן, כִּד נִפְקוּ יִשְׂרָאֵל מִמַּצְרַיִם. הָדָא הוּא דְכְתִיב, "וַיִּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִרְעַמְסֵס סְפוֹתָה כִּשְׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רְגָלִי" וְגו' (שם). שֵׁשׁ מֵאוֹת לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא כִּשְׁשׁ מֵאוֹת, כְּגוֹנוֹנָא דְנִפְקוּ

הנס בכל אלו הנסים שעשה. (קפב): ואם תאמר, למה הוא חוב לספר את הנסים, והלא הקב"ה יודע הכל, כל מה שהיה ויהיה לאחר מכן, ולמה הפרסום הזה לפניו על מה שהוא עשה והוא ידע. ומשיב, אלא ודאי צריך האדם לפרסם הנס ולספר לפניו מכל מה שעשה, [ומשיב], משום שאלו המלות עולות, וכל הפמליא של מעלה מתקבצים ורואים אותם, ומודים לפני הקב"ה, ועולה כבודו עליהם למעלה ולמטה. (בא, סולם אות קע"ט-קפ"ב, דפו"י ח"ב דף מ' ע"ב-מ"א ע"א, מאמר לספרא בשבחה דיציאת מצרים).

[ספור יציאת מצרים בשמחה: תמצית דברי הזוהר, שהמעלה הגדולה היא, בספור יציאת מצרים מתוך שמחה. ידויק לשון הזוהר, שכל אדם המספר ספור זה בשמחה, הקב"ה שמח בספור ההוא שלו, והאדם המספר יזכה לשמוח עם השכינה בעולם הבא שהיא שמחה בכל הצדדים. **ביאור חשיבות הספור בשמחה על דרך משל:** כגון אב שהכין ונתן מתנה חשובה וחכמה עד מאוד לבנו יקירו. שמתוך דברי הודאת הבן על המתנה שקיבל, מבין האב עד כמה הבן משיג בדעתו את חשיבות המתנה. שאם הודאתו היא מלים בעלמא, אין מלים אלו, אלא מצערים את האב. כיון שמבין מכך, שאין הבן מכיר בערך המתנה. אמנם אם הבן אינו פוסק להודות ולשבח לאביו בהתפעלות עצומה מתוך אושר ושמחה, גדלה שמחת האב עד מאוד, כיון שרואה שרצונו להטיב עם בנו יקירו מתקיים. על ידי שהבן יקיר לו, מכיר בטובה שעשה עמו ונתן לו. כעין המבואר בהקדמת הסולם לספר הזוהר (סעיף ל"ג), שמבאר שם את הפסוק "הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים" (ירמיה ל"א י"ט), שהעשועים של הקב"ה עם הבן יקיר, הם בשיעור שאותו הבן מכיר בו [שאותיות גיכ"ק מתחלפות זו בזו].

לו לומר, ולא רצו להתמהמה, אבל לא כתוב אלא ולא יכלו, שהוא בהכרח משום מחנות המלאכים שהיו מתעכבים בשבילם, ונדוע ממש מכאן, שבני ישראל שכתוב, כולם בני ישראל של הרקיע, דהיינו מלאכים, והיינו שכתוב, "בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב", ולא נאמר ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה אתו, אלא ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב, שפירושו, הבאים מצרימה מתחילה דהיינו המלאכים כנ"ל, ועם מי באו, את יעקב. (שמות סולם אות ג-נ"ב, דפוי"ח"ב דף ה' ע"א)

[ולא יכלו להתמהמה: תמצית דברי הזוהר כאן: שבני ישראל לא יכלו עוד להתמהמה, כיון שראו את מרכבות ומחנות השכינה המוכנים לצאת ממצרים תיכף ומיד. על כן הוכרחו גם הם לצאת מיד לדרך בלא כל שיהוי ומבלי להתמהמה. כלומר, מאחר והשכינה ומחנותיה ירדו עם בני ישראל למצרים, ובזכותם החזיקו בני ישראל מעמד בכל אותם שנות השעבוד, על כן מובן שלא יכלו עוד להתמהמה כאשר ראו את מרכבות השכינה וכל פמלייא של מעלה שהיו עמם בגלות מאז ועד עתה, שהם מוכנים לצאת.]

דברי אדמו"ר שליט"א: בעת שאמו"ר כ"ק אדמו"ר שליט"א עיין בדפים אלו, הוסיף לבאר, שעל פי דברי הזוהר כאן יובן מ"ש חז"ל, שאלו היו בני ישראל נשאים עוד מעט זמן במצרים, היו שוקעים ח"ו בשער הנ"ל של שערי טומאה וכו'. כיון שכל עמידתם ושמירתם בגלות מצרים הייתה ע"י השכינה הקדושה שירדה עמם. כמ"ש שהקב"ה הבטיח ליעקב ואמר לו "אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה" (ויגש, בראשית מ"ד). על כן מפחד שלא יפלו לשער הנ"ל דטומאה, הוצרכו לצאת מיד מבלי אפשרות להתמהמה.

אליו, כן נפקו אלין. (נא): ותא תזי רזא דמלה, בעדנא דנפקו אלין רתיכין קדישין, משירייתא קדישתא, חמו ישראל וידעו, דהו מתעפכין בגיניהון, וכלהו בהילו דעבדו ישראל, בגיניהון הנה, והיינו דכתיב, "ולא יכלו להתמהמה" (בא, שמות י"ב ל"ט), הנה ליה למימר ולא רצו להתמהמה אבל לא פתיב אלא ולא יכלו. ואתיידעו ממ"ש, דכלהו בני ישראל, הו בני ישראל דרקייעא, והיינו דכתיב, "בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב", ועל דא לא נאמר ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה אתו, אלא "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב", הבאים מצרימה בקדמיתא ועם מי, את יעקב.

הסולם

(א): ר' יצחק היה עומד לפני ר' אלעזר בר רבי שמעון, אמר לו, וכי השכינה ירדה למצרים עם יעקב. אמר לו, ולא, כלומר, התוכל לומר שלא ירדה, והרי כתוב, "אנכי ארד עמך". אמר לו, בוא וראה, השכינה ירדה למצרים את יעקב, ושש מאות אלף מרכבות קדושות עמה. והיינו שכתוב, "כשש מאות אלף רגלי", ולמדנו שש מאות אלף מרכבות קדושות ירדו עם יעקב למצרים, וכולם עלו משם כשישראל יצאו ממצרים. זהו שכתוב, "ויסעו בני ישראל מרעמסס סכותה כשש מאות אלף רגלי ויגו", שש מאות לא נאמר, אלא כשש מאות, זהו רומז, כעין שיצאו אלו שש מאות אלף שלמטה כך יצאו אלו שש מאות אלף מרכבות קדושות שלמעלה שהיו עמהם. (נא): ובוא וראה סוד הדבר, בעת שיצאו אלו המרכבות הקדושות והמחנות הקדושים, ראו ישראל וידעו, שהם מתעכבים מלצאת בשבילם מחמת שהם אינם יוצאים, וכל החפזון שעשו ישראל היה בשבילם, והיינו שכתוב, "ולא יכלו להתמהמה", שהיה

המלאכים תיכף עזבו הכל והלכו אחריהם מבלי להתמהמה. לעומת זאת וההיפך מכך נהג לוט. שהתעכב עד שהוכרחו המלאכים להאיץ בו, לפרוש ממקום הרוע והרשע של אנשי סדום.

מסורת הזוהר: תורה אור: אַנְכִי אֶרְדָּ עִמָּךְ מִצְרַיִמָּה וְאֶנְכִי אֶעֱלֶךְ גַּם עִלָּה וְיוֹסֵף יִשִּׁית יָדוֹ עַל עֵינַיִךְ (ויגש, בראשית מ"ו ד). וַיִּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִרַעְמֵסֶס סִכְתָּה כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלְפֵי הַגְּבָרִים לְבַד מִטּוֹף (בא, שמות י"ב ל"ז). וַיֹּאפּוּ אֶת הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲגֹת מִצּוֹת כִּי לֹא חָמַץ כִּי גָרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהֵמָה וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם (בא, שמות י"ב ל"ט). וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיִמָּה אֶת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ (שמות א' א). וְכִמּוֹ הִשְׁחַר עֲלָה וַיֵּאֲרֹצוּ הַמְּלָאכִים בְּלוֹט לֵאמֹר קוֹם קַח אֶת אִשְׁתְּךָ וְאֶת שְׁתֵּי בָנֶיךָ הַנִּמְצָאִים פֶּן תִּסָּפֶה בְּעֹן הָעִיר: וַיִּתְמַהֵמָה וַיַּחְזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבִיד אִשְׁתּוֹ וּבְיָד שְׁתֵּי בָנָתָיו בְּחֻמַּלַּת יָדָד עָלָיו וַיִּצְאֶהוּ וַיִּנְחָהוּ מִחוּץ לְעִיר (וירא, בראשית י"ט ט"ו-ט"ז).

מורורא

כוונת אכילת מרור ע"פ הזוהר

(בא, סולם אות קצ"ד)

(קצ"ד): "בְּבֵית אֶחָד יֵאָכֵל לֹא תוֹצִיא מִן הַבֵּית" (בא, שמות י"ב מ"ו) וְגַרְוֹ, פְּקוּדָא כ"ט דָּא, לְמִיכַל הָאִי פְּסַח. עַל מִצּוֹת וּמְרוֹרִין, מִצּוֹת "מִצַּת" כְּתִיב (שם, י"ב י"ח). מֵאִי הָאִי לְקַבֵּל הָאִי, אֵלֶּא לְאַחֲזָאָה גְלוּתָא דְשְׂכִינְתָּא עִמָּהוֹן דִּישְׂרָאֵל, בְּהָהוּא מְרִירו דְלַהוֹן, דְּכְתִיב "וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיִּיהֶם בְּעַבְדוּת קִשָּׁה" וְגַרְוֹ (שמות א' י"ד). וְכַד אֶכְלִין לְהָאִי פְּסַח,

א"א להתמהמה בתענוג גדול: הק' לתע"ס: עוד אפשר להבין בדברי הזוהר כאן, שבני ישראל לא יכלו להתמהמה עוד במצרים אחר שראו את מחנות השכינה ומרכבותיה ואת האור העליון שהאיר להם הקב"ה לבלי יציאת מצרים. **ביאור הדבר נראה על פי דברי בעל הסולם בהקדמה לתע"ס (אות מ"ג).** להלן לשונו (שם): ונניח למשל, אם היה הקב"ה נוהג עם בריותיו בהשגחה גלויה באופן, אשר למשל, כל האוכל דבר איסור, יחנק תיכף על מקומו, וכל העושה מצוה, ימצא בה התענוג הנפלא בדומה לתענוגות המצוינים ביותר שבעולם הזה, הגשמי, כי אז, מי פתי היה מהרהר אפילו לטעום דבר איסור, בשעה שהיה יודע שתיכף יאבד מחמתו את חייו, כמו שאינו מהרהר לקפוץ לתוך הדליקה. וכן מי פתי היה עוזב איזו מצוה מבלי לקיימה, תיכף בכל הזריזות, **כמו שאינו יכול לפרוש, או להתמהמה על תענוג גדול גשמי הבא לידו, מבלי לקבלו מיד בכל הזריזות שביכולתו.** הרי, שאם היתה לפנינו השגחה גלויה, היו כל באי העולם צדיקים גמורים וכו', עכ"ל. היינו, שכאשר ההשגחה העליונה ואור העליון נראים בגלוי, אי אפשר לפרוש מהם. בזה יובן שבזמן יציאת מצרים כאשר בני ישראל ראו את מרכבות ומחנות השכינה לא יכלו להתמהמה ותיכף הלכו אחריהם ויצאו ממצרים לעולם.

ויתמהמה: עוד יש להתעמק בנאמר על בנ"י "ולא יכלו להתמהמה", שבא ללמדנו שלא נהגו כפי שנהג לוט ביציאתו מסדום שנאמר עליו "וכמו השחר עלה ויאיצו המלאכים בלוט וגו', ויתמהמה" (וירא, בראשית י"ט ט"ז). תרגם אונקלוס: ויתמהמה- ואתעכב [י"א שהתעכב הרבה, כמרומז בטעם שלשלת שעל מלה זו]. רש"י: ויתמהמה- כדי להציל את ממונו. עוד מפורש בפסוקים שם, שאותו הזמן שבאו המלאכים אליו להצילו היה ליל פסח. כמ"ש "ויעש להם משתה ומצות אפה ויאכלו" (שם, י"ט ג), פירש רש"י: ומצות אפה- פסח היה. **כלומר,** שכאשר בני ישראל ראו את מחנות

מגילה (דף כ"ט ע"א), וז"ל: בוא וראה כמה **חביבין** ישראל לפני הקב"ה שבכל מקום שגלו שכינה עמהן. גלו למצרים שכינה עמהן וכו'. גלו עמהן שכינה עמהן שנאמר "למענכם שולחתי בבלה" (ישעיה מ"ג י"ד). ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהן שנאמר "ושב ה' אלקיך את שבותך" (נצבים, דברים ל' ג'). והשיב לא נאמר אלא ושב. מלמד שהקב"ה שב עמהן מבין הגלויות, עכ"ל הגמ' (מסכת מגילה). כלומר, שבשופות השכינה בגלות ישראל, יש הוראת חביבות הממתקת את הרגשת המרירות. שעל כן נאמרה מצוות אכילת מרורים בלשון רבים, להזכירנו את המתקת המרירות שבשופות השכינה בגלות ישראל. **שכל זאת יש לזכור ולכוין** בעת אכילת המרור, על פי דברי רעיא מהימנא בזוהר הנ"ל, המבאר את טעם וסוד מצווה זו [פקודא דא].

וימררו את חייהם: אופן נוסף בביאור דברי הזוהר הנ"ל (בא קצ"ד), שדורש את המילה את, לרבות. כלומר, שהפסוק "וימררו את חייהם" כולל גם את מרורי השכינה. שבכוונה זו של אכילת מרורים, המזכירה לכל אחד את צער השכינה עמו, יש נחמה גדולה מאוד, הממחישה בפועל את הנאמר (ישעיה ס"ג ט'): "בכל צרתם לו צר". כדאיתא בגמ' מסכת תענית (דף ט"ז ע"א): ולמה נותנין [ביום התענית] אפר מקלה על גבי התיבה. אמר ר' יהודה בן פזי, כלומר עמו אנכי בצרה. ריש לקיש אמר, "בכל צרתם לו צר". היינו, לכלול את צער השכינה והקב"ה המצטערים בצרת בני ישראל. כן איתא גם בזוהר תרומה (סולם אות תשט"ז), שם מבואר הפסוק בכל צרתם לו צר, ומעלת תפילת האדם הנכללת בצער השכינה.

פסח מצה ומרור: החידוש דלהלן הוא בשם אומרו הר"ר חיים בנימין טננבוים הי"ו: לכאורה יש מקום לעיין בצירוף מרור למצוות פסח ומצה. עד שכל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו. וביאר, שבא ללמדנו שכל מי שאינו מבין שכל הארות של הפסח

לאחזאה כל האי דעבדו לון במצרים,
בההוא גלותא ובההוא שעבודא:

הסולם

(קצד): בבית אחד יאכל וגו': מצוה (כ"ט) זו, הוא, לאכול את הפסח. על מצות ומרורים, מצת כתוב בלי ר' [בא, שמות י"ב י"ח. מבואר בזוהר בא סולם אות ק"ט, מאמר מצת דינא]. ושואל מה זה המצות, כנגד זה, המרורים, שחייב הכתוב לאכלם יחד. ומשיב, אלא להראות על גלות השכינה עם ישראל במרירות הזו שלהם, שכתוב, וימררו את חייהם בעבודה קשה וגו'. וכאשר אוכלים את הפסח, להראות כל מה שעשו להם במצרים בגלות ההוא ובשעבוד ההוא. וע"כ אוכלים אותו על מצות ומרורים. (בא, סולם אות קצ"ד).

[**מרורים כל רבים:** נראה בכוננת דברי הזוהר, שמבאר לשון רבים הנאמר באכילת מצות על מרורים, להראות על צער השכינה שנצטערה עם ישראל בשעבודם. כמ"ש, [לאחזאה גלותא דשכינתא עמהן דישראל בההוא מרירו דלהון] להראות על גלות השכינה עם ישראל במרירות הזו שלהם, שכתוב, וימררו את חייהם בעבודה קשה וכו'. שבידיעה זו שהשכינה מצטערת בצערם של ישראל יש מיתוק גדול להרגשת המרירות. גם מצד ההבנה שצער השעבוד הוא בשורש עליון. וגם מצד שותפות השכינה בצער כל אחד מישראל. ידוייק בזה לשון הפסוקים, שהמלה מרורים נאמרה בלשון רבים גם בפסח ראשון וגם בפסח שני. כמ"ש בפסח ראשון "ואכלו את הבשר בלילה הזה עלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו" (בא, שמות י"ב ח), ובפסח שני "בחודש השני בארבעה עשר יום בין הערביים יעשו אותו על מצות ומרורים יאכלוהו" (בהעלותך, במדבר ט' י"א).

חביבות ישראל והמתקת המרירות: ענין צער השכינה בגלות ישראל, נזכר בגמ' מסכת

הלהלל

הלל שלם בליל הסדר

(אמור, סולם אות קל"ט, קמ"ד)

(קלט): ועל דא חדונותא דכלא ושליומו דהלילא בהאי ליליא, בגין ההוא חולקא דאתקשרו ביה. מאי טעמא. דכיון דבההוא ליליא זווגא אשתכח, כל קשורא דכלא אשתכח בסטרא דזווגא, ולא בסטרא דישראל, דכד זווגא אשתכח בה משתפחי אליו תרין דרגין דקנימין עלה. וכד אליו משתפחי, הא כל גופא אשתכח בהו, וכדין שלימו דכלא, וחדונותא מכלא, והלילא אשתלים, דהא פדין אתעטרת סיהרא בכלא. אכל לא לבתר, דכל יומא ויומא אשתפחי וישראל עד לא זכו בהו, הא לאו הלילא שלימא, כמו בזמנין אחרנין. [להלן המשך וסיום מאמר הזוהר בעניין זה]: (קמד): אמר רבי יצחק, חדונותא ושרתא, זמינין ישראל לשבחא לקודשא בריך הוא, כהאי שבחא דמשפחי ישראל בליליא דפסחא, דפנסת ישראל אתקדשת בקדושה דמלכא. דהא הוא דכתיב "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג" (ישעיה ל' כ"ט). כליל התקדש חג דייקא. ברוך ה לעולם אמן ואמן.

הסולם

(קלט): ועל כן שמחת הכל ושלמות ההלל הוא בלילה הזה, הראשון של פסח, משום אותו החלק שישראל נקשרו בו. מהו הטעם. הוא, כיון שבלילה ההוא נמצא היחוד, וכל הקשר של המדרגות כולם שנגלו נמצא מצד היחוד. דהיינו מצד התעוררות של מעלה, ולא מצד ישראל. וכשהיחוד דו"א נמצא בה, במלכות, נמצאות אלו ב' מדרגות חכמה ובינה עומדות גם כן עליה (כנ"ל אות קל"ו)

והמצה קשורים בהכרח גם למרור לא יצא ידי חובתו. כלומר שלא יצא עדיין מן החובה המוטלת עליו בעבודת ה'. כיון שרק בזכות אותה הרגשת מרירות בכל השעבוד לחומר, אפשר לזכות לאור ה'. וזהו שהיה הלל כורך את שלושתם יחד. דהיינו פסח מצה ומרור. כיון שהא בהא תליא. [חב"ט].

חלופי גרסאות: עוד נראה בביאור דברי הזוהר כאן, שעיקר חיוב אכילת מצה בליל פסח נלמד מן הפסוק (בא, שמות י"ב י"ח): "בערב תאכלו מצת". שכתוב בלשון יחיד בלא ו'. בכל זה יובן לשון פירוש הסולם (בא קצ"ד הנ"ל), שאע"פ שהביא את לשון חלופי גרסאות (שם, הערה נ), שאינו גורס בדברי הזוהר את המלה מצות, בכל זאת הוא עצמו לא גרס כדברי ההערה. כיון, שאע"פ שבפסוק על מצות ומרורים יאכלוהו כתוב מצות עם ו', עיקר חיוב אכילת מצה נלמד מן הפסוק בערב תאכלו מצת, בלא ו', ובלשון יחיד. ובזה ידויק לשון הזוהר כאן: מצות, מצות, מצת כתיב.

מסורת הזוהר: תורה אור: בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה ועצם לא תשברו בו (בא, שמות י"ב מ"ו). בראשון בארבועה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצת עד יום האחד ועשרים לחדש בערב (בא, שמות י"ב י"ח). וימרו את תייהם בעבדה קשה בחמר ובלבנים ובכל עבדה בשדה את כל עבדתם אשר עבדו בהם בפרך (שמות א' ז"ד). כה אמר ה' גאלכם קדוש ישראל למענכם שלחתי בבלה והונדתי בריחים כלם וקשדים באניות הנתם (ישעיה מ"ג י"ז). ושב ה' אלוקיך את שבותך ורחמך ושב וקצץ מכל העמים אשר הפיצך ה' אלוקיך שמה (נצבים, דברים ל' ג).

אמירת הלל בביהכ"ס בליל פסח: להלן לשון הטור (או"ח הלכות פסח סוף סימן תע"ג), בענין אמירת הלל בליל פסח: ויש מקומות שנוהגין לקרות ההלל בבית הכנסת בצבור כדי שלא יצטרכו לברך עליו בשעת ההגדה ומה טוב ומה נעים ההיא מנהגא ויש לו סמך במסכת סופרים (פרק כ' הלכה ט'). דאיתא התם, תניא ר"ש בן יוצדק אומר י"ח ימים ולילה אחת [הוא ליל פסח] גומרין בהן ההלל. ובגולה כ"א יום וב' לילות [ב' לילות ראשונים של פסח]. ומצוה מן המובחר לקרות ההלל בב' לילות של גלויות ולברך עליו ולאמרה בנעימה, ולקיים מה שנאמר "ונרוממה שמו יחדיו". וכשהוא קורא בביתו א"צ לברך שכבר בירך עליו ברבים. [עכ"ל מס' סופרים]. ומתחיל ההלל וקורא עד למעינו מים ומברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וחותרם ברוך אתה ה' גאל ישראל וצריך לומר ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים שצריך להקדים זבח דהיינו חגיגה קודם הפסח שהוא נאכל על השובע ונודה לך שיר חדש ואין לומר שירה חדשה שהוא אומר על גאולה של עתיד והיא נאמרה בלשון זכר כדאיתא במדרש, עכ"ל הטור (סוף סי' תע"ג). כן פסק הבית יוסף בשו"ע (או"ח הלכות פסח, סימן תפ"ז סעיף ד'): בליל ראשון של פסח גומרין ההלל בצבור בנעימה בברכה תחלה וסוף. בהגהת הרמ"א (שם) כתב, וכל זה אין אנו נוהגין כן, כי אין אנו אומרים בלילה בבית הכנסת ההלל כלל, עכ"ל הרמ"א. בבאר היטב (שם ס"ק ט') כתב, גומרין את ההלל, וכן הוא על פי קבלת האר"י ז"ל. במשנה ברורה (שם ס"ק ט"א), כתב על דברי הרמ"א אין אנו גומרין, היינו במדינות אלו. ומנהג ספרדים לומר, עכ"ל המשנה ברורה.

אמירת הלל בשעת אכילת הפסח: כך נאמר במשנה (מסכת פסחים פרק ט', גמ' דף צ"ה ע"א): מה בין פסח ראשון לשני. הראשון טעון הלל באכילתו והשני אין טעון הלל באכילתו. להלן לשון הגמ' (שם, צ"ה ע"ב): : מנא הני מילי אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוצדק אמר

וכשאלו נמצאות, הרי כל הגוף, שהוא כל קומת ז"א, נמצא עמהם, ואז הוא שלמות הכל ושמתת הכל, וההלל נשלם. כי אז נתעטרה הלבנה, שהיא המלכות, בכל. אבל לא לאחר הלילה הראשון, שכל יום ויום מז' הימים חג"ת נהי"מ נמצא, וישראל עוד לא זכו בהם. הרי אין ההלל שלם כמו בזמנים אחרים. [להלן המשך וסיום מאמר הזוהר בעניין זה]: (קמ"ד): א"ר יצחק, שמחה ושירה עתידים ישראל לשבח להקב"ה, כאותו השבח שמשבחים ישראל בליל פסח, שכנסת ישראל, שה"ס לילה מתקדשת בקדושת המלך. ביחוד הגדול במקום או"א (כנ"ל באות קל"ד בהסולם) ז"ש, "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג". כליל התקדש חג, הוא במדויק, דהיינו כאותו היחוד שבליל פסח. ברוך ה' לעולם אמן ואמן. (אמור, סולם אות קל"ט, ואות קמ"ד, דפו"ח ח"ג דף צ"ה ע"ב ודף צ"ו ע"א, מאמר הלל בימי פסח).

[הלל שלם בליל הסדר: תמצית דברי הזוהר כאן (אות קל"ט), שאמירת הלל שלם בלילה זה היא מצד שלמות השמחה המאירה בזמן זה. שבו מאירים מצד התעוררות המאציל [הש"ת]. כל המדרגות העליונות אל ספירת המלכות. כמבואר בזוהר לעיל, בענין ארבע כוסות, שכנגד ד' המדרגות חו"ב תו"מ וד' הגאולות. שבהארה זו נשלמת כל הארת הקומה, ועל כן גודל השמחה ואמירת הלל שלם.

השיר בגאולה העת"ל כליל התקדש חג: עוד מבואר בזוהר כאן (אמור קמ"ד), שכן תהיה גודל השמחה בגאולה העתידה. כמרומו בפסוק "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג" (ישעיה ל' כ"ט). שפסוק זה הוא המשך דברי הנביא ישעיה (שם), על זמן העתיד לבא. שבו יהיה אור ההלבנה כאור החמה, ואור החמה יהיה שבעתיים כאור שבעת הימים (שם, ל' כ"ו).

רבה פרשה א' פסקא ל"ו): אבל לעתיד לבא וכו', הן אומרים בלשון זכר שנא' "שירו לה' שיר חדש". שירה חדשה אין כתיב אלא שיר חדש. רבי ברכיה וריב"ל למה נמשלו ישראל כנקבה מה נקבה זו טוענת ופורקת טוענת ופורקת וחוזרת ופורקת ושוב אינה טוענת, כך ישראל משתעבדין ונגאלין משתעבדין ונגאלין וחוזרין ונגאלין ושוב אין משתעבדין לעולם. בעוה"ז על ידי שצרתן צרת נקבה יולדת, הן אומרים שירה לפניו בלשון נקבה. אבל לעוה"ב על ידי שצרתן אין צרת יולדת הן אומרים שירה בלשון זכר הה"ד "ביום ההוא יושר השיר הזה" וגו' (ישעיה כ"ו א').

מראה מקום בזוהר: שיר ושירה: זוהר בשלח (סולם אות ר"ט-רכ"א, מאמר אז ישיר משה). תרומה (סולם אות ר"א-רי"ב, מאמר שירו לה' שיר חדש). חיי שרה (סולם אות כ"ז-ל"א, מאמר וישרנה הפרות): אמר ר' יוסי שיר חדש הוא השיר שיושר בזמן העת"ל בקיום העולם בכיאת המשיח. וילך (סולם אות כ"ז-כ"ח, מאמר שיר ושירה). ז"ח שיר השירים (סולם אות ק"ז-ק"ח, מאמר שיר דכורא-שירה נוקבא).

מסורת הזוהר: תורה אור: השיר יהיה לךם כְּלִיל הַתְּקֵדָשׁ חָג וְשִׁמְחַת לְקַב כְּהוֹלֵךְ בְּחִלְלֵי לְבוֹא בְּהַר ה' אֶל צוֹר יִשְׂרָאֵל (ישעיה ל' כ"ט). ופְּדוּיֵי הַיְשָׁבוֹן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׁמְחַת עוֹלָם עַל רֵאשֻׁם שְׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה יִשְׂגוּ וְנָסוּ יָגוֹן וְאֶנְחָה" (ישעיה ל"ה י). ביום ההוא יושר השיר הזה בְּאֶרֶץ יְהוּדָה עִיר עַז לָנוּ שְׁעָה יְשִׁית חוֹמוֹת וְחָל: פְּתָחוּ שְׁעָרִים וַיָּבֹא גוֹי צָדִיק שֹׁמֵר אֲמָנִים (ישעיה כ"ו א-ב).

אמירת הלל בניגון יפה

(פנחס, סולם אות קצ"א-קצ"ב)

(קצא): הוֹד, בֵּיה "הוֹדוּ לַה'" (דברי הימים א טז). צְדִיק, בֵּיה "רְנְנוּ צְדִיקִים בְּה'" (תהלים לג). וְבֵיה "רְנְנוּ לְיַעֲקֹב שְׁמֵחָה" (ירמיה לא). תְּפָאֶרֶת, בֵּיה הִלְלוּ אֵל. הִלְלוּ-הָ, הִלְלוּ-יְ-

קרא "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג" (ישעיה ל' כ"ט). לילה המקודש לחג טעון הלל, לילה שאין מקודש לחג אין טעון הלל, **פירש רש"י:** השיר יהיה לכם - ביום שתגאלו מן הגלות: כליל התקדש חג - כמו שאתם נוהגים לשורר בליל התקדש חג, ואין לך לילי חג להטעין שירה חוץ מלילי פסחים על אכילתו: לילה המקודש לחג - כגון פסח ראשון: שאין מקודש לחג - כגון ליל אכילת פסח שני, שאינו יום טוב, עכ"ל הגמ' ורש"י (פסחים צ"ה ע"ב).

שיר לעת"ל בלשון זכר: עוד יש להתבונן בדברי הזוהר (אמור קמ"ד), שהרמז על השיר שיהיה לעת"ל מרומז בפסוק "השיר יהיה לכם" וגו', שהוא שיר בלשון זכר. [שאינו אומר שירה תהיה לכם אלא השיר יהיה לכם]. כעין המפורש בזוהר שיר השירים (סולם אות קי"ז), על הפסוק "למנצח מזמור לדוד שיר: לך דומי-ה-תהלה" וגו' (תהלים ס"ה א-ב), שכאשר יבנה ביהמ"ק יתגלה השיר הזה. וכן מפורש בטור (או"ח הלכות פסח סוף סימן תע"ג), שעל כן נתקן בנוסח ברכת "אשר גאלנו" הנאמרת בהגדה של פסח, לומר ונודה לך שיר חדש. כיון שהוא נאמר על גאולה העתידה והיא נאמרה בלשון זכר כדאיתא במדרש, עכ"ל הטור.

ביאור הבדל בין שיר ושירות: מהמדרשים: להלן לשון המדרש (שמות רבה כ"ג י"א), המבאר את הבדל בין שירות שבלשון נקבה לשיר לעת"ל שיהיה בל' זכר. וזה לשונו: כל השירות שנאמרו בעולם לשון נקבות. לומר, מה הנקבה הזאת מתעברת ויולדת וחוזרת ויולדת כך הן הצרות באות עליהן והיו אומרים שירות בלשון נקבות. לכך עמדו בכל ומדי ויון ואדום ושיעבדו את ישראל. אבל לעתיד לבא אין עוד צרות בו שנאמר "כי נשכחו הצרות הראשונות" (ישעיה ס"ה ט"ז), וכתיב "ששון ושמחה ישגו" וגו' (ישעיה ל"ה י). באותה שעה אומרים שיר לשון זכר. שנאמר (תהלים צח) "שירו לה' שיר חדש" (תהלים צ"ח), עכ"ל המדרש. כעין מדרש זה איתא בשיה"ש

מצרים, שהוא נוטה לחסד וכו', עכ"ל. (רע"מ פנחס, סולם אות קצ"ק-קצ"ב. דפו"י ח"ג דף רכ"ג ע"ב).

[מדרגת נגון: תחילת המאמר בזוהר הוא, ביאור י' מדרגות בשבחי הקב"ה שהם כנגד עשר הספירות. כעין הא דאיתא בגמ' מסכת פסחים (דף קי"ז ע"א), בדברי ר' יהושע בן לוי, בעשרה מאמרות של שבח נאמר ספר תהלים בניצוח בנגון במשכיל במזמור בשיר באשרי בתהלה בתפלה בהודאה בהללויה-ה. גדול מכולן הללויה-ה, שכולל שם ושבח בבת אחת, עכ"ל הגמ'. בהמשך דברי הזוהר (אות קצ"ב), מפרש הזוהר את מדרגת הניגון, שהוא במדרגת חסד. ומבואר בסולם, שלא כל ניגון הוא חסד, אלא רק היופי של הנגון מטה אותו כלפי חסד. שהוא סוד ההלל של יציאת מצרים, דהיינו ההלל הנאמר בליל שמורים שהוא ליל הסדר בפסח. [אגב אורחא: המלים: ליל שמורים "הוא לה' להוציאם", הם ראשי תבות הלל].

נגון בעת אמירת הלל: עניין אמירת הלל בליל פסח מבואר בזוהר אמור (סולם אות קל"ט, קמ"ד, מובא לעיל ד"ה אמירת הלל בליל פסח). אלא, שהתוספת שבדברי הזוהר כאן (פנחס קצ"ב) היא, אופן אמירת ההלל וחשיבות יופי הנגון המושר בו. ידויק לשון הזוהר שאומר במפורש הכי שפירו דנגונא, ביה הלל. סולם: וכך הוא היופי של הנגון, שבו הלל וכו'.

מעלת הנגון: שבכוח הנגון לגרש את העצבות. ומכיון שאין השכינה שורה במקום עצבות, מוטלת על האדם החובה לגרשה ממנו, אפי' בתחבולות כגון על ידי נגון. כנאמר אצל אלישע הנביא, שכך עשה. כמ"ש "ויאמר אלישע וגו', ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'" (מלכים ב' ג' י"ד-ט"ו). כן מפורש בזוהר וישב (סולם אות כ"ט), שהשכינה אינה שורה במקום עצבות אלא במקום שיש בו שמחה. כמ"ש "ועתה קחו לי מנגן" וגו', וכן היה אצל יעקב אבינו. שכשהיה מתאבל על יוסף נסתלקה

ה. דתמן הוי"ה. בנגון ובזמור, חסד וגבורה. בשיר ובברכה, חכמה ובינה. באשרי, פתח. בתהלה, מלכות. (קצב): מזמור, ביה ר"ז, וביה מו"ם. מסטרא דזמור דאורייתא וזמור דצלותא. זמור מסטרא אחרא, איהי מו"ם ז"ר. זמרא בביתא, חרבא בביתא וכו'. ונדא אתגון מזמור"ר. נגון, תמן ג"ן. הכי שפירו דנגונא, ביה הלל. כגון "ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים" (בא, שמות י"ב מ"ב).

הסולם

(קצא): הוד, ביה הודו וגו': אחר שביאר שלמנצח, ה"ס ספירת נצח. אומר, הוד, בו נאמר הודו לה'. צדיק, שהוא יסוד, בו נאמר, רננו צדיקים בה'. ובו, רנו ליעקב שמחה. אשר יורה על היחוד, ת"ת יסוד מלכות. כי רנו, הוא יסוד שבו רנה. יעקב, הוא ת"ת. שמחה, היא מלכות. תפארת, בו נאמר הללו אל, הללויה, הללו יה. ושם הויה. כי ת"ת נקרא הויה. בנגון ובזמור, חסד וגבורה, נגון הוא חסד, חומר הוא גבורה. בשיר וברכה חכמה ובינה, שיר הוא חכמה, ברכה היא בינה. באשרי כתר. בתהלה, מלכות. (קצב): מזמור ביה ר"ז וכו': ומפרש. מזמור, שהוא גבורה, בו אותיות ר"ז ובו אותיות מו"ם, מצד זמר של תורה וזמר של תפלה. כי קו השמאל כששולט בפני עצמו נהפך אור אל ר"ז שהוא אחורים של אור. וע"כ ובו מו"ם שיש בו אחיזה לחיצונים. וכ"ז מצד הקדושה. ומזמור מזמור דסטרא אחרא, הוא אותיות מום זר, וע"כ אמרו, זמר בבית חורבן בבית וכו'. וזה הוא אותיות מזמור. דהיינו ר"ז מום. נגון שהוא חסד, שם אותיות גן, שהוא מלכות, וכך הוא היופי של הניגון, שבו הלל, כמו ההלל, שבליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים. כלומר, לא כל ניגון הוא חסד, אלא רק היופי של הניגון מטה כלפי חסד, שהוא סוד ההלל של יציאת

ללמדנו שחכמה זו [שהיא אחת משבע החכמות] חשובה לצורך נפש האדם כפי המובן בחשיבות מלאכת ליטוש נחושת וברזל, הנזכרת בפסוק שלאחריו. כמ"ש "וצלה גם היא ילדה את תובל קין לוטש כל נחושת וברזל" וגו' (שם, ד' כ"ב).

נעימות השירים והנגינה: פרי חכם: להלן מאמר בעל הסולם בספר פרי חכם (מאמרים כרך ג' עמ' ל"ז, ד"ה נעימות השירים והנגינה), המבאר את הממוצע בין הרוחני והגשמי שבניגון, ואת התרוממות הרוח היכולה להיות מושגת על ידו. וזה לשונו (שם): רוחניות והגשמיות עניין הניגון הוא ממוצע בין הרוחניים והגשמיים. פירוש, כל מה שנתפס במח הדמיון, וכל מה שהלב יכול לחשוב ולהרהר, והפה לדבר ואוזן לשמוע, המה הפועלים הראשים בלב, לכן כל הבחינות הנ"ל גשמיים, ואין ביניהם צורה רוחנית כלל, כי אם לא היו גשמיים לא היו מוצאים הרגש בבריה גשמית. ואין לך הרגש בעולם שלא יהיה משותף עם דמיון, וכיון שהדמיון הוא בחינת גשמי, על כן מתגשם עמו ההרגש, אבל ההרגשים המתפעלים מהנגינה, אינם מוליכים עמהם שום כח ודמיון גשמי, זולת שהמה מתחברים עם ההרגשים, שכבר חולפים באותה בריה, מחמת דמיונות והכל נשכח, ועתה מחמת חוק הנגינה מתגלים ההרגשים הישנים בלי כל דמיון לקודמים להם, על כן יש בהם נעימות, אפילו מהרגשים עצובים. והגם שבשעתם, רצה לומר, בשעה שהיו משותפות עם דמיונות הקודמים להם, היו עכורות מאד, מכל מקום עכשיו שהמעשים נשכחים ונשארים הדמיונות במקומם ומתגלים רק ההרגשים, על כן המה מיוחסים יותר לרוחניים ונצחיות, ועל כן יש בהם נעימות גדולה ולא עכירות כלל, כי הנצחיות נשארת בסוד הנעימות, כידוע. עכ"ל פרי חכם (מאמרים, כרך ג' עמ' ל"ז, ד"ה נעימות השירים).

ועתה קחו לי מנגן: ג' נגונים וג' קוין: להלן לשון הסולם ויחי (אות קי"ז): למדנו אמר ר' אלעזר

השכינה ממנו, עד שבאה לו השמחה על בשורת יוסף, ומיד "ותחי רוח יעקב". בזהוה ויחי (סולם אות קי"ז), מוסיף לבאר, ששלמות השמחה היכולה להיות מושגת בנגון היא, בשלמות ג' קוין, כמרומז בג' פעמים מלת "נגון" הנזכרת בפסוק "ועתה קחו לי מנגן, והיה כנגן המנגן" וגו'. שעל ידי זה מתעורר הרוח ממקור השלמות, שהוא רוח השלם, כדלקמן.

סיכום והוראה למעשה: בהיות שעיקר מעלת סיפור יציאת מצרים היא לספרו בשמחה כמפורש בזהוה בא (סולם אות קע"ט-ק"פ), וכן עיקר תקנת שתיית ארבע כוסות בליל הסדר היא, על השתתפות כל אחד בשמחה שבכל העולמות, כמפורש בזהוה אמור (סולם קל"ה-קל"ו). יש מקום להבין על זה הדרך גם את חשיבות אמירת ההלל בנגון ובנעימה, שעל ידי כן יש באפשרות כל אחד לזכות להתעוררות הרוח ולהיכנס לשמחת החג. כפי שעשה אלישע הנביא כנ"ל. כלומר שיש לראות בכל דברי הזהוה בענין זה, הוראה למעשה החשובה ביותר להכנת כל אדם את עצמו להיות מקום ראוי לגדלות נועם אור העליון והשראת השכינה המאירים בליל פסח.

שיעורים שונים בשירים וניגונים: אלא, שיש מקום לשער את הניגון ותועלתו, כשיעור כל אדם והשגתו. כפי המובן ששירים המושרים בפי הקטנים ובשבילם, הוא בהתאם ובשיעור השגתם, שעל כן הניגונים וכיו"ב הם קצרים ופשוטים, כן יש להבין את ההבדל בין שירים וניגונים המושרים בפי המוני העם, לבין שירת הצדיקים וכיו"ב, עד למדרגה העליונה שבהם שהיא שירת הלויים בבית המקדש. מלבד ההבדל הברור בין שירים וניגונים שמקורם בקדושת על ישראל, לבין שירי העמים הנקראים שירי עכו"ם. **אגב אורחא:** ענין הנגינה וחכמת הניגון נזכר בפרשת בראשית, כמ"ש "ושם אחיו יובל הוא היה אבי כל תופש כנור ועוגב" (בראשית ד' כ"א). שהזכרת חכמה זו בתחילת התורה יכולה

מסורת הזוהר: תורה אור: ליל שְׁמֵרִים הוא לה' להוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא הַלֵּילָה הַזֶּה לה' שְׁמֵרִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם (בא, שמות י"ב מ"ב). גִּדְּלוּ לה' אֶתִּי וְנִרְמַמְתָּ שְׁמוֹ יִחַדּוּ (תהלים ל"ד). וְעַתָּה קָחוּ לִי מִנְגֵן וְהָיָה כְּנֶגֶן הַמִּנְגֵן וְתָהִי עֲלֵיו יָד ה' (מלכים ב' ג' ט"ו). עֲבָדוּ אֶת ה' בְּשִׂמְחָה בְּאוֹר לְפָנָיו בְּרִנָּה (תהלים ק' ב). הַשִּׁיר יְהִיֶּה לָכֶם כְּלִיל הַתְּקֵדֶשׁ חָג וְשִׂמְחַת לֵבָב כַּבְּהוֹלֵךְ בְּחִלִּיל לְבוֹא בְּהַר ה' אֶל צוֹר יִשְׂרָאֵל (ישעיה ל' כ"ט).

עשר מכות

עשרת המכות כנגד י' הספי' ממטה למעלה (וארא, סולם אות קמ"ג).

(קמג): תָּא הָזִי תַּתְּאָה דְּכָל דְּרָגִין מְחָא בְּקִדְמִיתָא. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן מִתַּתְּאָה שְׂרָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. וְיִדָּא דִּילֵיהּ, מְחָא בְּכָל אֲצַבְעָא וְאֲצַבְעָא. וְכַד מְטָא לְדִרְגָא עֲלָאָה דְּכָל דְּרָגִין, עֲבַד אֵיהּ דִּילֵיהּ, וְעֵבֵר בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם, וְקִטְל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל קִטְל כָּל בּוֹכְרִין בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם, בְּגִין דְּאֵיהּ דְּרָגָא עֲלָאָה וּבוֹכְרָא דְּכָלָא.

הסולם

(קמג): בוא וראה, התחתונה מכל המדרגות, שהיא מלכות, שנקראת חרב לה' מלאה דם, הכה מתחילה, וע"כ נהפכו המים שלהם לדם. אמר ר"ש, מן התחתון, שהוא מלכות, התחיל הקב"ה להכות. והיד שלו, שיש בה עשרה אצבעות, שה"ס עשר ספירות, הכה בכל אצבע ואצבע, מן המלכות עד הכתר. וכשהגיע למדרגה העליונה שלהם, שהוא הבכור של כל המדרגות, דהיינו כנגד הכתר, הוא עשה את שלו, ועבר בארץ מצרים והרג כולם. ועל כן הרג כל הבכורים בארץ מצרים, משום שהוא מדרגה עליונה שלהם ובכור הכל. (וארא, סולם אות קמ"ג, דפו"ח ב"ט דף כ"ט ע"א).

אמר ר' אבא, כתוב "עבדו את ה' בשמחה, באו לפניו ברננה" (תהלים ק' ב), הכתוב בא להוציא, שאין עבודת הקב"ה אלא מתוך שמחה. שאמר ר' אלעזר אין השכינה שורה מתוך עצבות, שכתוב, "ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן" וגו' (מלכים ב' ג' ט"ו): ושואל, מנגן מנגן שלש פעמים כתוב במקרא הזה, למה. ומשיב, הוא כדי לעורר הרוח ממקור השלמות, שהוא ז"א הכולל ג' קוין, שהוא רוח השלם. וג' פעמים מנגן, היא כנגד ג' קוין שלו. עכ"ל הסולם (ויחי אות קי"ז).

הלל בשיר ובנעימה: גמ' וטור שו"ע: כן נזכר ענין אמירת ההלל בליל פסח כנגון ובנעימה במסכת סופרים (פרק כ' הלכה ט), **מובא בטור** או"ח הלכות פסח סוף סימן תע"ג, וז"ל: ומצווה מן המובחר לקרות ההלל בשני לילות של גלויות ולברך עליו ולאמרו בנעימה ולקיים מה שנאמר "ונרוממה שמו יחדו" (תהלים ל"ד), עכ"ל. וכן נפסק בשו"ע הלכות פסח (סימן תפ"ז סעיף ד'). כל זה נוסף על שירת הלויים בביהמ"ק כדאיתא בגמ' **מסכת סוכה** (דף ג"א ע"א), וכן חיוב אמירת הלל בעת אכילת קרבן פסח. כדאיתא במשנה **מסכת פסחים** (פרק ט' ג), פסח ראשון טעון הלל באכילתו. עוד איתא בגמ' **מסכת פסחים** (דף צ"ה ע"ב), דברי ר"ש בן יהוצדק שלומד את חיוב שיר בעת אכילת קרבן פסח, דהיינו ליל הסדר, מהפסוק "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג" (ישעיה ל' כ"ט). **אגב אורחא:** שמו של ר' שמעון בן יהוצדק הנ"ל (בגמ' פסחים), נזכר גם במסכת סופרים המובאת בטור הנ"ל, לגבי אמירת הלל בבית הכנסת בצבור, בליל פסח.

ביאורי תפלה: אגב אורחא: כעין כל המבואר לעיל במעלת הניגון והזמרה וכו', כן הוא נוסח ברכת ישתבח שבסוף פסוקי דזמרה: שיר ושבחה- הלל וזמרה. וכן בחתימת הברכה הבוחר בשירי זמרה.

ההוא היס, שהוא המלכות, היה יונק משני צדדים, מיסוד דז"א, ומצד השמאל, ועל כן נחלק לשני חלקים, לבן מצד היסוד, ואדום מצד השמאל, ואז זורק אל היאור חלקם של המצרים, דהיינו האדום, ומכה בשרשם למעלה, ומכה למטה, ועל כן שותים ישראל מים להיותם דבוקים ביסוד דז"א שהוא חלק הלבן שבמלכות, והמצרים שותים דם. שהוא חלק האדום שבמלכות. (קלב): אם תאמר, שמכת הדם היתה משום מיאוס בלבד, בוא וראה, שתו הדם ובא במעיהם ובקע ועלה. עד שישראל היו מוכרים להם מים בכסף, ואז שתו מים. משום זה, הראשונה להכות אותם היתה דם. (וארא, סולם אות קל"א-קל"ב. דפו"י ח"ב דף כ"ח ע"ב)

[מכת דם כנגד ספירת מלכות: ידויק לשון הזוהר כאן (וארא קל"ב), שתחילת מכות מצרים הייתה מכת דם, כיון שהיא כנגד ספירת מלכות, שכאשר היא במדרגת דין היא נקראת חרב לה' מלאה דם. עוד מפורש בזוהר כאן ביאור המכה. כיון שספירת מלכות היא בב' גוונים. לבן ואדום דהיינו חסד ודין. משום כך לקו המצרים בדם, ולבני ישראל היה מים.]

מכת דם כדם חרב: ידויק לשון הזוהר (אות קל"ב), שמכת הפיכת מי מצרים לדם לא הייתה מכת מיאוס בלבד [שלא יכלו לשתות את המים רק מצד גיעולם], אלא, שהיו כדם ממש, שכאשר בא במעיהם היו המים הורגים אותם, עד שהוצרכו לקנות מים מבני ישראל.

קיום הס"א ע"י הקדושה: עוד יש להתבונן במפורש כאן שבני ישראל מכרו מים למצרים, שהוא כעין כל קיום הס"א שפרנסתו היא מצד הקדושה. כמבואר בהרחבה בהקדמת הסולם לספר הזוהר (סעיף ג; חקירה ד; ופתרונה שם, סעיפים י"ט-י"ו). כיון שהמים הם דבר הכרחי לקיום האדם. ומכאן נלמד, שכאשר שלטון

[עשרת המכות כנגד י' הספי' ממטה למעלה: מפורש בזוהר כאן (וארא קמ"ג), שמכת דם הייתה מן המדרגה הנמוכה שבעשר הספירות, ומכת בכורות הייתה כנגד ספירת כתר שהיא הגבוהה שבהן, דהיינו על פי סדר עשר הספירות ממטה למעלה. כן מפורש בכתבי האר"י ז"ל (שער הפסוקים פרשת וארא תחי' סימן ז). וזה לשונו: סדר עשר מכות אלו, שהביא הקב"ה על המצריים במצרים, ואלו הם דם צפרדע וכו', והם ממטה למעלה, בי' ספירות דנוק' הנקרא מלכות וכו', עכ"ל.]

סדר דם

מכת דם בגוון הדין

(וארא, סולם אות קל"א-קל"ב)

(קלא): וּבְזִמְנָא דְדִינָא שְׂרָיָא, עֲלָמָא תְּתַאָּה לָא יִנְקָא מִן הַהוּא רְקִיעָא, וְיִנְקָא מִסְטֵר שְׂמָאֲלָא, וּכְדִין אֶקְרִי "חֶרֶב לַה' מְלֵאָה דָּם" (ישעיה ל"ד ו'). וְנִי לְאִינּוֹן דְנִנְקִין פְּדִין מִינְהּ, וְאַתְשְׁקִין מִינְהּ, דְבַהּ הוּא זְמַנָּא יִמָּא יִנְקָא מִתְרִין סְטֵרִין, הִנְהּ אֶתְפְּלַג לְתֵרִין חוּלְקִין, חֲזוֹר וְסוּמְקָ. וּכְדִין שְׂרֵי לִיאֹרְאָ חוּלְקָא דְמִצְרַיִם, וְאַלְקִי לְעֵילָא וְאַלְקִי לְתַתָּא. וְעַל דָּא שְׂתָאן יִשְׂרָאֵל מִיָּא. וּמִצְרָאִי דְמָא. (קלב): אִי תִימָא בְּגִין גִּיעוּלָא הִנְהּ וְלָא יִתִיר. תָּא חֲזִי, שְׂתָאן דְמָא וְעַל לְמַעְיֵיהּ, וְאַסְתַּלַּק וּבְקַע, עַד דְהוּוּ מְזַבְנִין לֹחַן יִשְׂרָאֵל מִיָּא בְּמִמוּנָא, וּכְדִין שְׂתָאן מִיָּא בְּגִינֵי כֶּךָ שִׁירוּתָא לְאַלְקָא לֹחַן הָהּ דְמָא.

הסולם

(קלא): ובזמן שהדין שורה, עולם התחתון, שהיא מלכות, אינו יונק מן הרקיע ההוא, ויונק מצד שמאל שאינו נכלל בימין, ואז נקרא המלכות, חרב לה' מלאה דם. ווי לאותם שיונקים אז ממנה ונשקים ממנה. כי בזמן

בגין דישקאל הוא בגלוי, מתגלה לעין כל שגם קיום הגשמי של צד הס"א הוא מצד הקדושה וכרצון ה'; כל עוד יש להם תפקיד בעולם.

מים גשמיים ורוחניים: כעין המבואר בזוהר בקיום צד הס"א ע"י צד הקדושה אפי' במים גשמיים, כן יש להבין גם על אור החכמה ואור העליון שנמשל למים (כמפורש בעץ חיים, מובא בתע"ס ח"ב פרק א' אות א'). כלומר, שיבוא זמן שבו יבינו כל אומות העולם, שכל חכמתם בצורתה הנוכחית היא בבחינת סם המות. ועל כרחם יפנו לעם ישראל להורותם את הדרך הנכונה בעבורם, שתהיה כרצון ה'. כמ"ש בתפילת עלינו לשבח: ועל כן נקוה וכו', וכל בני בשר יקראו בשמך, ויקבלו כולם את עול מלכותך. ויתקיים הפסוק "והיה ה' למלך על כל הארץ". שכל זה הוא עניין סגולת עם ישראל מכל העמים כמ"ש "והייתם לי סגולה מכל העמים" (יתרו, שמות י"ט ה). כמבואר בהרחבה בספר מתן תורה (סוף מאמר הערבות), יעו"ש.

הסולם

(קלה): בוא וראה, בשעה שרוצה הקב"ה לעשות נקמה בעמים עובדי ע"ז, מתעורר צד השמאל ומתמלאה הלבנה, שהיא המלכות, דם מצד ההוא, ואז נובעים דם, המעיינות והנחלים שלמטה, כל אלו שהם לצד שמאל. ועל כן הדין שלהם דם. (קלו): בוא וראה, כשדם הזה מתעורר על איזה עם, הוא דם של הרוגים, כי יעורר עליהם עם אחר שיבא ויהרג אותם. אבל במצרים, לא רצה הקב"ה להביא עליהם עם אחר שיעורר עליהם דם, דהיינו שיהרגם, משום שישראל היו ביניהם, ולא יצטערו ישראל היושבים בארצם. אלא הקב"ה הכה אותם בדם, בנהרות שלהם, שלא היו יכולים לשתות. (קלז): ומשום שהממשלה שלהם שולטת באותו הנהר, פקד הקב"ה את הממשלה שלהם בתחילה, כדי שיוכה מתחילה האלהים שלהם, כי הנילוס היה אחד מן האלהים שלהם. וכן שאר אלהים שלהם היו נבעים דם. ז"ש, והיה דם בכל ארץ מצרים ובעצים ובאבנים. (וארא, סולם אות קל"ה-קל"ז. דפו"י ח"ב דף כ"א ע"א).

[מכת דם כנגד ספירת מלכות: ידויק לשון הזוהר, שבא ללמדנו שמכת דם הנזכרת כאן היא ככל פורענות של מכת חרב ואבדן

מסורת הזוהר: תורה אור: חרב לה' מלאכה דם הדשנה מחלב מדם פרים ועתודים מחלב פליות אילים כי זבח לה' בבערה וטבח גדול בארץ אדם (שעיה ל"ד ו).]

מכת דם כמכת חרב בכל פורענות

(וארא, סולם אות קל"ה-קל"ו)

(קלה): תא חזי, בשעתא דבעי קב"ה למיסב נוקמין מעמין עובדי עבודה זרה, אתער שמאלא, ואתמליא סיהרא מההוא סטרא דמא. וכדין, נבעין מבויעין ונחלין דלתתא, כל אינון דלסטור שמאלא דמא. ועל דא, דינא דילהון דמא. (קלו): תא חזי, כד האי דמא אתער על עמא, ההוא דמא דקטולין איהו דיתער עליהו עמא אחרא וקטיל לון. אבל במצרים, לא בעא קב"ה לאיתתא עליהו עמא אחרא לאתער עליהו דמא

עלייהו דישׂראל, אלא בכל זמנא וזמנא דאינון בגלותא. ובגינוי פך, קודשא בריך הוא גרם לון קלא למצראי, דכתיב, "והיתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים אשר כמוהו לא נהיתה" וגו' (בא, שמות י"א ו'). וזמין לון קלין אחרנין, באינון עורדענין, דרמאן קלין במעיייהו, והווי נפלי בשוקי פמתיים. [להלן המשך הזוהר באותו ענין שם, אות קס"ב]: (קסב): על דא, אדכר לון קודשא בריך הוא במצרים, וסליק על פרעה, אלין דלא משתככי ימא ולילא, ומאן אינון. אורדעניא, דקלהון לא משתכך תדיר, בגין דאתקף בעמא קדישא, דלא משתככי ימא ולילי, לשבחא ליה לקודשא בריך הוא. ולא הנה בר נש במצרים, דיכיל למשתעי בהדי הדדי. ומנייהו אתחבלת ארעא. ומקלהון הווי ינקין ורכיין מתין.

הסולם

(קג): בוא וראה, כנסת ישראל, שהיא המלכות, נקראת רחל, וכש"א, "וכרחל לפני גוויזיה נאלמה". ולמה היא נאלמה, הוא משום שבעת ששולטים עמים אחרים, נפסק ממנה הקול, שהוא ז"א, והיא נאלמת. (קנא): וזה שכתוב "קול ברמה נשמע נהי בכי" וגו'. "קול ברמה נשמע", זהו, ירושלים של מעלה, דהיינו בינה. "רחל מבכה על בניה", כל זמן שישראל הם בגלות היא מבכה עליהם, כי היא האם שלהם. "מאנה להנחם על בניה", מהו הטעם משום "כי אינון", ושואל, כי אינם, היה צריך לומר. ומשיב, אלא משום שבעלה, שהוא ז"א, הנקרא קול, נסתלק ממנה, ואינו מחובר עמה. (קנב): בוא וראה, לא פעם אחת היא בכתה על ישראל, אלא בכל שעה ושעה שהם בגלות ומשום זה, שהם פגמו בקול שנסתלק מרחל, הקב"ה סבב להם, למצרים, קול, להענישם, שכתוב "והיתה צעקה גדולה" וגו' [הערה: היא

שהקב"ה מביא על כל אומה בעת שברצונו להיפרע ממנה, כמ"ש "חרב לה' מלאה דם" (ישעיה ל"ד ו). שהיא בבחינת ספירת מלכות, כמפורש בזוהר לעיל (וארא אות קל"א). אלא שמפני טובתן של ישראל, ובכדי שלא יצטערו, נתחלף להם דם החרב למכת דם במימי היאור. מכאן אפשר להבין בשיעור מסוים קנה מדה לגודל עשר המכות. שהראשונה שבהן [שכנגד ספי מלכות לפי סדר מטה למעלה], כבר שקולה כנגד עונש שלם של כל אומה אחרת.

מסורת הזוהר: תורה אור: ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן קח מטב ונטה ידך על מימי מצרים על נהרתם על יאניהם ועל אגמיהם ועל כל מקוה מימיהם ויהיו דם והיה דם בכל ארץ מצרים ובעצים ובאבנים (וארא, שמות ז' י"ט).

צפרדעא

מכת קולות הצפרדעים בעון ביטול קולם של ישראל

(וארא, סולם אות ק"ג-קנ"ב, קס"ב)

(קג): תא חזי, כנסת ישראל הכי אקרי, רחל. כמה דאת אמר, "וכרחל לפני גוויזיה נאלמה" (ישעיה נ"ג ז). אמאי נאלמה. דכד שלטין שאר עמין, קלא אתפסק מינה, והיא אתאלמת. (קנא): ודא הוא דכתיב, "קול ברמה נשמע נהי בכי תמורורים" (ירמיה ל"א י"ד). "קול ברמה נשמע", דא ירושלים לעילא. "רחל מבכה על בניה", פל זמנא דישׂראל אינון בגלותא, איהי מבכה עלייהו דאיהי אימא דלהון. "מאנה להנחם על בניה". מאי טעמא. "כי אינון", כי אינם מבועי ליה. אלא, בגין דבעלה דאיהו קול, אסתלק מינה, ולא אתחבר בהדה. (קנב): ותא חזי, לאו שעתא חדא, איהי דבכת

די להם למצריים השחתת הצפרדעים אלא שהיה קולן של צפרדעים קשה להם ממכתן שהיו נכנסות בגופן וצועקין בתוכן. שנאמר "על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה". על דבור הצפרדעים, עכ"ל המדרש.

קול תורה וקול הצפרדע: עוד יש להבחין בדברי הנזוהר כאן, בהבדל הגדול בין תוצאות אלו ב' סוגי הקולות. שקול התורה מוסיף חיים, וקול הצפרדעים היה מכת מות למצרים. כמ"ש (משלי ד' כ"ב): "חיים הם למוצאייהם", ודרשו חז"ל, שהוראת פסוק זה היא על לימוד התורה בקול. כדאיתא בגמ' מסכת עירובין (דף נ"ד ע"א): אמר ליה שמואל לרב יהודה, שיננא פתח פומך קרי, פתח פומך תני. [תלמידי החרף, פתח פיך לקרא וללמוד] כדי שהתורה תתקיים בידך. שנאמר: "כי חיים הם למוצאייהם, ולכל בשרו מרפא". אל תקרי למוצאייהם אלא למוצאייהם בפה, עכ"ל. לעומת זאת הוא קול הצפרדעים, שלא זו בלבד שלא הוסיף חיים, אלא אף גרם מיתה, השחתה וחורבן. כמ"ש "ישלח בהם וגו', וצפרדע ותשחיתם" (תהלים ע"ח מ"ה). היינו, שקול הצפרדעים השחית את מצרים. מכאן, שהם ב' סוגי קולות, קול המוסיף חיים וקול המשחית, יוכל כל אדם לשער בנפשו איזה קול הוא משמיע ושומע, ומה נגרם לו ולאחרים מאותם הקולות.

שירת הצפרדע: עוד נראה בדברי הזוהר כאן, שמכת הצפרדעים באה במדה כנגד מדה, קול הצפרדעים כנגד ביטול קול התורה, היינו בריבוי קולם ובריבוי "שירתם". כדאיתא בילקוט שמעוני, וכן איתא בתחילת פרק שירה, בזה הלשון: רבי לוי בשם ר' חנינא [אמר], על כל נשימה ונשימה שהוא נושם צריך לקלס להקב"ה שנאמר: "כל הנשמה תהלל י-ה". אמרו על דוד המלך בשעה שסיים ספר תהלים זחה דעתו עליו אמר לפניו רבש"ע כלום יש דבר בעולם שאמר שירה כמותי, **נזדמנה לו צפרדע** אחת אמרה לו אל תזוח דעתך עליך

הצעקה הנז' בפסוק על מכת בכורות]. גם הכין להם קולות אחרים באלו הצפרדעים, שהרימו קולם בתוך מעיהם, והיו נופלים בשוקים כמתים. [להלן המשך הזוהר באותו ענין שם, אות קס"ב]: (קסב): ועל דא אדכר וכו': ועל זה, הזכיר אותם הקב"ה במצרים, ועלו על פרעה, אלו שאינם משתככים יום ולילה, ומי הם. הם הצפרדעים שקולם אינו משתתק לעולם. והוא משום שהתקיף בעם הקדוש שאינם שותקים יום ולילה מלשבח את הקב"ה. ולא היה אדם במצרים שיוכל לדבר עם חבירו. ומהם נשחת הארץ, ומקולם היו מתים תנוקות וילדים. (וארא, סולם אות ק"ג-קנ"ב, קס"ב. דפוי" ח"ב דף כ"ט ע"ב, ל' ע"א, מאמר ושרץ היאור צפרדעים).

[מדה כנגד מדה: קול כנגד קול: תמצית המבואר בזוהר כאן הוא, שעונש המצרים במכת הצפרדעים, היה במדה כנגד מדה. שבהיות שעל ידי שעבוד מצרים בבני ישראל בטל ונדם מהם קול תורה ותפילה שאינו פוסק יומם ולילה, נענשו המצרים בקולות הצפרדעים שגם כן לא פסקו יומם ולילה. מכאן, שככל שקול התורה עולה ומתגבר, כן פוחתים והולכים כל קולות הצפרדעים מכל הסוגים. כדאיתא בתנא דבי אליהו רבה (פרק ז'): הרבה מיני צפרדעים הביא עליהם.

דבר הצפרדעים: עוד נראה בדברי הזוהר כאן, ביאור הפסוק "דבר הצפרדעים" כמ"ש "ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה" (וארא, שמות ח' ח'). כלומר שדבר הצפרדעים היינו דיבורם הבלתי פוסק. שהיא מכה שאי אפשר לעמוד בה. לעומת דיבורי בני ישראל בתורה ותפילה, שהם ערבים ונעימים כמ"ש "השמיעני את קולך וגו' כי קולך ערב" וגו'" (שיה"ש ב' י"ד). כן איתא במדרש (שמות רבה, י' י'), וזה לשון המדרש: "ויצא משה ויצעק אל ה' על דבר הצפרדעים". רז"ל אמרו, לא

אי הָכִי מַאי אִיכְפַת לְהוּ לְמַצְרָאֵי דְעָאֲלִין
 לְאַשָּׁא כָּל אִינוּן עוֹרְדֵעֵנִין. אֶלָּא כְּלַהּוּ עָאֲלִין
 לְאַשָּׁא וְאֶזְלִין בְּתַנּוּרָא וְלֹא מְתִין. וְאִינוּן
 דְּמְתִין מַאי קָא עֲבָדִי. נְהִמָּא הֵנָּה בְּתַנּוּרָא
 וְעָאֲלִין בְּגוּ נְהִמָּא וּמְתַבְקָעִין וּנְפָקִי מִנְיֵיהוּ
 אַחֲרָנִין וְאַשְׁתְּאַרִין בְּנְהִמָּא. אֶתּוּ לְמִיכַל מִינָה
 הֵהוּא פְתָא אַתְהֲדֵרוּ עוֹרְדֵעֵנָא בְּמַעֲיֵיהוּ
 וּבְקִדְוָה, וְרַמְאָן קִלְיָן עַד דְּהוּוּ מֵתִים. וְדָא
 קְשִׁיָּא לֹון מְכֻלָּא. תָּא חֲזִי, "כְּתִיב וְשִׂרְץ
 הַיָּאוֹר צִפְרֻדְעִים וְעָלוּ וּבָאוּ בְּכִיתֶךָ וּבְחֲדָר
 מְשַׁכְכֶךָ וְעָל מִטְתְּךָ" (בא, שְׁמוֹת ז' כ"ח). פְּרָעָה
 אִיהוּ אֶלְקִי קְדָמָאָה מְפֻלְהוּ וְיִתִיר מְפֻלְהוּ.
 לְהַנְי שְׁמִיָּה דִּי אֶ-לְהָא מְבַרְכֶךָ מִן עֲלָמָא וְעַד
 עֲלָמָא דְּהוּא פְּקִיד עוֹבְדִין דְּבַנְי נְשָׂא בְּכָל
 מַה דְּעֲבָדִי. [לְהִלְךְ הַמִּשְׁךְ דְּבִרֵי הַזֹּהָר בְּאוֹתוֹ
 עֲנִין, אַרְא אֹת קַס"ג]: [קסג]: וְאִי תִימָא הֵיךְ
 לָא יְכַלִּין לְקַטְלָא לֹון. אֶלָּא, אִי אֲרִים בְּרִ נְשָׁ
 חוּטְרָא, אוּ אֲבָנָא, לְקַטְלָא חֲדָא, אַתְבְּקָעַת,
 וּנְפָקִין שִׁית מִינָה, מִגּוּ מַעְהָא, וְאֶזְלִי וְטְרַטְשִׁי
 בְּאַרְעָא, עַד דְּהוּוּ, מְתַמְנַע לְמַקְרַב בְּהוּ.

הסולם

(קנג): ותעל הצפרדע: והיה צריך לומר
 הצפרדעים לשון רבים. ומשיב, צפרדע
 אחת היתה והולידה, ונתמלאה מהן הארץ.
 והיו כולם מוסרים את עצמם לאש. שכתוב
 "ובתנורין ובמשארותיך". ומה היו אומרים.
 "באנו באש ובמים ותוציאנו לרויה". ואם
 תאמר אם כן, מה נוגע להם, למצרים, שכל
 אלו הצפרדעים באו באש. ומשיב, אלא כולם
 באו באש, והלכו בתנור ולא מתו, ואלו שמתו
 מה עשו. לחם היה בתנור, ונכנסו לתוך הלחם
 ונתבקעו, ויצאו מהן אחרות, ונבלעו בתוך
 הלחם. וכשבאו לאכול מן הלחם, חזר הלחם
 במעיהם להיות צפרדעים, ורוקדים ומרימים
 קולם עד שהמצרים היו מתים. ומכה זו היתה
 קשה להן מכולן. בוא וראה, כתוב, "ושרץ
 היאור צפרדעים וגו', ובכה ובעמך ובכל עבדיך

שאני אומרת שירה יותר ממך, ועל כל שירה
 ושירה שאני אומרת אני ממשילה עליה שלשת
 אלפים משל, שנאמר וידבר שלשת אלפים
 משל ויהי שירו חמשה ואלף. (ילקוט תהלים ק"ג,
 המשך רמז תתפט). שעפ"ז יובן במקצת, ש"שירת
 הצפרדעים" שנשמעה אז בקול רם, הייתה
 חלף כל ביטול קול התורה שהיה בזמן שיעבוד
 מצרים.

בדרך צחות אפשר לומר, על פי דברי הזוהר
 שמכת הצפרדעים היתה במדה כנגד מדה על
 ביטול המצרים את קול שבחי ישראל להקב"ה
 בתורה ותפילה, אפשר להבין במקצת את
 קולות הצפרדעים שהיו קשים למצרים עד מות,
 כיון שהצפרדעים השתדלו להשלים בשירתם,
 ובזמן של שבוע אחד בלבד שבו נהגה מכה זו,
 את כל קולות התורה שנחסרו במשך מאתיים
 ועשר שנים.

מסורת הזוהר: תורה אור: נגש' והוא נענה
 ולא יפתח פיו כשה לטבח יוכל וכרחל לפני
 גזזיה נאלמה ולא יפתח פיו (ישעיה נ"ג ז). פה
 אמר ה' קול ברמה נשמע נהי ככי תמרורים
 רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי
 איננו (ירמיה ל"א ז). והיתה צעקה גדלה בכל
 ארץ מצרים אשר כמהו לא נהיתה וכמהו לא
 תסף (בא, שְׁמוֹת י"א ו). יונתי בחגוי הסלע בסתר
 המדרגה הראיני את מראיך השמיעיני את קולך
 כי קולך ערב ומראיך נאנה (שיר השירים ב' ז).

מכת הצפרדעים בגוף המצרים

(וארא, סולם אות קנ"ג, ואות קס"ג)

(קנג): "ותעל הצפרדע" (בא, שְׁמוֹת ח' ב'),
 חֲדָא הֵנָּה, וְאוֹלִידָה, וְאַתְמַלִּיית אַרְעָא
 מִינְיֵיהוּ. וְהוּוּ כְּלַהּוּ מְסַרִין גְּרַמְיֵיהוּ לְאַשָּׁא,
 דְּכְתִיב "וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ" (שם, ז'
 כ"ח), וּמַאי הוּוּ אָמְרוּ. "בְּאֵנוּ בְּאֵשׁ וּבְמִים
 וְתוֹצִיאֵנוּ לְרוּיָהּ" (תהלים ס"ו: י"ב). וְאִי תִימָא

סנהדרין (דף ס"ז ע"ב): "ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים". אמר רבי אלעזר, צפרדע אחת היתה השריצה ומלאה כל ארץ מצרים. כתנאי [מחלוקת תנאים]: רבי עקיבא אומר, צפרדע אחת היתה ומלאה כל ארץ מצרים. אמר לו רבי אלעזר בן עזריה, עקיבא מה לך אצל הגדה כלה מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות. צפרדע אחת היתה שרקה להם והם באו, עכ"ל הגמ'. פירש רש"י: ותעל הצפרדע- אחת משמע, עכ"ל רש"י. היינו, שלכו"ע תחילת המכה הייתה בצפרדע אחת. אלא, שהמחלוקת היא כיצד מאותה אחת נעשו כ"כ הרבה צפרדעים. האם מאותה אחת נעשו רבים, או שאותה אחת קראה לשאר הצפרדעים. **הוראה למעשה**: מכאן, שכאשר הקב"ה מביא מכה או עונש לאדם, יש להיזהר מאוד ולשוב תיכף ומיד בתשובה. כדי שכה זו לא תתפתח למכות נוספות, וכן כדי שמכה זו לא תקרא לחברותיה להצטרף. כדרך המשל בפי העולם "צרה רודפת צרה".

פרעה הוכה בצפרדעים תחילה ויותר מכולם: עוד מפורש בזוהר כאן, שפרעה הוכה תחילה במכת הצפרדעים ומכתו הייתה יותר מכולם. ידוייק בזה לשון הזוהר (וארא קנ"ג) שהזכיר פסוק "ועלו ובאו בביתך ובחדר משכבך ועל מטתך", שממנו למדים, שפרעה לקה ראשון ויותר מכולם. וידוייק בזה לשון הסולם שהזכיר פסוק שלאחר מכן "ובכה ובעמך ובכל עבדיך" (וארא, שמות ז' כ"ט). עכ"פ נמצאנו למדים, שאותה צפרדע אחת שעלתה על מצרים, הכתה תחילה בבית פרעה, וממנה נמשכה המכה לכל ארץ מצרים. ממילא נשמע, שכן היה כשניסו להרוג אותה כמפורש בזוהר (אות קס"ג). שתחילה ניסו לעשות זאת בבית פרעה, ומשם התפשטו הצפרדעים בכל ארץ מצרים. וכן היה בלחם. כמ"ש "בתנורך ובמשארותיך" וכו'. בכל זה יובן המשך הנאמר בפסוקים, שכאשר ביקש ממשה ואהרן שיעתירו לה' אמר "העתירו אל ה' ויסר הצפרדעים ממני ומעמ"י" (שם, ח' ד). היינו, שמכת פרעה נזכרת בפני עצמה. וכן אמר משה

יעלו הצפרדעים". הרי שבאו בתוך גופם. **פרעה הוכה תחלה, ויותר מכולם**. שהרי נאמר "ובכה ובעמך ובכל עבדיך". "יהי שם ה' מבורך מן העולם ועד העולם", שהוא פוקד מעשה בני אדם בכל מה שעושים. [להלן המשך דברי הזוהר באותו עניין, וארא אות קס"ג]: (קסג): ואם תאמר איך לא יכלו להרוג אותם, את הצפרדעים. ומשיב, אלא אם הרים אדם מקל או אבן להרוג אחת, התבקעה ויצאו ממנה, מתוך מעיה, שש צפרדעים, והלכו ובעטו בארץ, עד שהיו נמנעים מלקרב אליהם. (וארא, סולם אות קנ"ג, ואת קס"ג, דפו"י ח"ב דף כ"ט ע"ב, ודף ל' סוף ע"א, מאמר ושרץ היאור צפרדעים).

[**מכת צפרדע**: תמצית דברי הזוהר, שיש להתבונן בדברי משה בהתראה על מכת צפרדעים, בכדי להבין את גודל המכה. כיון שבהמשך הפסוקים, כאשר הוכתה ארץ מצרים בצפרדעים אין גודל המכה מפורט עוד. ומבאר הזוהר כאן, שהצפרדעים אכן נכנסו באש התנורים, כמ"ש בתהלים שאמרו הצפרדעים "באנו באש ובמים". שבעת כניסתם לתנורים, נכנסו בתוך הלחם שאכלו המצרים וכך באו לתוך גופם ממש, ושם היו מקרקרין וכו'. כדפירש רש"י (וארא, שמות ז' כ"ט): "ובכה ובעמך"- בתוך מעיהן נכנסים ומקרקרין. עוד ידוייק לשון הזוהר שכאשר באו הצפרדעים בתוך הלחם ובמעיהם של המצרים **היו מרקדים** ומרימים קולם וכו'. [ורקדן, ורמאן קלון, עד דהוו מתים]. סולם: וכשבאו לאכול מן הלחם, חזר הלחם במעיהם להיות צפרדעים, **ורוקדים ומרימים קולם** עד שהמצרים היו מתים וכו', עכ"ל.

צפרדע אחת: עוד מפורש בזוהר, שתחילת מכת צפרדע הייתה בצפרדע אחת. כמ"ש "ותעל הצפרדע". והיא השריצה עד שהוכתה כל רץ מצרים בצפרדעים. כעין זה איתא **בגמ' מסכת**

צכניסא

מכת כנים

(וארא, סולם אות קע"א, קע"ד)

(קעא): כנים, דסלקא עפרא דארעא. ותא חזי, כל איבא דאתילידת בארעא, מחילא דלעילא ממנא דאזדרע עלה איהו, וכלא הוה כגוונא דלעילא. (קעד): ות"ח, ההוא ארעא, תחומא דחולקא דמצראי, בההוא זמנא, אושיט קב"ה אצבעא דיליה, ואתילידו טפסירין בההוא תחומא, ואתיבשו כל אינון תחומין דרכיכו מיא. וכל ירוקא דמיין דנבעין, כדין לתתא, אתחזיאו קלמין מעפרא דארעא. (קעה): והא אתמר דאהרן הוה מחי. אבל בגין דא אהרן הוה מחי, לאחזאה דימינא דקודשא ב"ה תבר לשנאין, כד"א, "ימינך ה' תרעץ אויב". כגוונא דא, זמין קב"ה לאייתאה על קרתא דרומי רבתא, דכתיב ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית. ועל דא, "כל עפר הארץ היה כנים בכל ארץ מצרים".

הסולם

(קעא): כנים, דסלקא עפרא וכו': הכנים שהעלה עפר הארץ, מה פירושם. בוא וראה, כל תולדה שנולדת בארץ, היא נמשכת מכח ממונה שלמעלה שנזרע עליה, והכל הוא כעין של מעלה. (קעד): ובוא וראה, אותה הארץ, גבול חלקם של מצרים, הושיט הקדוש ברוך הוא בעת ההוא את האצבע שלו, ונולדו להבות אש באותו הגבול, ונתיבשו כל אלו הגבולים הרטובים מים, וכל טפה של מים נובעים, אז למטה, בארץ מצרים, נראו הכנים מעפר הארץ. (קעה): והא אתמר דאהרן וכו': שואל, הרי נאמר שאהרן היה מכה את עפר הארץ בכנים ואתה אומר הושיט

לפרעה "למתי אעתיר לך ולעבדיך ולעמך, להכרית הצפרדעים ממך ומבתיך" (שם, ח' ה). היינו מכת פרעה בראשונה ובנפרד ממכת כל העם. שלכאורה לא מצינו כעין זה בשום מכה.

שם צפרדע מלשון צפר-דעה: אולי אפשר לומר, שזהו המרומז בשם צפרדע, [אורדעניא, כמ"ש בזוהר וארא קס"ב, מובא לעיל בד"ה קולות הצפרדעים], שהיא דעה ראשונה שיש להכיר בה' ית', והיא הוראת מכה זו לפרעה, שאמר "מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל לא ידעתי את ה'" וגו' (שמות, ה' ב). כלומר שעל שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו, הוכרח לעשות כדבר ה', על ידי קול הצפרדעים, שאינם אלא ממשרתיו הקטנים של ה'. וזה שמסיים הזוהר כאן (אות קנ"ג), "יהי שם ה' מבורך" וכו'. שפוקד מעשי בני אדם וכו'. היינו שפוקד על שלוחיו ומשרתיו להביא את בני האדם לעשות את רצונו.

קל וחומר מן הצפרדעים: יעוין בגמ' מסכת פסחים דף נ"ג ע"ב), מהו הקל וחומר מן הצפרדעים, ששנשאו חנניה מישאל ועזריה, בעת שמסרו עצמן על קדושת השם לכבשן האש. עוד יעוין במ"ש התוס' (שם, ד"ה מה ראו), על מה היה הק"ו. [כמבואר בהרחבה בספר אמרי שמאי, מזקני הרה"ג ר' שמאי גינזבורג צ"ל, פרשת וארא אות פ"א].

מסורת הזוהר: תורה אור: וַיִּט אֶהָרֶן אֶת יָדוֹ עַל מִימֵי מִצְרַיִם וַתַּעַל הַצִּפְרָדִּיעַ וַתִּכַּס אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם (בא, שמות ח' ב). וְשָׁרַץ הַיָּאֵר צִפְרָדַיִם וְעָלוּ וּבְאוּ בְּבֵיתְךָ וּבְחֹדֶר מִשְׁכַּבְּךָ וְעַל מִטְתְּךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ וּבְעַמְּךָ וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ (בא, שמות ז' כ"ח). וּבָקָה וּבְעַמְּךָ וּבְכָל עֲבָדֶיךָ וְעָלוּ הַצִּפְרָדַיִם (בא, שמות ז' כ"ט). הִרְכַּבְתָּ אֲנוֹשׁ לְרֹאשׁוֹ בָּאֲנוּ בָּאֵשׁ וּבְמִים וַתּוֹצִיאֵנוּ לְרֹוּיָהּ (תהלים ס"ו י"ב).

מתקשרי בקדמיתא, דהא אתבלבלו. ועל דא
אייתי עליהו ערוב, חינון דהו מתערבי דא
בדא.

הסולם

(קסח): ערוב, הוא ג"כ כעין זה, שערב מיני
מדרגות החכמה שלהם ולא יכלו להשיגן.
ולא עוד, אלא אפילו אותן מדרגות החכמה
שלהם שכבר נמצאו בארץ, היו משחיתים
אותם בארץ, דהיינו שנעשו למזיקים,
והשחיתו את דרכם. ערוב, מהו ערוב.
ומשיב, הוא ערבוביא. כמ"א ובגד כלאים,
שפירושו, תערובת של צמר ופשתים. כמ"ש
שדך לא תזרע כלאים, שפירושו, לזרע מינים
הרבה במפולת יד. כן ערוב שבכאן, פירושו
ערבוביא. (קסט): בוא וראה, כמה כחות
התעוררו למעלה כאחד, וערב אותם הקב"ה
יחד, כדי לערב כחותיהם החזקים למעלה.
וכל אלו הגבורות שעשה הקב"ה במצרים היו
ביד אחד, שהוא יד החזקה כנ"ל, שהרים ידו
עליהם למעלה ולמטה ומשם נאבדה חכמת
מצרים, שכתוב, "ואבדה חכמת חכמיו"
וגו'. (קע): בוא וראה, כתוב, "וסכסכתי
מצרים במצרים", היינו שייסכסך מצרים
של מעלה, שהם השרים שלהם, במצרים
של מטה. משום שאלו הצבאות של מעלה
ממונים על הצבאות של מטה, ונתערבו
כולם, נתערבו מערכותיהם למעלה, ולא היו
המצרים יכולים להתקשר בכשפיהם באלו
המקומות של השרים שלהם למעלה, שהיו
מתקשרים בהם מתחילה, כי נתערבו. ועל כן
הביא עליהם מכת הערוב, שהיא, חיות שהיו
מעורבים זה בזה. (וארא, סולם אות קס"ח-ק"ע.

דפו"ח"ב דף ל' ע"ב)

הקב"ה אצבעו וכו'. ומשיב, אבל בשביל זה היה
מכה אהרן, להורות, שימינו של הקב"ה שבר
את השונאים, כמ"ש"א, ימינך ה' תרעץ אויב.
כי אהרן הוא כהן, שהוא מרכבה לימינו של הקב"ה.
כעין זה עתיד הקב"ה להביא על עיר רומי
הגדולה, שכתוב, ונהפכו נחליה לזפת ועפרה
לגפרית. ועל זה, שהוביש המים מן עפר מצרים,
כנ"ל, כל עפר הארץ היה כנים בכל ארץ
מצרים. (וארא, סולם אות קע"א, ואות קע"ד-קע"ה.
דפו"ח"ב דף ל' ע"ב).

ערובא

מכת ערוב בערוב מדרגות

העליונות (וארא, סולם אות קס"ח-ק"ע)

(קסח): ערוב: פי האי גוונא, דערבב לון זיני
דחכמתא דילהון, ולא יכלין לאתדבבא, ולא
עוד, אלא אפילו דהני דאשתכחו בארעא,
מחבלן לון בארעא, ומחבלן אורחיהו.
ערוב, מאי ערוב. ערבוביא. כמה דאת אמר
"ובגד כלאים" (ויקרא י"ט), ערובין: שדך לא
תזרע כלאים" (שם): זינין סגיאין בארמות
נדא. (קסט): תא חזי, כמה חילין אתערו
לעילא כחד, ובבלבל לון קב"ה פחדא, בגין
לבבללא חיליהו תקיפא לעילא. וכל אינון
גבורן דעבד קב"ה במצרים, בידיא חדא
הנה, דארים יהיה עליהו, לעילא ותתא,
ומתמן אתאבידת חכמתא דמצרים, דכתיב
"ואבדה חכמת חכמיו ובנית נבוניו תסתתר"
(ישעיה כ"ט). (קע): ותא חזי, כתיב "וסכסכתי
מצרים במצרים" (ישעיה י"ט). מצרים לעילא,
במצרים לתתא. בגין דאינון חילין לעילא,
ממנן על חילין דלתתא, ואתערבו פלהו.
אתערבו לעילא, דלא הו מצראי יכלי
לאתקשרא בחרשיהו, באינון דוכתי דהו

דברא

ה' מלשון ה' אצבעות שביד. כעין דברי הזוהר
 כאן איתא בספרי (שלח פסקא ט').

מכת יד כנגד יד: עוד יעוין בזוהר בשלח
 (סולם אות תכ"א-תכ"ב), שהקב"ה תובע את עלבון
 הצדיקים יותר מעלבוננו, ועל שהושיט ירבעם
 את ידו על עדו הנביא, נאמר: "ותיבש ידו וגו',
 ולא יכל להשיבה אליו". כן מזכיר שם הזוהר את
 עונש סנחריב שעל שהושיט את ידו על חזקיה
 המלך, הכה בו מלאך ה': [אע"פ שלכאורה לא
 נזכר שם לשון יד, יעוין שם בספר מלכים,
 שה' פעמים נזכר בדברי מלך אשור המלה יד,
 שאמר "אין מציל מידי"]. כן מזכיר הזוהר שם
 את המלה יד, הנז' במכת דבר "הנה יד ה' הויה
 במקנך". שאפשר לפרש את לשון יד הנאמר
 במכה זו זהיא כנגד יד פרעה. שאמר לו הקב"ה
 במכה זו "כי אם מאן אתה לשלח ועודך מחזיק
 בם: הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה בסוסים
 בחמורים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאוד"
 (וארא, שמות ט' ב-ג). כלומר, שהחזקת פרעה היא
 החזקת יד, ועל זה נענש ביד ה':

טארבהא

מכת ארבה במדה כנגד מדה

(ז"ח בלק, סולם אות כ"ז)

(כ"ז): ["וישלח [בלק] מלאכים אל בלעם בן
 בעור וגו', לאמור הנה עם יצא ממצרים]
 הנה פסה את עין הארץ" (בלק. במדבר כ"ב
 ה'). אית דאמרי, סיחון ועוג דקטלי לון
 ישראל, דהוו עינא דארעא. אלא פד אייתי
 קודשא פריך הוא ארבה על ארעא דמצרים.
 מה פתיב, "ויכס את עין פל הארץ ותחשך
 הארץ" (בא, שמות י"ט). אמאי, בגין דכל
 תרשין וקסמין דעלמא לא יכלין למעבד
 תרשין אלא מלה חדא בדרגא חדא, בזמנא
 חדא. ועמא דא אייתי ערוב מבולבל מפמה

ביד חזקה זו הדבר

(וארא, סולם אות קצ"א)

(קצא): ומה הנה מותנא דילהון. אלא, הא,
 פתיב בקדמיתא, (שמות ט') הנה יד ה' הויה
 במקנך אשר בשדה, אמאי בכלהו לא
 פתיב יד ה'. אלא, הקא איהו ידא בתמשה
 אצבעאן. דהא בקדמיתא פתיב, אצבע
 אלקים היא. והקא פלהו חמש אצבעאן, וכל
 אצבעא ואצבעא, קטל זינא חדא. ותמשה
 זינין הוו, דכתיב, בסוסים, בתמורים,
 בגמלים, בבקר, ובצאן. הא תמשה זיניו,
 לתמשה אצבעאן, דאקרון יד. בגיני פה,
 "הנה יד ה' הויה וגו' דבר כבד מאד". דהוו
 מתים מגרמייהו, ואשתקחו מתים.

הסולם

(קצא): שואל, ומה היה המיתה שלהם.
 ומשיב, אלא הרי כתוב מתחילה, הנה יד ה'
 הויה במקנך אשר בשדה, למה בכל המכות
 לא כתוב יד ה'. אלא כאן הוא יד בחמש
 אצבעות. כי מתחילה אצל מכת כנים, כתוב,
 אצבע אלקים הוא, וכאן כל חמש האצבעות,
 שכל אצבע ואצבע הרג מין אחד, וחמשה
 מינים היו, שכתוב, בסוסים, בחמורים,
 בגמלים, בבקר ובצאן. הרי חמשה מינים
 לחמשה אצבעות הנקראות יד. משום זה,
 הנה יד ה' הויה וגו' דבר כבד מאד וכו'. (וארא,
 סולם אות קצ"א, דפו"י ח"ב דף ל"א ע"ב).

[מכת דבר נקראת מכת יד ה': על פי דברי
 הזוהר כאן שמכת דבר הייתה מיד ה', שחמשת
 אצבעות היד הם כנגד ה' מינים שלקו בדבר,
 יובן הנאמר בהגדה של פסח: ביד חזקה זו
 הדבר. כמה שנאמר הנה יד ה' הויה וגו'. כלומר
 שמכיון שמכה זו הכתה בה' מינים, נאמר בה יד

הקודש אומרת כן. אתם אומרים פן ירבה ואני אומר
כן ירבה].

שורש הריבוי שבארבה: לכשנתבונן בסוד עשר
המכות המכוונות כנגד עשר הספירות ממטה
למעלה [דהיינו מספירת מלכות שכנגד מכת דם,
ועד מכת בכורות שכנגד ספירת כתר] נמצא, כי
שורש מכת ארבה הוא כנגד ספירת בינה, שהיא
מדרגת אמא. שבמדרגה זו יש להבין את ב'
הצדדים זה לעומת זה הנאמרים בארבה ובריבוי
בנ"י כדלהלן: "ויכס את עין כל הארץ ותחשך
הארץ" הנאמר בארבה, הוא כפשוטו, שמכה
זו מחשיכה את העולם בגודלה ובתוצאותיה.
אשר כנגדה בצד הקדושה, הוא כיסוי כל
חשכת הארציות, על ידי הארת קדושת עם
ישראל וריבוי. שכלפי אומות העולם, החשכת
הארציות וביטול שלטון החומר ע"י קדושת בנ"י
בדבקותם בה', הרי היא כמכת ארבה המחשיכה
את העולם. כלומר, שאור חכמת התורה שניתן
לבני ישראל [מצד שורשו במדרגת נקבי עיניים,
דהיינו ספירת בינה המקבלת מן החכמה], מחשיך
ומאפיל גם על כל החכמות החיצוניות, כדברי
בלק, "הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין
הארץ". שבכל זה יובן מכת הארבה, המכוונת
כנגד ספירת בינה, שכיסתה והחשיכה את עין
כל הארץ.

חסידות: מכת ארבה במדה כנגד מדה: בספה"ק
קול שמחה (מהרבי ר' בונים מפרשיסחא, תחי' פרי
בא), כתב בזה הלשון: לכאורה קשה, למה לא
אמר לשון לך אל פרעה. ועוד, למה לא פירש
לו המכה של ארבה. ויובן, דהנה הקב"ה רצה
להראות להם את חסדו שעושה עמם. לזה
יראה לי לומר, שמכת ארבה לא אמר הקב"ה
למשה, רק השם ציוה שיבחר משה בעצמו איזה
מכה שירצה וכו', ומשה בחכמתו בחר לפרעה
מכת הארבה. כי כל המכות היו **מדה כנגד מדה**,
ופרעה אמר פן ירבה, לזה בחר מכת הארבה.
פירוש שיפרו וירבו, כמאמר (בראשית כ"ב י"ז)
"הרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול

זינין מבוֹלְפֵלִין אֵלַיִן בְּאֵלַיִן, עַד דְּלֵא יָכֵלוּ
כָּל חַרְשֵׁינָא וְקִסְמִין לְמִיָּקָם קְמִייהוּ. וְדָא הוּא
[הנאמר במכת ארבה] "וַיִּכַּס אֶת עֵינַיִן כָּל
הָאָרֶץ".

הסולם

(כז): "הנה כסה את עין הארץ" (במדבר כ"ב
ה'). יש אומרים, שהם סיחון ועוג, שישראל
הרגו אותם, שהיו עין הארץ. אבל, כשהביא
הקב"ה על ארץ מצרים ארבה, מה כתוב,
"ויכס את עין כל הארץ ותחשך הארץ". למה,
משום שכל המכשפים והקוסמים שבעולם,
אינם יכולים לעשות כישוף, אלא בדבר אחד,
במדרגה אחת, בפעם אחת, ולעם הזה הביא
ארבה מעורב, בכמה מינים מעורבים זה בזה
עד שכל המכשפים וכל הקוסמים, לא היו
יכולים לקום מפניהם. וזה הוא ויכס את עין
כל הארץ, דהיינו שלא יכלו לקום מפניהם.
וזהו שכתוב כאן, הנה כסה את עין הארץ.
דהיינו שאי אפשר לקום מפניו. (ז"ח בלק, סולם
אות כ"ז, מאמר הנה כסה את עין הארץ, דפו"י ז"ח ח"ג
דף נ"ג סוף טור ד').

[מכת ארבה במדה כנגד מדה: יש להתבונן
בדברי הזוהר כאן, שמשווה את לשון ריבוי
הנאמר במכת ארבה "ויכס את עין כל הארץ",
ללשון ריבוי בני ישראל, בדברי בלק לבלעם,
כמ"ש שאמר לו עליהם "הנה עם יצא ממצרים
והנה כסה את עין הארץ". שכן מצינו בברכת
הקב"ה לאברהם אבינו אחר ניסיון העקדה,
שהבטיח לו "כי ברך אברכך והרבה ארבה את
זרעך" וגו' (וירא, בראשית כ"ב י"ז), היינו שריבוי בני
ישראל מרומז במילה ארבה. ומכיון שפרעה גזר
גזרות נגד ריבוי בני ישראל, כמ"ש שאמר "הנה
עם בני ישראל רב ועצום ממנו הבה נתחכמה
לו פן ירבה" וגו' (שמות א' ט' י'), נענשו מצרים
במכת ארבה, שהיא מדה כנגד מדה. שחששו
מריבוי שהוא טוב, ונענשו בריבוי שהוא רע,
ממכת ארבה. [רש"י (שם): פן ירבה- ומדרשו רוח

אתני עמיה. ביומא קדמאא ברא שמיא, אתני עמהון דיסליק לאליהו השמימה בגו סערה, וכן הנה, דכתיב, "ויצל אליהו בסערה השמים" (מלכים ב' י"א). בההוא יומא ברא נהורא, ואתני עמיה דיחשיך לשמשא במצרים תלתא יומין, דכתיב "ויהי חשך אפלה בכל ארץ מצרים שלשת ימים" (בא, שמות י' כ"ב), וכו'.

הסולם

(עה): כל מה שעשה הקב"ה במעשה בראשית, בכלום התנה עמהם. ביום הראשון ברא את השמים, התנה עמהם שיעלו את אליהו השמימה בסערה. וכן היה, שכתוב, "ויצל אליהו בסערה השמים". ביום ההוא [יום א' דמעשה בראשית], ברא את האור, והתנה עמו שיחשיך השמש במצרים ג' ימים, שכתוב, "ויהי חשך אפלה בכל ארץ מצרים שלשת ימים". (ויקהל, סולם אות ע"ה, דפו"י ח"ב דף קצ"ח ע"ב).

[חושך מצרים מיום א' דמעשה בראשית: תמצית המבואר בזוהר כאן הוא, שחושך מצרים לא היה מצד שנחשכו מאורות השמים שנבראו ביום ד' דמעשה בראשית, אלא מצד בריאת אור והחושך ביום א' של הבריאה. שכך התנה עימם הקב"ה בשעת בריאתם. [עוד איתא בזוהר שם, כל תנאי הקב"ה בשעת הבריאה. כגון הדג המוכן ליונה הנביא מיום ה'; שבו נבראו הדגים. וכן תנאי העמדת יהושע את השמש, בבריאת המאורות ביום ד' ועוד]. משמעות חושך מיוחד זה מצד שורשו בבריאת האור והחושך, יכולה להתפרש גם על אבדת חכמת מצרים אחר יציאת בני ישראל. כיון שמכת חושך הייתה מכוונת כנגד ספירת החכמה, שהאור שבה בבחינת האור שהאיר ביום א' דמעשה בראשית. ובמדה שהחשיך להם, כן האיר לישראל מאז ועד קבלת התורה כמ"ש "ולבני ישראל היה אור במושבותם".

אשר על שפת הים". ולכך אמר הקב"ה נטה את ירך בארבה, פירוש, הכח שלך, שאתה המצאת מכה זו. ולכך אמר פרעה חטאתי לה' ולכם, ובכל המכות לא אמר לכם רק במכה זו, וזה מפני שהם היו ממציאיים את המכה הזו. ודו"ק היטב. ועל פי זה יובן מלת בארבה שהוא תמוה לכאורה. ובזה ניחא, שהש"ת הודיע למשה שיפה כיון במכת הארבה שהוא מדה כנגד מדה, וכמו שכתבתי על שרצה לבטל מאמר ה' לאברהם אבינו ע"ה (בראשית כ"ב י"ז) הרבה ארבה, וזה, פירוש "בארבה". עכ"ל קול שמחה. היינו, שדבריו הם כעין דברי הזוהר חדש (בלק ה"ל), שלשון ריבוי הנאמר במכת ארבה, רומז גם על ריבוי בני ישראל, במדה כנגד מדה, אשר כן הוא גם בשורשם בספירות.

מסורת הזוהר: תורה אור: וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתוהו אשר על הנקה ארץ בני עמו לקרא לו לאמר הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ והוא ישב ממלי (בלק, במדבר כ"ב ה'). ויעל הארבה על כל ארץ מצרים וינח בכל גבול מצרים כבד מאד לפניו לא היה כן ארבה כמותו ואחריו לא יהיה כן: (טו): ויכס את עין כל הארץ ותחשיך הארץ ויאכל את כל עשב הארץ ואת כל פרי העץ אשר הותיר הנבד ולא נותר כל ירק בעץ ובעשב השדה בכל ארץ מצרים (בא, שמות י' י"ד - ט"ו). פי ברח אברכה והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים וירש זרעך את שער איביו(ויירא, בראשית כ"ב י"ז).

חושך

מכת חושך עונש על ביטול אור חכמת התורה (ויקהל, סולם אות ע"ה)

(עה): ולא דא בלחודוי, אלא כל מה דעבד קודשא בריך הוא בעובדא דבראשית, בכלא

וַיִּדְבֹר וַיהוָה רָכַב אֶשׁ וְסוּסֵי אֶשׁ וַיַּפְרְדּוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם
וַיַּעַל אֵלֵיהֶם בְּסִטְרָה הַשְּׂמַיִם (מלכים ב' י"א).

ויהי בחצי הלילה

(בא, סולם אות קי"ד-קט"ו)

(קיד): וַיִּפְעוּד דְּהַאי לַיְלִיא לֹא אַתְּפִלַּג, לֹא
עֲבִיד נִימוּסוּי. מְנָא לָן. מְאַבְרָהָם. דְּכְתִיב,
(בראשית יד) "וַיִּחַלֵּק עֲלֵיהֶם לַיְלָה", דְּאַתְּפִלַּג
לְמַעַבְד נִימוּסוּי. אוּף הַכָּא, מִשָּׁה אָמַר
בְּחִצוֹת, כְּמַפְלַג. דְּמִשָּׁה יָדַע דְּלֹא יַעֲבִיד
נִימוּסוּי, עַד דְּאַתְּפִלַּג: (קטו): וְהָכִי הָוָה, דְּלֹא
עֲבִיד לַיְלִיא נִימוּסוּי, עַד דְּאַתְּפִלַּג, בְּפִלְגוֹת
בְּתִרְאָה, עֲבִיד נִימוּסוּי, הָדָא הוּא דְּכְתִיב "וַיְהִי
בְּחִצֵי הַלַּיְלָה". מֵאִי בְּחִצֵי, בְּפִלְגוֹת בְּתִרְאָה,
בְּזִמְנָא דְּאִיְהִי שְׁלֵטָא, וְאַשְׁתַּכַּח הָאִי זֹאת,
לְמַעַבְד נִמוּסִין תְּדִירָא, וְכָל נִימוּסָא דְּאַתְּעֲבִיד
בְּלַיְלִיא, בְּפִלְגוֹתָא בְּתִרְאָה אַתְּעֲבִיד.

הסולם

(קיד): בעוד דהאי ליליא וכו': ובעוד שלילה
הזה לא התחלק אינו עושה פעולותיו. מאין
לנו, מאברהם. שכתוב, ויחלק עליהם לילה.
שפירושו, שנחלק כדי לעשות פעולותיו. אף
כאן, משה אמר כחצות, פירושו, כשיתחלק,
הלילה, שמשה ידע, שלא יעשה פעולותיו עד
שיתחלק. (קטו): וכן היה, שלא עשה הלילה
פעולותיו עד שנחלק. כי במחצה השניה
של הלילה עשה פעולותיו. ז"ש ויהי בחצי
הלילה. מהו בחצי. היינו במחצה השניה בזמן
שהיא, המלכות, שולטת, ונמצאת תמיד זאת
הזו, שהיא המלכות, לעשות פעולות. וכל
פעולה שנעשתה בלילה, במחצית השניה
נעשתה. (בא, סולם אות קי"ד-קט"ו, דפו"י ח"ב דף ל"ז
ע"ב).

[חצות לילה המיוחד: היינו שחצות לילה
שזו הכה ה' כל בכור מצרים, היא התחלקות

וימש חושך: על פי דברי הזוהר הנ"ל (ויקהל
ע"ה), יובנו דברי רש"י על פסוק "וימש חושך"
(בא, שמות י"א), שפירש: וימש חשך- ויחשך
עליהם חושך, יותר מחשכו של לילה, עכ"ל.
היינו כעין דברי הזוהר הנ"ל, שחושך מצרים
בשלושת ימים אלו לא היה מצד המאורות
שנבראו ביום ד', שמהם אור היום וחשכת
הלילה, אלא מצד האור והחושך שנבראו ביום
ב'. בזה יובן גם לשון הכתוב "וימש חשך". היינו
עצם ממשות החושך כפי שנברא.

מכת חושך בחודש אדר: בדרך רמז, מבואר
בספר רבנו אפרים על התורה, שמכת חושך
הייתה הייתה בחודש אדר (לפי סדר המכות
והחדשים), והיא נרמזת בפסוק במגילת אסתר
"ליהודים הייתה אורה ושמחה". כיון שבמכה
זו היה חושך למצרים ולבני ישראל היה אור
במושבותם. וכן נאמר במגילה על חודש אדר
"ליהודים היתה אורה" וגו', עכ"ל. שאפשר
להוסיף מעט בהבנת דבריו, שהאור שהאיר
אז לבני ישראל היה אור הגנוז שנברא ביום
א' דמעשה בראשית. שהקב"ה גנז אותו בתורה.
שהוא שהאיר אז לבני ישראל, כדאיתא בגמ',
מסכת מגילה (דף ט"ז ע"ב), "ליהודים אורה",
זו תורה. כלומר, שהאור הגנוז בתורה שהאיר
לישראל בימי מרדכי ואסתר, הוא כאור הגנוז
שהאיר לבני ישראל במצרים בחודש אדר.

מסורת הזוהר: תורה אור: ויאמר ה' אֶל מֹשֶׁה
נְטֵה יָדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם וְיִהְיֶה חֹשֶׁךְ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם
וַיִּמַּשׁ חֹשֶׁךְ: (כב): וַיִּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַשָּׁמַיִם
וַיְהִי חֹשֶׁךְ אַפְּלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים
(בא, שמות י"א-כ"ב). וַיְהִי הַמָּוָה הַלְכִים הַלֹּךְ

אפיקומון

אפיקומון

(תרומה, סולם אות תקפ"ח)

(תקפח): דאיהו קרבן עולה ויורד. מסטרא דעשיר עולה ודאי, דאסתלק עליה. דכל עתירין, כל טיבו דעבדין, בלהון לזפאה להון לעלמא דאתי, ותמן איהי תגא על רישיהו. בינוני, דפלא למזכי בתרין עלמין, איהו מחצית השקל עמיה בעלמא דאתי, כגון מצה דאתפליג, חציה תחת המפה לאפיקומן בתר סעודה. וחציה למצנה קדם סעודה. ומסטרא דא נאמר באסתר, (אסתר ה) "מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש".

הסולם

(תקפח): דאיהו קרבן עולה ויורד וכו': שהמלכות היא קרבן עולה ויורד. מצד העשיר, היא עולה ודאי, שהיא מתעלה עליו, כי כל העשירים, כל הטוב שהם עושים, הכל הוא לזכותם לעולם הבא, ושם היא עטרה על ראשם, וזהו מבחינת מה שהיא כתר על ז"א. בינוני, העובד כדי לזכות בב' עולמות, דהיינו גם בעולם הזה. היא עמו מחצית השקל בעולם הבא, כגון מצה, שנחלקה, חציה תחת המפה לאפיקומן אחר הסעודה, וחציה לאכילת מצה לפני הסעודה. ומצד זה נאמר באסתר, מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות, ותעש. וזהו מבחינת מה שהיא באמצעו של ז"א בסוד נקודת השורק. (תרומה, סולם אות תקפ"ח. דפו"ח"ב דף קנ"ח ע"ב).

[אפיקומון: יש להתבונן בדברי הזוהר כאן, שמזכיר פסוק הנאמר באסתר מה בקשתך עד חצי המלכות ותעש, שלכאורה יש בכך

המדרגה הנקראת לילה לעשיית אותה פעולה. ידויק לשון הזוהר בעוד דהאי ליליא [בעוד שהלילה הזה], שנראה כמרמז על כך שאע"פ שכל חצות לילה היא התחלקות המדרגה לפעולות שונות, עם כל זאת, המדובר כאן הוא בלילה הזה, דהיינו לילה המיוחד, כעין התחלקות הלילה אצל אברהם אבינו. שמלבד הנסים שביציאת מצרים שנעשו בלילה זה, כן נעשו בו ניסים רבים כמפורט בהגדה של פסח בפזמון ובכך ויהי בחצי הלילה.

לילה המסוגל לברכות: פדר"א: כן מפורש בפרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ב), שברכות יצחק ליעקב היו בליל פסח, וזה לשונו: זה הלילה כל העולם אומרים בו הלל, ואוצרות טללים נפתחים בזה הלילה, עכ"ל. ועדיין חלקו משומר לניסים העת"ל, כמ"ש ליל שמורים.

כעין דברי הזוהר כאן, איתא גם בזוהר לך לך (סולם אות שע"ג-שע"ה, מאמר לילה ופלגות לילה). ויש לעיין קצת בדין שנעשה באותה שעה על מצרים, וכן בדין שנעשה במלחמת אברהם, על אף שמחצות לילה והלאה היא תחילת הארת הפנים מצד החסד. כמבואר בזוהר לך לך (סולם אות שע"ז), וכן בזוהר תרומה (סולם אות פ"ד).

מסורת הזוהר: תורה אור: ויהי בחצי הלילה והי הנה כל בכור בארץ מצרים מבכר פרעה הישב על פסאו עד בכור השבוי אשר בבית הבור וכל בכור בהמה (בא, שמות י"ב כ"ט). וישמע אבכם פי נשבה אחיו וירק את חניכיו ולידי ביתו שמנה עשר ושלש מאות ויך עד דן: ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויגם ויך עד חובה אשר משמאל לדמשק (לך לך, בראשית י"ד י"ד-ט"ו).

ב' מאורות הגדולים, שאז מאירה לחצוניות שה"ס עוה"ז, ואח"כ ממשיכה מבחינתה לאחר המיעוט שירדה לסוף ז"א, לנקודה תחת יסוד ז"א, שאז מאירה רק לפנימיות שה"ס עולם הבא. וז"ש איהי מחצית השקל עמיה בעלמא דאתי, שהיא אז מחצית השקל מבחינת חסדים בלי חכמה המאירה רק לפנימיות. וזהו **שמדמה אותה למצה שחציה לפני הסעודה לאכילת מצוה**, שה"ס מחצית השקל מחכמה בלי חסדים, וחציה לאחר הסעודה **לאפיקומן** שה"ס מחצית השקל מחסדים בלי חכמה. וז"ס עד חצי המלכות ותעש. כי אי אפשר להמשיך ב' חצאי המלכות ביחד. אלא בזה אחר זה. וכן אין אפשרות לחצי המלכות העליונה להתקיים להיותה בחסרון חכמה. וע"כ אפשר להתקיים רק חצי המלכות התחתונה שהיא תחת יסוד ז"א. ודע שכל המדובר היא כאן מבחינת ג"ר דחכמה שאינה מאירה בתחתונה. אבל בחינת ו"ק דחכמה מאירה גם בתחתונה. אמנם בחי ו"ק דחכמה אינה מאירה לחצוניות, שה"ס עולם הזה. עכ"ל הסולם (תרומה אות תקפ"ח).

רמז למנהג ישראל שזמן זה מסוגל לבקשות הנעשות ומתקיימות. אגב אורחא, גם המשתה שעשתה אסתר היה בפסח.

[עיון] סוד המחצית: להלן ביאור המאמר מהמשך דברי פירוש הסולם (שם, תרומה אות תקפ"ח): **ביאור הדברים.** נודע שתחילה היא המלכות בסוד ב' מאורות הגדולים שוה עם ז"א, ששניהם הם ב' פלגי דגופא, כי ז"א מקבל חסדים מקו ימין דבינה, והמלכות מקבלת חכמה בלי חסדים מקו שמאל דבינה, ואז מאירה גם לחצוניות, שה"ס עולם הזה. ואז היא נבחנת למחצית השקל דחכמה בלי חסדים, ולרביעית לחג"ת, שעומדת באמצעו של ז"א מחזה ולמעלה, ואח"כ נתמעטה המלכות עד לנקודה תחת יסוד דז"א, ואז יש לה רק חסדים בלי חכמה, ונבחנת למחצית השקל דחסדים בלי חכמה, ומאירה רק לפנימיות שה"ס עולם הבא. ולא לחיצוניות, שה"ס עולם הזה. (ועי' לעיל ב"א דף ק"י ד"ה מלכותא דדוד, ע"ש בכל ההמשך).

וז"ש, בינוני דפלח למזכי בתרין עלמין דהיינו שמתחילה ממשך המלכות בבחינת

אמרות בעל הסולם

דומה דודי לצבי, שדרשו חז"ל על הקב"ה שבשעה שהוא מסתלק ח"ו מישראל, מחזיר פניו לאחוריו כצבי, הוא ענין חזרת הפנים להיות באחוריים. אשר באין תחבולה להמציא הפנים, מביאים הפנים באחוריים. שבסבת צער הסתר הפנים והמרחק המכונה "אחוריים", מתרבים נצוצי ההשתוקקות במדה יתרה, עד שהאחוריים נעשים כפנים עצמם. אשר עיקר הסגולה בזמן הזה, רק להתמיד ולהרבות הגעגועים והכיסופים, כי בזה מתגלה הפנים (פרי חכם ב', אגרת י"ט עמ' ע"ד. אגרת כ"א עמ' ע"ז. אגרת מ"ב, עמ' קכ"ט-ק"ל)

בכל התעוררות האדם לטהרה ואהבה לה', יש להבין את התעוררות ה' אליו בגעגועים עצומים. ע"ד שפירש הבעש"ט ה' צלך. שכמו שכל נטיות הצל בהתאם לתנועות האדם, כמו כן כל האדם בהתאם להשי"ת. שזהו כוונת רבי עקיבא, אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין, ומי מטהר אתכם. (פרי חכם ב', אגרת י"ח, עמ' ע')

מעשה מבעל הסולם – חול המועד פסח

א. הארי החי

צעיר בשנים היה האדמו"ר הקדוש והמקובל רבי יהודה ליב אשלג זצוק"ל, כאשר זכה לעלות ולחונן את עפרה של ארץ ישראל. לימים נתפרסם שמו בעולם בזכות פירושו הזך והשמימי שכתב על ספר הזהר שנקרא בשם 'הסולם', אשר לפניו ולאחריו לא היה כמוהו.

לא חלפו אלא ימים מועטים מהגיעו לעיר הקודש, וכבר הרגישו בני עלייה דקרתא בחושיהם המחודדים, כי ארי עלה מבבל. בעיניים פקוחות עקבו אחר עבודתו המיוחדת כשהם נפעמים מדבקותו בה' ופשטות הליכותיו, ומבלי משים וכנמשכים אל האור החלו לנהור אחריו ולטעום מנועם אמרותיו והנהגותיו. ככל שעברו השנים, כן התעצמה דבקותם בו בהרגישם בחוש כיצד הרבי הקדוש מעלה אותם יחד עמו למדרגותיו הגבוהות והנישאות.

חריף גדול היה בעל הסולם, כיאה לאילן עבות שצימח שורשיו בבית מדרשו של הסבא קדישא מפורישוב, שהנהיג את העדה בנוסח קאצק של הימים ההם. מידת האמת הייתה נר לרגליו ועל פיה בחן עצמו בכל רגע ורגע. בלתי לה' לבדו, דרש מעצמו מחסידיו ומתלמידיו.

ככלל, לא היה הרבי מרבה בדיבורים. מלבד שיעוריו שנאמרו בקביעות מדי לילה, מהשעה אחת אחר חצות ועד תפילת שחרית, בהן היה מרווה נפשות תלמידיו בשופי, היה ממעיט בדיבור. אולם די היה במבט בוחן או במילה בודדת כדי להבהיר לתלמיד היכן הוא עומד ומה עליו לתקן. כבבית היוצר וכמעשה אומן התעלו התלמידים והזדככו, עד כי אפילו צל צילה של מידת הגאווה לו נתפסה ודבקה באחד מבני החבורה, וכבר נדף ריחה למרחוק. קמצוץ של מדת הקמצנות, פחות מכשיעור של מדת העצלנות וק"ו ניצוץ של כעס, די היה באחת מהם כדי להפיל את התלמיד ממעלתו, ולהחזירו לתחילת העבודה מחדש. אולם אף שהורגלו התלמידים לבחון עצמם בעין בוחנת כחוט השערה, לא כן נהגו כלפי אחרים. שם נדרשו לעבוד את ה' מתוך היכל הזכות, בעין טובה ובסבלנות מרובה.

ברם, על אף תביעותיו הגדולות של הרבי, שנדרשו בכל תוקף, הרגישו התלמידים והחסידים את גודל אהבתו להם, שהייתה כאהבת אב לבניו. וכגודל מסירותו להם כן גדלה אהבתם אליו. המעיינות הגדולים שפתח בפניהם, האורות הגדולים שהשפיע עליהם והפסגות הרמות אליהן הרימום ונישאם, הולידו בליבם אהבה וכיסופים אליו עד אין קץ, שנמשכו שנים ארוכות אחר הסתלקותו וחיימו את ליבם עד יומם האחרון. בכיסופין ובסילודין היו מזכירים את שמו, ותמיד כאשר עשו זאת היו עיניהם נמלאות דמעות. וזאת למודעי, כי על אף שבגדולי ת"ח שבירושלים עסקינן, שכבר מילאו כריסם בתורה ובחסידות, בכל זאת כמהה נפשם בדבקות לרבים, כנאחזים ונתלים בצמרתו ופארו של אילן עבות וגבוה.

ביראתו שקדמה לחכמתו, בעודו אברך תשחורת, אב בחכמה ורך בשנים כפשוטו, שימש כדומ"ץ [בדיין ומורה צדק] בפרוור ווארשה עיר הולדתו. וכפי ששם פקע והתפרסם שמו ברבים, כן היה גם בירושלים. בקיאותו המופלגת וזהירותו העצומה בכל דבר הלכה, הושיבוהו עד

מהרה על כס הרבנות בגבעת שאול, פרוור ירושלים, כחבר מן המניין של בד"ץ העדה החרדית.

על אחת מחומרותיו במנהגי הפסח נספר כאן, אשר בעטיה היו מזקני ירושלים, שכינוהו בחיבה על שם אותו המעשה, דער רבי פון די פיש (הרבי של הדגים).

ב. הרבי של הדגים

יסוד גדול הנהיג הרבי בביתו, והוא כי כל ענייני העולם הזה נתונים ומסורים להכרעת נוב"ב הרבנית. עוד בהיותם בפולין, סמוך ונראה לתקופת נישואיהם, ביקש הימנה כי תואיל לקבל על עצמה את כל עול ענייני העולם הזה' על מנת שהוא יוכל להתמסר כולו להשלמת ייעודו בעולם. והיא, שהכירה בקדושתו ובמעלתו, קיבלה את דבריו בנאמנות ובסבלנות אין קץ. מאחר שהשכילה להבין במה דברים אמורים ועד היכן הם מגיעים, מילאה פיה מים ועמדה בפרץ כנגד כל המשיבים על דרכו המיוחדת.

כל זאת, על אף שהפרוטה מעולם לא הייתה מצויה בכיסה, וקשיי הפרנסה והדחקות היו אורחים קבועים בביתם. ולא זו בלבד שמעולם לא התלוננה והפריעה לו בעבודתו העילאית, אלא אף זו שבכל כוחה ומרצה השתדלה לסייע בידו. לעיתים מזומנות אחר ששבה מטלטולי הדרכים ושאר טרדות הפרנסה, טרם שנתנה לעצמה מנוח מיגיעת היום, עוד הייתה שופתת חמין על הכירה עבור הרבי, שמעולם לא עבר עליו חצות לילה בשינה.

קיצורו של דבר, עבודתו כארי מעולם לא הופרעה על ידה. לא במעשה ואפילו לא במחשבה. אלא, שעל אף שככלל היה הרבי מופרש מענייני החומר, לכל כלל יש יוצא מן הכלל, וחג הפסח היה היוצא מן הכלל.

תיכף אחר הפורים היה הרבי פושט צורה ולובש צורה, ומתערב בכל ההכנות לחג כמונה מצוות. זהירותו בכל חומרות הפסח, ישנות גם חדשות, הייתה לשם דבר. כמתעסק בשורשיו העליונים של כל דין ומנהג היה יורד לפרטיו הגשמיים שבעוה"ז כמונה מעות ומתוך חיבה של מצוה. בדרך צחות אמר פעם כי הארת החג כה גדולה, עד כי אפילו בכלשהו חמץ ששווי פחות משיעור פרוטה, אפשר לקיים כמה וכמה מצוות. מלבד כל ההחמרות ומיני הזהירות מאבק חמץ אותן נהג כמנהג רבותיו שבפולין, וכדברי האר"י ז"ל, שעל עצם הזהירות מחמץ כבר מובטח לאדם שלא יחטא כל השנה, עוד הוסיף עליהן כהנה וכהנה, שהן מן המפורסמות בקרב צאצאיו ותלמידיו.

הדרכים המשובשות בארץ ישראל, שבאותם זמנים הייתה תחת שלטון המנדט הבריטי, הקשו רבות על התנועה שבין הערים. דרכים וכבישים חדשים לא נסללו, וגם המעט שנותר כזכר מתקופת שלטון הטורקים בארץ, לא היה הרבה, ועל כל פנים לא השתבח עם הזמן. מה גם שעוד בזמן סלילתם לא השקיעו בהם הטורקים מעבר למעט ההכרחי כמנהגם באותם ימים, וישנם האומרים שכן הם נוהגים מאז ועד היום.

כלי תחבורה סבירים גם הם כמעט לא היו בנמצא, ולאחרונה נוספה על כולן גם סכנת הדרכים מפני כנופיות הפורעים הערבים. השוטרים והחיילים בריטים, שאהדתם הגלויה הייתה נתונה לערבים, מיעטו ככל האפשר מהתערבות באורח חייהם המסור להם מדורות, שהוא "על חרבך תחיה", ומאמר חז"ל כי כל הדרכים בחזקת סכנה קיבל באותם ימים משמעות נוספת.

היה זה בערב פסח של אחת משנות ה'תר"ף המאוחרות. "כַּבֵּי", נכנסה הרבנית לחדר הרבי. "ס אִיז שטייט דאך [כתוב מפורש הוא], זַכְּנֵנו את הַדָּגָה אשר אכלנו במצרים. והנה מלבד דגֵי קטן לליל הסדר אין אפשרות להשיג דגים חיים לפסח".

"וכי מחמת הבריטים והערבים הפסיקו הדגים לגדול?" שאל הרבי בזחיחות הדעת.

"לא", השיבה הרבנית. "בים ישנם הרבה דגים, אלא שמחמת המציק אין השיירות מצויות, והדגים אינם יכולים לעשות נסיעה לרבי".

נסתרים דרכי הצדיקים, שחביבות יתירה נודעה להם בכל הקשור לדגים העולים על שולחנם בסעודות השבת. מצד אחד עיניהם של הדגים הם בבחינת "עינא פקחא", ומצד שני הריהם מצויים תדיר באַתְּכֵסִיא, כלומר שהם מכוסים מעיני בני אדם, ועבודת תיקונם, לאו מילתא זוטרתא היא. רבים ועצומים הם העובדות וההנהגות השזורים בסיפורי החסידים בדבר הכנת הדגים לכבוד שב"ק ע"י הצדיקים עצמם, כנזכר בגמ' על גדולי האמוראים, שעשו כל זאת בעצמם ולא ע"י שליח. גם טעם אכילת הדגים בידיים וסדר אכילתם בסעודה קודם אכילת הבשר מפורש בספרי החסידות, נוסף על הכתוב בעניין הדגים בכתבי האר"י ז"ל, בסוד גלגל החוזר בעולם וכו'..

כך או כך, השכם בבוקרו של יום ו' ערב שבת חוה"מ, ביקש הרבי מאחד התלמידים ושמו רבי לוי יצחק קרקובסקי, שיכין עצמו לנסיעה לעיר יריחו הסמוכה לירושלים, שם יוכל להשיג דגים חיים.

הלה, שהורגל בעשירות מאמריקה ארץ מוצאו, ואשר באותו הזמן נמנה בין היחידים שהחזיקו ברשותם מכונית, שש על ההזדמנות להסיע את הרבי וסיפר את הבשורה לכמה מחבריו הקרובים שבחבורת התלמידים.

על אף היותם בעלי מוחין השותים בצמא ממעין תורתו הנובע, וככלל לא פסק פומייהו מגירסא [לא פסקו מלימודם]. עם כל זאת היה רצונו של הרבי לגביהם בבחי' קודש קדשים. כחסידים ואנשי מעשה הדבוקים לרבם השכילו להבין, כי ככל תחתון הדבוק לעליון, שאינו יכול להשיג ולהאחז אלא רק בחיצוניותו של קומת העליון ממנו, כן יחס התלמיד לרבו שאינו יכול להשיג אלא את חיצוניותו, וכן הוא יחס העניינים הגשמיים אל העניינים הרוחניים. ומתוך שכן, הרי שאפילו העניינים הנראים אצל הרבי כגשמיים, גבוהים הם במעלתם מן הרוחניות של התלמידים. עוד השכילו להבין, כי כאשר הרבי מתעסק בענייני עוה"ז, הרי הוא מעלה ומתקן גם אותם למעלה עליונה.

על כן חילו גם הם את פני רבם וביקשו את רשותו להצטרפותם לנסיעה. משזו ניתנה, עטו על המציאה ותיכף ומיד נמלאה המכונית הגדולה בגדולי וחשובי התלמידים.

"היכן פנסו כל הדגים?" שאל אחד מן חברייה כאשר כבר נאלצו לשבת האחד על ברכי חברו.

"רווחא לבסומי שכחא" [ביטוי בגמרא על מציאות מקום לדברי מתיקה גם אצל אדם שבע], השיב אחד מן החריפים שבחבורה.

כאימרה המפורסמת בפולין על חסידי פאריסוב, שהתנהגותם הייתה בבחינת "אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם", ישב הרבי כל משך הנסיעה כשהוא שקוע במחשבותיו הנשגבות.

בין אם הייתה זו יראת הכבוד מגדלותו של הרבי, בין אם במקום שהמחשבות הן המדברות אין מקום למילים, השקט הנדיר ששרר תדיר במחיצת הרבי נשמר היטב גם במשך הנסיעה. היה זה שקט עמוק ומיוחד, אליו הורגלו התלמידים בשעת השיעורים והטישים, בהם מלבד הרבי איש לא העז להשמיע הגה.

יושבים צפופים ומשתחווים רווחים הצטופפו התלמידים במכונית, כאשר מאחורי מושב הרבי ישב המשמש המסור והחזיק בידיו את הצידה לדרך שנתבקש להכין. טלית אחת, רוטל מים [מדה שהייתה נהוגה אז], וכמה מצות. בלחש ומפה לאוזן שמעו התלמידים על הצידה המיוחדת שהמשמש נתבקש להכין, וליבם נכון לבאות.

לכשקרבו לתחומי העיר יריחו הופשרה מעט האווירה, וד"ת הקשורים לשם העיר החלו להיאמר.

למראה המוני הערבים שגדשו את מגרשי העיר הזכיר אחד התלמידים כסגולה לשמירה את לשון הפסוק "ויריחו סגורה ומסוגרת מפני בני ישראל אין יוצא ואין בא" (יהושע ה' י').

"וואס האט איהר מו'קא" [מה הנך מפחד], העיר לו אחד. "ס'אייט שטייט העטלעכע מאל אין משנה, אז אסאך יידען האָבן גיוואינט אין יריחו. [הרי כתוב כמה פעמים במשנה שיהודים גרו ביריחו]. ששה דברים עשו אנשי יריחו, שטייט אין פסחים פרק ד'. און אויך אין תמיד פרק ג' שטייט, אז דער נאמען יריחו איז על שם שהיו מריחים את ריח הקטורת, עד שהיו העיזים מתעטשות ממנו".

"איהר האט רעכט", ענה חברו, "דער פרוּפּלעם איז, אַז זיי, וואס דרִיען זאך אַרום אונז, לערנען נישט און וויסען נישט פון די משניות".

[תרגום="מה הינך כה מפחד", העיר לו אחד. "הלא נזכר כמה וכמה פעמים במשנה, שהרבה יהודים גרו בעיר יריחו. כגון ששה דברים עשו אנשי יריחו וכו', במסכת פסחים פרק ד'. גם במסכת תמיד פרק ג' נאמר, ששם העיר יריחו ניתן לה על שם ריח הקטורת מבית המקדש שהורגש בה, עד שאפילו העיזים היו מתעטשות ממנו". "הנך צודק", ענה חברו. "ברם הבעיה היא שאותם אנשים המסתובבים סביבנו אינם לומדים ואינם יודעים מן המשניות הללו".]

עם הגיעם לשוק הדגים אשר ביריחו, הפשילו התלמידים ידיהם והחלו לסייע ככל הנדרש.

אחד לאחד ובקפידה רבה נבחנו הדגים המוצעים למכירה, על ידי הרבי, ולאחר שנשאו חן בעיניו הוכנסו חיים לפחים מתאימים שהביאו עימם מירושלים.

השמש כבר נטתה מעט מערבה כאשר הקנייה הסתיימה, וכל החבריא והרבי בראשם שבו אל המכוננית בדרכם חזור. באחד מעיקולי הדרך הצביע אחד התלמידים לעבר כפר ערבי לידו חלפו, וציין כי על פי המסורת, כפר זה שוכן במקום בו מל יהושע את בני ישראל פעם ראשונה, לאחר מ' שנה שהיו במדבר, תוך שרימו בדבריו למאמר הזוה"ק פר' אמור, העוסק בדם מילה ודם פסח ומחבר ביניהם. עוד הדברים בפיו, החל מגנוע המכוננית לגנוח ולהשתעל, עד שלבסוף, אחר כמה רגעים נדם וכבה לחלוטין, בהותירו אותם בודדים על אם הדרך.

אם בתחילה עדיין סבר ר' לוי יצחק וכמוהו יתר התלמידים, כי ניתן יהיה להתגבר על התקלה, הרי ככל שנקפו השעות הלכה תקווה זו ונגוזה. השימוון שמסביב בכל אותן שעות הותירו אותם כלשון הפסוק: "תועים במדבר בישימוון, דרך עיר מושב לא מצאו, רעבים גם צמאים נפשם תתעטף. ויצעקו..." (תהלים קז).

השמש נטתה לשקוע והשבת החלה פורשת כנפיה, וכך הובהר לכולם באין אומר, כי כפי הנראה זהו רצונו של מקום [הקב"ה]. בפנים נפולות הסבירו לרבי את חומרת המצב ואת גודל הסכנה שחשש פיקוח נפש בצדה, והמתינו למוצא פיו.

בעיניים חודרות עד עומקה של נפש בחן הרבי את פני תלמידיו כמבקש לעמוד על מידת עמידתם בניסיון. אולם תיכף ומיד, באותה שלווה נפש עילאית ובאותה נהרה שהייתה נסוכה תדיר על פניו, הורה באצבע על בוסתן שבקרבת מקום, ואמר כי שם ישבתו את שבתם.

בלית ברירה נטלו החסידים עימם את כל שיכלו לשאת מן המכוננית ופנו לעבר המקום עליו הצביע הרבי. רק עתה הבחינו בידיו העמוסות של המשמש ונזכרו בצידה לדרך שהלה נתבקש להביא עמו. 'הייתכן שהרבי ידע מראש על כל זה?' ריחפה השאלה באוויר.

הבוסתן אליו הגיעו לא היה אלא סוכת עצי פרי בחזיתו של בית ערבי, שלא היה שונה במראיתו משאר הבתים בסביבה. עודם נכנסים, ובעל הבית יצא זועף לקראתם, ובמבט זועם ורווי שנאה ביקש להבריחם מן המקום. לרגע נח מבטו על פני הרבי, ודי היה בכך כדי שטעמו והתייחסותו של הלה ישתנו מן הקצה לקצה. מול עיניהם המשתאות ראו החסידים בחוש כיצד מתקיים ברבם הפסוק "בְּרצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים איתו".

מרגע זה והלאה כמו נהפך עורו של הערבי מאויב לאוהב. מלבד הרשות שנתן לכל החבריא להישאר בבוסתנו, עוד הכביר עליהם מבחר של פירות הדר ואגוזים, והשתדל בכל יכולתו לכבדם ולהשביע את רצונם. גם שאר ערביי המקום שנאספו לקול השמועה ובאו, התנהגו באותה צורה. תיכף בראותם את פני הרבי, כמו נחסם פיהם, וביראת הכבוד נתפזרו וחזרו למקומם.

רוחו של הרבי הייתה מרוממת, ומכיון שכך שבו מעיינות התורה ונפתחו, ומשנפתח הסכר, שוב לא נסגר. נים ולא נים, תִּיר ולא תִיר, המשיכו בלימודם גם אחר הסעודה והתפילה, וכמעשהו בלילה כן מעשהו ביום. בזו אחר זו חלפו להן השעות, גדושות ועמוסות בתורה

ועבודה ללא שום פחד ומורא.

אלא, שלא כן היו פני הדברים בירושלים. השמועה על הרבי וחסידיו שיצאו למקום הסכנה ולא שבו, הרעישה את העיר. נפשם של בני המשפחות המודאגים כמעט פרחו, כאשר נכנסה השבת ולא היה בידם אפילו שבריר מידע על גורל יקיריהם.

בד בבד עם התפילות לשלום של הנעדרים, פנו חשובי העסקנים אל המשטרה הבריטית, ובתחנונים ביקשו את התערבותם. לגודל הנחיצות ודוחק השעה ניתנה ההוראה, ולקראת צהריים יצאה קבוצת שוטרי פרשים לסריקות וחיפושים אחר הנעדרים.

הרחק משם, בחצר הבוסתן אשר בערבות יריחו, ישובים במעגל סביב רבם ושקועים בתורה, הבחינו בהם השוטרים. מופתעים משלוותם האין סופית, האזינו לסדר השתלשלות המאורעות והציעו לפנותם בו במקום מן האזור המסוכן.

סרובם המוחלט של הרבי וחסידיו להתפנות, כמעט הביאם לידי תגרה. "שמירת השבת היא השומרת עלינו", הסבירו לשוטרים, שלא הבינו מילה וחצי מילה. משבאו השוטרים לכלל כעס באו לידי טעות, ועזבו כולם את המקום בדרכם ירושלימה.

הבשורה הטובה כי שלום לכולם אכן הגיעה לבני המשפחות, והרגיעה במעט את הרוחות. אלא שאז נפתח הפתח לשאלות וויכוחים על עצם היציאה לנסיעה המסוכנת. היו שהתלוצצו ואמרו כי חשקה נפשם של החסידים בדגים מלוחים שמקורם דווקא מים המלח. היו שאמרו כי רצונם לתקן את גלגולי הדגים של ים המלח הוא שהביאם להיכן שהגיעו. כך או אחרת, המתינו כולם לשובם לשלום ולסיומה הטוב של הפרשה.

עם צאת הכוכבים ולאחר שהבדילו בתפילה הורה הרבי לתלמידו החסיד ר' לוי יצחק לשוב אל המכוננית ולהביאה סמוך לבוסתן. באמונת חסידים פשוטה עשה הלה כפי שנצטווה, וכגודל האמונה כן היה הפלא. המכוננית הותנעה ומיד, ללא כל זכר לתקלה. אדהכי ועד ארגיעה, שבו כולם ירושלימה שלמים בגופם בממונם ובתורתם.

בין אם היה זה המקום שדרש את תיקונו, בין אם היה זה מטעמים כמוסים בבחי' רזין דרזין שאפי' מאודנא לפומא לא מתגליין, הרי שמני אז, בשעת סיפור המעשה ולזכרו, היו שהשתמשו בכינוי "דער רבי פון די פיש" (הרבי של הדגים), גם אנו לא באנו בזאת אלא לספר המעשה וגופא דעובדא היכי הוה [לספר גופו של דבר כיצד היה], ולהעמיד הדברים שבבחי' כבשי דרחמנא, על דיוקם. זיעוכי"א.

סיפור מהבעש"ט לפסח

סיפור שהיה בעל הסולם זי"ע מספר בליל פסח לאחר עריכת הסדר

[באידיש, כפי שנדפס בסוף ההגדה "זואת ליהודה", הובא בקובץ בני היכלא לפסח גליון מס' 4]

איך וועל דא דערציילן איין בעוואוסטע מעשה וואס איז גיווען פסח ביי נאכט, ביי דעם הייליגען זיידען הבעש"ט הק' זיע"א.

ווען ער איז געפאהרן קיין א"י איז ער צום ערשטין געפאהרן קיין סטאמבול, עס איז געווען סוף ווינטער פאר פסח. גלייך ווי ער איז געקומען קיין סטאמבול מיט דער באבע הצדיקת מרת אדילי דעם בעש"ט טאכטער, איז ער אריין געגאנגען אין אבית המדרש אריין נעכטיגן, אין איז דארט געזעסען אנאגצען טאג. די טאכטער האט גענעכטיגט ביי איינאנדערען.

זי איז ארויס גאגאנגען זעהר פערטרויערט זעהעדיג אז איהר פאטער וואס איז גיווען אין דער היים אזוי גרוס, איז נעביך דא בשפל המצב. אויך קומט אהן דער פסח אין עס איז נישט דא קיין מצה שמורה, נישט קיין ווין צו ארבע כוסות.

דער ווייל האט זי גענומען דעם בעש"ט העמד אויס צו וואשען, איז זי געגאנגען צו דעם טייך וואשען. זי איז געשטאנען און געוואשען, און געגעסן מיט טרעהרן.

אזוי איז אונגעקומען א רייכער יוד פון סטמבול, אין געוואלט ארויף געהן אויף די שיף וואס איז דארט געשטאנען. ווי ער האט געזעהען א פרוי שטעהט און וואשט, און די טרעהרן גוסען זיך פין איהרע אויגען, געהט ער צו איהר אין זאגט צו איהר ווער זענט איהר, און וואס ווינט איהר. ענטפערט זי, איך פאר מיט מיין פאטער וואס ער איז אין רוסלאנד געווען רבי קיין א"י. יעצט מוזען מיר זיין פסח אין סטאמבול, מיר האבען ניט קיין געלד אויף מצות אויך ווין.

זאגט ער דאס איז מיין אדרעס, איהר זאלט מיט אייער פאטער, קומען צו מיר אויף די פסח טעג, וועט איהר האבען כל טוב.

הערענדיג דאס, איז זי גלייך אוועק צום פאטער אין ביהמ"ד זאגען איהם די בשורה טובה. ווי ער האט דערהערט איז ער געווארן פרעהליך, נו גוט, זאגט ער, ערב פסח אי"ה וועלען מיר געהן צו דעם יוד.

ווי ער האט זיי דערזעהן, האט ער מיט גרויס שמחה זיי מקבל פנים גיווען, און האט זיי מכבד געווען. דער בעש"ט ז"ל איז געווען מלא שמחה. האט ער געזאגט, מען דארף זיך אביסל צולעהנען, מען זאל קאנען ביי נאכט זיצען און דערצעהלין יציאת מצרים. האט אים דער בעה"ב געגעבען אבזונדרע שטוב אנצולעהנען.

עס איז געווארען נאכט, אין דער בעש"ט קומט ניט אריין צום דאוונען, אויך צום סדר. דער

בעה"ב ווארט שעה, צווי שעה, עס איז שוין צעהן דער זייגער. געהט ער אריין זעהן וואס טהוט דער בעש"ט.

ווי דערציטערט איז ער געווארען, אז ער האט געזעהן ער ליעגט, אין פון ביידע אויגען גיעסען זיך צווי קוואלען טרעהרן, אזוי ווי צווי רונעס אהן איין אויפהער. אין דאס פנים ווערט נשתנה פון מינוט צו מינוט.

ער שטעהט אין גרויס שרעק, ער האט מורא איהם צו וועקען. אזוי ווי ער שטעהט און קלערט, טהוט דער בעש"ט אשרעקליכן געשריי, און קומט אויף פון שלאף, און וואשט זיך די הענד און הויבט אהן דאוונען מיט גרויס כונה.

נאכן דאוונען, זעצט מען זיך צום סדר. פערשטעהט זיך אז דער בעש"ט האט געפיהרט אסדר מיט אלע כונות.

נאכן סדר, פרעגט דער בעה"ב, הייליגער רבי, וואס איז געשעהן מיט אייך ביים שלאף. ענטפערט ער, אז מיין נשמה איז ארום און הימעל, האב איך געהערט אזגרה אויסרופען, אז די יודען פון די שטאדט סטאמבול, זאל מען ארויסטרייבען. האב איך אנגעהויבען שטארק צו ויינען, און געבעטען מבטל צו זיין די גזרה, אבער בשום אופן האב איך נישט געקענט אויספוילען. ביז איך האב אגעשריי געגעבען, הריני מוסר נפשי בשביל ישראל, איך גיב אוועק מיין נשמה פארן פאלק ישראל, אז די גזרה זאל בטל ווערען. האב איך געהערט אקול, אז די גזרה איז בטל, אויך די נשמה האט מען מיר צוריק געגיבען. דעריבער בין איך אויפגעקומען מיט אגעשריי, אזוי ווי אקונד ווערט געבוירען און די וועלט מיט אגעשריי. מארגען וועט איר וויסען צו סאיז אמת וואס איך זאג, עס קומט מארגען פריה צום דאווענען.

און שוהל, עס פעהלען אויס די ראש קהל. מען ווארט אצייט, אבער זיי קומען ניט. האט מען גענומען דאוונען אהן זיי.

נאכן דאוונען, זענען זיי געקומען מיט אפרעהליכען גוט יום טוב יודען, מיר האבען געהאט גרויסע נסים. עס איז דא ביים רעגירונג איין שונא ישראל, האט ער אנגעארבייט אפראטאקאל, אז מען זאל די יודען ארויס טרייבען. עס האט געהאלטען אז דער זאל שוין אונטערשייבען. נור אז מיר זענען געוואר געווארן, זענען מיר געגאנגען צו איינעם אבעקאנטין פון רעגירונג, ער זאל רחמנות אויף אונז.

מיט גרויס שתדלנות זענען מיר אויס גילעזט געווארין.

מעשה מהבעש"ט לפסח

שהיה בעל הסולם נוהג לספר אחר עריכת הסדר.

לא רבים היו המסובים בשולחן הסדר של האדמו"ר האלקי מרן בעל הסולם זיע"א. לרוב היו אלו מבני המשפחה הקרובה שזכו לכך בהגיע תורם, עליהם נוספו מספר מוזמנים מבין התלמידים ועוד כמה אורחים שלמי מהמסובים לא היה כל מושג לגבי זהותם.

אולם על אף חלוף השנים לא כהה ולא נחלש זכרון ליל הסדר במחיצת בעל הסולם זיע"א, מזכרונם של אלו שזכו להשתתף בו. הוא נחרט ונחקק בזכרונם לנצח, ורישומו ניכר בפניהם לזמן רב מאוד.

הסיפור הבא ותיאורו נלקט מפי השרידים הבודדים שזכו להשתתף באחד מן הסדרים הללו. לדבריהם, טעמו ורישומו של אותו סדר עליון המשיכו להאיר להם מידי שנה בכל סדר.

[אגב, אורחים שלא מבני המשפחה ושלא מבין התלמידים, אלא מן הסוג הנוסף הנ"ל, התארחו בליל הסדר משך השנים, גם אצל בנו האדמו"ר הרש"ב זצ"ל. זכורני כי לאחר שנים רבות נתתי ליבי לעובדה תמוהה שלא הבחנתי בה בשעת מעשה, והיא, שלא זו בלבד שמעולם קודם לכן לא ראיתי את אותם אורחים בשום יום מימות השנה, לא במקום זה ולא במקום אחר, אלא אף זו שתיכף אחר הסדר, ולכל היותר במוצאי יו"ט ראשון, היו אותם אורחים אורזים את צרור מיטלטליהם ויוצאים איש לדרכו. עוד זכורני כי כל נסיון לבוא עימם בדברים לא צלח. מלבד ברכת גוט יו"ט מלווה במנווד ראש ובחיוך לבבי בפנים מאירות, לא שוחחו אותם אורחים עם איש מלבד עם האדמו"ר זצ"ל. י א]

עם כל הצטנעותו של בעל הסולם והשתדלותו המרובה שלא להסגיר את רום מחשבותיו שבכל רגע ורגע, הרי שבלייל הסדר היו פני הדברים שונים לחלוטין. נהרת השמחה והארת פניו העידו כאלף עדים על הרגשתו הברורה והבהירה את אור החסד העליון החוזר ונאור מידי שנה כבזמן יציאת בני ישראל ממצרים.

כן היה תיכף בעת תפילת ערבית שבכניסת החג, בברכת אמת ואמונה והזכרת הניסים שבגאולת ישראל, וכפלי כפליים בעת אמירת הלל השלם בהתרוממות הרוח ובשמחה גלויה עד אין קץ. אשר כל אלו לא היו אלא כטפה מן הים אל מול גודל שלימות השמחה והאהבה, האמונה והבטחון שקרנו מפניו בעת עריכת הסדר, ואשר הרימו ונשאו יחדיו גם את כל המסובים עמו אל אותן מדרגות רוחניות יקרות ונפלאות.

כמלך במסבו היה מנהל את עריכת הסדר בטוב טעם ודעת בפירושים רבים ויקרים ובסיפור יציאת מצרים בשמחה גדולה. כמבואר בזוה"ק (פרשת בא סולם אות קע"ט-קפ"א), שכל המספר ביציאת מצרים ושמח בספור ההוא בשמחה, עתיד הוא לשמוח עם השכינה לעולם הבא. ובה בשעה מקבץ הקב"ה את כל פמליא דיליה ואומר להם, לכו ושמעו ספור השבח שמספרים בני ושמחים בגאולתי.

ברם, כאשר נסתיים הסדר בשעה שנסתיים ובהיות הלילה כולו ליל שימורים, שנועד מראש

להלל לשבח וליחד כנסת ישראל עם דודה בהלל ובשירים, זכו המשתתפים למתנה נוספת. היה זה סיפור מעשה מן הבעש"ט ובתו הצדקת מרת אדל, שהיה בליל פסח, אשר בעל הסולם היה נוהג לספרו.

וזאת למודעי, שלא זו בלבד שאין אנו מסוגלים או רשאים ליתן טעם למנהגו זה, אלא אף זו שאין לנו להכניס ראשנו בין ההרים הרמים לבאר או להסביר טעם המנהג, שאפשר שכן קיבל מרבותיו הק', או שמא רצה לעורר בלבבות השומעים את האהבה והכיסופין ותשומת הלב שזכו הם לדבר אליו נכספו צדיקי הדורות והבעש"ט, אשר כלתה נפשם לזכות ולעלות לארץ חמדה ליבא דעלמא, ארץ אבותינו ארץ ישראל, או שבכך רצה לחבר בין יציאת מצרים של כלל ישראל לבין יציאת מצרים הפרטית של כל אחד ואחד בכל עת ובכל זמן, או שרצה עיי"כ לעורר רחמי שמים וזכות הבעש"ט הק' לביטול כל מיני גזרות

רעות מעם ישראל. בין אם כך הוא הדבר ובין אחרת, ועד שתחטפנו שינה, היה בעל הסולם מספר הסיפור דלקמן בשפת האידיש. לטובת הקוראים נביאהו כאן בתרגומו ללה"ק. וכך היה אומר בפתח דבריו: אספר לכם את המעשה המפורסם שהיה בליל פסח, אצל מרנא אור שבעת הימים הסבא קדישא הבעל שם טוב זכותו יגן עלינו:

* * *

החורף הקשה של אותה שנה החל אוסף את חילותיו ונסוג במהירות מפני האביב הקרב ובא, שכמו נזף בו על התמהמהותו המתמשכת. אלא שאם לא די היה להם ליהודי העיר מז'בוז וגלילותיה בתלאות שהסבו להם הכפור והררי השלג זה למעלה משלושה חדשים, הרי שעתה, עם תחילת הפשרת השלגים, מלאו כל הארץ וכל הדרכים הסלולות בשלוליות גדולות וביצות טובעניות שלעיתים קשו למעבר אף יותר מן החורף עצמו. זאת, מלבד הקושי הנוסף שבחציית הנהרות הגדושים על גבי הגשרים הרעועים בלאו הכי, שטרם תוקנו עד הנה. אלא, שכל אלו כאין ואפס נחשבו בעיניו של הבעש"ט, שרצונו עז היה להוציא לפועל את תכניתו ולמלא את שאיפתו וכמיהתו לעלות לחונן את עפרה של ארץ ישראל ולזכות לאורה ולאווירה של הארץ הקדושה.

"אין קץ למעלת לימוד התורה בארץ ישראל שהוא בבחינת חיבור הדברים לשורשם העליון, ולשם כך הנני מוכן לכל מאמץ ותלאה", נוהג היה לומר באוזני תלמידיו בכל עת. עתה, עם תום החורף הקשה, גברה בו שאיפה זו עד לכדי מעשה של ממש.

ביודעו ובהבינו היטב את גודל המשימה שבפניו, ולגודל חששו פן יימנע הדבר ממנו כפי שנמנע מרבים לפניו, מנע אף הוא את עצמו מלדבר על כך עם שום אדם שבעולם. בבחינת דברים הכמוסים שמליבא לפומא לא גלייא, ומלבד בתו הצדקת מרת אדל, לא ידע איש על כך, אף לא אחד מתלמידיו הקרובים.

כדרכם של צדיקים האומרים מעט ועושים הרבה בהנהגת תכיפות וסמיכות המעשה למחשבה, לא הותיר הבעש"ט זמן רב להכנות הדרושות לנסיעה. ואם בימים כתיקונם הייתה כל יציאה לדרך כרוכה במזמן רב ובהכנת צידה לדרך, על אחת כמה וכמה נסיעה ארוכה שכזו. אפס, ברצונו כי עז לצאת לדרך ללא שהיות, צרר את כל מזונו, שספק אם

היה בו די לכסות צד אחד של הנסיעה, ארז מעט מן המיטלטלין הנחוצים ביותר, שברובם היו תפיליו וספריו, ואחר שבא בדברים עם אחד העגלונים שמלאו לבו לצאת למסע הארוך, יצאו תיכף לדרך כשמגמת פניהם היא העיר סטאמבול (איסטנבול), שבאותם הימים שימשה כציר מרכזי בדרך לארץ ישראל.

מלומדים בקשיים, בניסיונות ובעיכובים, המצוים לרוב כנגד כל דבר שבקדושה, עמדו בגבורה וללא חת בכל תלאות הדרך, שנתארכה אף מעבר לכל גבולי הזמן, ובלבם שמחה גדולה על כי בכל רגע ורגע קרבים הם והולכים לקראת מטרתם ארץ ישראל משאת נפשם. אלא, שכדרך מצוה אחת הגוררת עימה מצוה נוספת הכרוכה בה בהכרח, מסתבר שכן הוא גם לגבי שמחה אחת הגוררת עימה שמחה נוספת הכרוכה בה בהכרח. אשר על כן, ככל שהלכו וקרבו לסטאמבול, כן הלכה וקרבה גם מצוות שמחת יום טוב של חג הפסח שהיה ממשמש לבא.

הבעש"ט, שגם בעת שהותו בביתו לא הרבה בדיבור, המעיט בו עוד יותר באותה הנסיעה. שקוע היה בלימוד ובמחשבות קדושות, משל מבקש היה להצניע את דבר נסיעתו מכל הבריות שבעולם ואפי' מעצמו, ובשל כך, לא השיית לבו גם לזאת, וכל דאגה הקשורה לחג המתקרב לא נראתה בפניו. באמונתו השלמה בה', סמוך ובטוח היה ולבו שלם עמו כימים ימימה.

כך, באישון ליל בדיקת חמוץ נכנסה העגלה ובאה בשערי העיר הגדולה והסואנת, בעת שזו נמה את שנתה ובאין נפש חיה יוצאת ובאה ברחובותיה. העגלון, שבלאו הכי היו פניו זעופות על התארכות הנסיעה ששכרה נקבע מראש, נחפז על אתר להורידם, ופנה לדרך בהותירו אותם בודדים בנכר ללא קרוב מודע או מכר.

* * *

באין אומר ודברים עשו הבעש"ט וּבָתּוֹ את דרכם אל בית הכנסת המקומי, שם קבעו את תחנתם. הצדקת אדל הצטנפה באחת מפינות עזרת הנשים למנוחת לילה, והבעש"ט שקע בלימודו קביעות הרגלו כעת היותו בביתו.

גם למחרת היום, לא השתנה דבר מסדר עבודתו ורגילותו בה. שקוע בתפילתו, מעוטף בטליתו ללא כל שיג ושיח עם הסובב אותו, עמד הבעש"ט והתפלל ארוכות, בעוד השעות חולפות להן ועוברות בזו אחר זו. לא כן נהגה בתו הצדקת. ליבה נשבר בקרבה על אביה הגדול והמפורסם בעירו, שכך אירע להם עד הגיעם לשפל המצב, הגרוע מן העני הפחות שבישראל. ולא שתהתה חלילה או דאב ליבה על דרכיו של הקב"ה, אלא זאת, שצער רב נצטערה על כך שאין בידם מאום ואפילו לא כזית מצה שמורה ויין לד' כוסות, כדי לקיים את רצון ה' במצוות חג הפסח העומד בפתח. באין בידה שום עצה אחרת להכין דבר כלשהו לשמחת החג, עלה בדעתה שלכל הפחות תוכל לכבדו בכסות נקייה ולכבס בנהר הסמוך את הכתונת של אביה לכבוד יו"ט. והיו הדמעות זולגות מעיניה אל הכתונת וממנה אל הנהר כל אותו הזמן.

עודה עומדת ובוכה באחת הפינות שעל שפת הנהר, נזדמן אדם בעל צורה ומראהו כשל

אחד העשירים מיהודי המקום, ובא לאותה פינת נהר, שם בסמוך המתינה עבורו ספינה קטנה. כאשר הבחין באשה המכבסת ובוכה, פנה אליה בשאלה: "מה לך כי תבכי בערב החג, ומה מעשייך כאן?"

בשברון לב ספרה לו הצדקת אדל על אביה שהינו רבי גדול ברוסיה, ובגודל רצונו לעלות לארץ ישראל יצאו לדרך, ועקב כל התלאה שמצאתם עד הנה, הרי הם מצוים במקום זה ובשעה זו ללא פרוטה לפרטה עבור מצות ויין.

נכמרו רחמיו של אותו אדם, ולא זו משם עד שמסר בפניה הזמנה מפורשת לה ולאביה הגדול, שהריהו מזמינם להתארח בביתו בטוב ובנעימים לכל ימי החג וכל מחסורם עליו, כברכת ה' אשר חננו בעושר רב. לאימות דבריו מסר בידיה דף שבו כתובים היו שמו וכתובתו והזמנתו אותם.

אך שמעה הצדקת את דבריו נשאוה רגליה לבית הכנסת, שם בישרה לאביה את הבשורה הטובה ואת ישועתם הקרובה.

"הודו לה' כי טוב", הודה הבעש"ט לקב"ה והאיר פניו לבתו. זמן מה אחר חצות היום שמו הבעש"ט ובתו פניהם לבית מארחם. הלה קדמם בסבר פנים יפות ובכבוד גדול, ופיו לא חדל מלהודות לקב"ה על האורחים החשובים שזימן לביתו. תיכף וסמוך לבואם ביקש ממנו הבעש"ט, שיראהו מקום בו יוכל לנוח מעט, כמנהג הנזכר בגמ' פסחים (ק"ט ע"א), שהיה התנא הקדוש רבי עקיבא מבטל את לימודו עם תלמידיו בערבי פסחים, כדי שישנו ביום ולא בלילה בשעת הגדה.

בחפץ גדול מילא בעה"ב את בקשתו והראהו את החדר הנפרד שהוכן בעבורו באחד מאגפי הבית.

אתא ובא ליל התקדש חג. כל בני הבית סיימו זה מכבר את כל מלאכתם, בעה"ב שב מבית הכנסת, ובלבו תמיהה גדולה על מקום הימצאו של אורחו הבעש"ט, אחר שלא ראהו בעת התפילה בבית הכנסת.

חלפה לה שעה, ועוד שעה נוספת, וגם בשולחן הסדר נפקד מקום הבעש"ט. הרהין בעה"ב עוז בנפשו ופנה לחדרו של הבעש"ט לראות מה זה ועל מה זה העיכוב. ויהי אך פתח את הדלת כמציץ בחרכים, נפלה עליו חרדה ופחד גדול. המראה שנגלה לעיניו נראה כלא מעלמא הדין. הבעש"ט שוכב היה במיטתו, עיניו זולגות דמעות כנהר (טייכ'ן פון טָרְעֶרן), ומראה פניו משתנה בכל רגע. כמשותק מפחד נשאר בעה"ב על עומדו בלא שיעז לעורר את הבעש"ט משנתו. עודנו עומד כך, מציץ נפחד ונרעש, שמע כעין שאגה וקול גדול יוצא מפיו של הבעש"ט, שבזה הרגע הקיץ וניעור משנתו. לגודל התדהמה שאחזתהו נשא בעה"ב רגליו ונס בחזרה אל ביתו פנימה, והבעש"ט תיכף נטל את ידיו והחל להתפלל ערבית בכוונה גדולה. אחר שנסתיימה התפילה נכנס הבעש"ט אל הבית פנימה, התיישב על מקומו והחל בעריכת הסדר כהלכתו ובגדלות המוחין, וכמובן שהיה ע"פ כל הכוונות (ל' בעה"ס).

כל אותה עת התבונן בעה"ב במעשיו של הבעש"ט ולא העז לשאול ולו ברמז על מה שראו עיניו. רק בשעת לילה מאוחרת, ומנסתיים גם סדר זה, טרם קם הבעש"ט מן השולחן, פנה אליו בעה"ב בשאלתו: "רבי קדוש מה אירע לך בשנתך שכך וכך היה?"

השיב לו הבעש"ט: "בשנתי עלתה נשמתי למעלה לשמים, ושמעתי קול כרוז המכריז כי נגזרה גזרה על יהודי סטאמבול שיגרשו את כולם מן הארץ. תיכף ששמעתי זאת התחלתי לבכות ולהתחנן בבקשת רחמים עליהם, לביטול הגזרה הקשה. אלא שבשום פנים ואופן, בכל טענותי מענותי ודברי, לא הצלחתי לפעול ולהביא לביטולה. עד שנתתי קולי ונפשי בשאלתי, ושאגתי בכל כוחי, כי הנני מוכן למסור נפשי בשביל להציל את ישראל (איך גיב אוועק מיין נשמה פארן פאלק ישראל). תיכף כאשר אמרתי זאת, שמעתי קול כרוז כי הגזרה נתבטלה. כמו כן ממש באותו הרגע גם החזירו את נשמתי חזרה לתוך גופי. על כן בעת שחזרה נשמתי לגופי שמעת צעקה שהיא כצעקת התינוק בעת שנולד, שנשמתו היא הבוכה על צערה הרב בירידתה לעוה"ז, אחר שהייתה בעולמות ובמדורים העליונים."

טרם היה סיפק ביד בעה"ב להשיב נפשו מן הדברים הנשגבים וסתומים ששמע, ולא שח"ו פקפק באמיתותם, אלא שכפי הנראה לא הורגלה אוזנו בשמיעת רזין דרזין כגון דא מן הנעשה בעולמות העליונים, הוסיף הבעש"ט ואמר: "זוה לך האות שאמת בדברי, כהנה וכהנה תשמעו אתה והעם היושב כאן, מחר בבית הכנסת."

ויהי למחרת. עת נאספו הקהל לתפילת שחרית של חג, נפקד מקומם של שניים מראשי הקהל מבית הכנסת. בהתאריך הזמן, לא נותרה כל ברירה בידי שמש הקהילה (שיש אומרים שחשש גם לחלוקה שווה בין חציו לה' וחציו לכם), והורה על תחילת התפילה בלעדיהם. אך נסתיימה התפילה הופיעו ראשי הקהל, ובהתרגשות גדולה ספרו לקהל הרב את הבשורה הטובה והניסים הגדולים שהתרחשו עמם. וכה סיפרו: "אחד משרי הממשלה שהינו שונא גדול לישראל הכין 'פרוטוקול' - צו, ובו פקודת גירוש לכל יהודי סטאמבול. כה חמורה הייתה ההוראה, עד שהיא נועדה לביצוע מייד וללא כל שהיות. המסמך שהוכן על ידו הועבר כבר לחתימה וכמעט שכבר נחתם, כאשר בליל אמש באמצע עריכת הסדר ובדרך לא דרך, נודע לנו על כך. תיכף ומיד שמנו פעמינו אל אחד השרים שהוא מידידנו הקרובים שירחם עלינו וימנע ויבטל את הגזרה הנוראה. לאחר שתדלנות מרובה ומאמצים מרובים שארכו זמן רב עלה הדבר בידינו והגזרה נתבטלה."

[אין בידינו פרטים נוספים כיצד סיים בעל הסולם זיע"א את סיפורו. מ"מ אנו הבאנו ותרגמנו - מאידיש את הדברים ככתבם, כנדפס בסוף ההגדה לפסח עם פירוש "וזאת ליהודה". אלא, שמסתבר לומר שסיים דבריו בלימוד זכות על כלל ישראל. שכן נזכה כולנו יחד לראות בניסים הגדולים לישועת עם ישראל, וכן כל אחד ואחד יזכה לראות בקרוב ממש את כל הישועות הנצרכות לו, בבני חיי ומזוני, בבריאות הנפש ובריאות הגוף בני חיי ומזוני, אמן כן יהי רצון] זיעוכי"א.

